

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

MARINKO BANJAC

**NA(RA)CIJA: KONCEPT NACIONALNE DRŽAVE
V SUBSAHARSKI AFRIKI**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2005

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

**MARINKO BANJAC
MENTOR: DOC. DR. JERNEJ PIKALO**

**NA(RA)CIJA: KONCEPT NACIONALNE DRŽAVE
V SUBSAHARSKI AFRIKI**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2005

Hvala

staršema, ki sta mi omogočila, da je diploma nastajala na relaciji Forlì – Ljubljana in mi nudila finančno, predvsem pa neprecenljivo podporo v obliki pogovorov. Bratu za vso »tehnično« in »logistično« pomoč, brez katere bi se vse datoteke in podatki že zdavnaj izgubili in preprosto zato, ker mi je stal ob strani. Blažu za vse inspirativne debate v svetu teorij in za ideje, ki so se ob tem porodile. Urošu za dobro voljo in ostalim prijateljem ter kolegom za vedno dobrodošlo sprostitev in lahkotno druženje. Mentorju doc. dr. Jerneju Pikalu za potrpežljivost, vodenje skozi vsa štiri leta študija, pogovore ob čaju ali kavi o najbolj vsakdanjih stvareh in predvsem, da je prispeval k mojemu razumevanju sveta. In seveda Tanji, ker je pripravljena pretrpeti marsikatero mojo »muhavost«, za ogromno skupnih čudežnih trenutkov in tiste, ki šele prihajajo.

KAZALO

PROLOG	4
1. UVOD	9
1.1. Postkolonialne študije/teorije	13
1.2. Analiza diskurza	17
2. NACIONALNA DRŽAVA KOT NOSILKA DRUŽBENEGA RAZVOJA	23
2.1. Država kot omejen teritorij	24
2.2. Nacionalna država: objekt fascinacije	26
2.3. Neoliberalna globalizacija, <i>good governance</i> in gradnja nacij	31
3. NACIONALNA DRŽAVA IN AFRIŠKA IZKUŠNJA	36
3.1. Afrika brez zgodovine?	37
3.2. Ašanti	41
3.3. Nacionalizem in dekolonizacija: iskanje »korenin«	44
4. NA(RA)CIJA – NACIJA KOT DISKURZIVNI KONSTRUKT	51
5. NACIJA IN NARACIJA »NA TERENU«	61
5.1. Tanzanija – gradnja nacije v času Juliusa Kambarage Nyerereja	61
5.2. Zimbabve, ZANU-PF in nacionalna »patriotska« zgodovina	68
6. ZAKLJUČEK	73
EPILOG	77
VIRI IN LITERATURA	79

PROLOG

Republika Togo je afriška država v zahodni Afriki, stisnjena med Gano in Benin. Pristaniško mesto Lomé v Beninskem zalivu predstavlja glavno mesto države. Država je s svojimi okoli pet in pol milijona prebivalci in nekaj manj kot 57.000 kvadratnimi kilometri površine med manjšimi ne samo v svoji regiji, pač pa tudi na celotnem kontinentu. Mednarodno deklarirano samostojnost je Togo pridobil 27. aprila 1960. A bolj zanimiva kot grobi demografski in statistični podatki o Togu, ki stoječ sami zase povedo bore malo, je pot, po kateri je država nastajala in zadobila obliko – skoraj v celotnem obsegu kot posledica prisvajanj, pogajanj in razmerij moči imperialnih sil – v kakršni jo poznamo danes¹.

Arheološke najdbe kažejo človeško prisotnost na omenjenem področju 50.000 let nazaj, dvig iz lovstva in nabiralništva v obdelovanje zemlje in pridelovanje kultur pa se je zgodilo kakšnih 5000 let nazaj. Pred obdobjem kolonializma so območje Toga naseljevala številna ljudstva (npr. Akébou, Ntribou, Adélé, Tem, Kabye, Lamba, Sola, Nyogbo (Agou), Tégbé (Notse), Agomé (Kpalimé), Alu (Tado), Akpafu (Danyi), Bassar), ki so se mešala z na novo imigrirajočimi ljudstvi (npr. Adangbé, Azanou, Betanmarité, Sola, Nawdemba, Natchaba, Konkomba, Moba, Aja, Ewe, Néglekpé, Hwe, Xwla Xweda, Ifê, Guins, Gourma, Mossi). Ewe, ki danes skupaj z ljudstvom Mina in Kabre tvorijo tri največje skupnosti, je prišlo z območja doline reke Niger med 12. in 14. stoletjem našega štetja. Ostale etnične skupine, ki poseljujejo teritorij Toga, so prišle z drugih območij med 18. in 19. stoletjem. V tem obdobju so z zahodne strani pritiskala na območje ljudstva Akwamu in Asante, z vzhoda pa Dahomejci. Med 15. in 16. stoletjem so obalna območja dosegli portugalski raziskovalci, ki so jim v 17. stoletju sledili Nizozemci, Angleži, Francozi in tudi Danci, ki so vse do 19. stoletja prevladovali na območju. Slednji so leta 1802 prepovedali suženjstvo in se od tam umaknili leta 1850. Takrat je bil to, kar je danes Togo, del Suženjske Obale, primarnega področja evropskih zaslužnjevalskih aktivnosti. Ustanovljene in vzpostavljene so bile suženjske baze, čeprav se je večina suženjske trgovine kasneje odvijala na območju Dahomeja (zdaj Benin) in Zlate Obale (zdaj Gana). Medtem je regija privlačila misijonarje. Od 18. stoletja dalje so Danci sponzorirali protestantske misijonarske odprave, veliko med njimi je bilo nemško

¹ Zgodovinski prerez povzemam po O'Malley (2005); Ki-Zerbo (1977); *Background notes: Togo*, <http://dosfan.lib.uic.edu/ERC/bgnotes/af/togo9002.html> (10.05.05); Goeh-Akue (2005). Pri tem velja dodati opazko, da je iz dostopne literature mogoče »brati« zgodovino Toga, ki osredišči obdobje kolonizacije. Zavzame prestižni položaj »prave« zgodovine, kolonizacija je njen determinirajoči označevalec. Vsa zgodovina je vezana na obdobje »pred«, »med« in »po« kolonizaciji. Tako je pri branju moč opazovati vrivanje evropske percepcije časa in prostora v zgodovino Toga.

govorečih. V 50-ih letih 19. stoletja je Severnonemška misijonska družba, osnovana v Bremnu, postala prevladujoča krščanska organizacija na območju in je v 60-ih vzpodbudila delovanje nemških bremenskih trgovcev.

Leta 1884 je bila podpisana pogodba v Togovillu², po kateri je Nemčija, da bi si zagotovila prevladujoč položaj v regiji, razglasila protektorat poimenovan Togoland, ki se je z obale postopoma razširil v notranjost. Posledično je na ta način Nemčija razširila nadzor nad vse večjim območjem. Od leta 1887 do 1889 so Nemčija, Britanija in Francija določile teritorialne meje protektorata. Nemci so leta 1897 na obali vzpostavili pristanišče Lomé, dotlej majhno ribiško vasico, kot glavno mesto kolonije. Kolonija je imela na začetku 20. stoletja pozitivno finančno bilanco predvsem po zaslugi izvoza palmovega olja in bombaža ter strogega davčnega sistema in ji je bil zato v Nemčiji podeljen naziv *Musterkolonie* – kolonija za vzgled. Nemci so rekrutirali domače prebivalstvo, predvsem pripadnike ljudstva Ewe, izobražene v misijonskih šolah, na položaje lokalne administracije.

Z izbruhom prve svetovne vojne leta 1914, sta avgusta istega leta Francija in Velika Britanija vdrla v Togoland iz sosednjih področij Dahomeja in Zlate Obale in v enem mesecu zasedli celotno kolonijo. Leta 1919 sta se državi sporazumeli o razdelitvi bivše nemške kolonije v dva mandata Lige narodov. Francija je prejela vzhodni dvotretjinski del vključno z obalnim delom in železniško mrežo, Britanija pa je na zahodu prejela pas ozemlja, ki je mejil na Zlato Obalo, ki je že bila v njeni posesti. Kljub temu, da sta oba mandata bila zaupana državama z namenom, da se ju v prihodnosti zopet združi, sta ju tako Francija kot Britanija vključili v svoji kolonialni sferi. Francija je administrirala Togo skupaj z Dahomejem od leta 1934 do 1936 in kasneje kot podenoto Francoske zahodne Afrike od 1936 do 1946. Tega leta je Togo postalo skrbniško ozemlje Združenih narodov, ločeno od preostale Francoske zahodne Afrike, s predstavništvom v francoskem parlamentu in predvidenim ciljem neodvisnosti. Francozi so pri upravljanju kolonije gradili na osnovah, ki so jih postavili Nemci. Večina investicij je bila namenjena bolj razvitemu jugu.

V začetku leta 1947 so se pojavile zahteve s strani ljudstva Ewe po združitvi dveh mandatnih območjih ali vsaj združitve vseh Ewe teritorijev, vključno s tistimi v Zlati Obali. Takšnemu predlogu je Francija nasprotovala, ker je zahtevo videla kot orodje in del kampanje Kwameja Nkrumaha za združitve Toga in Gane, v tem primeru pa bi Francija ostala brez vpliva v regiji.

² Pogodbo je 5. julija 1884 podpisal Gustav Nachtigal, eden najvidnejših nemških strategov za Afriko, s predstavnikom verske avtoritete Togovilla, ki se je v dokument podpisal pod imenom »kralj Mlapa«. Podpisu so prisostvovali poglavarji še nekaterih skupnosti (Bè, Amoutivé, Baguida, Togo).

Medtem je leta 1956 na plebiscitu v Britanskem Togolandu zmagala opcija, ki je predvidevala združitev z Zlato Obalo, čeprav je večina na južnem Ewe območju temu nasprotovala. Britanski Togoland se je tako združil z Zlato Obalo in leta 1957 pridobil samostojnost pod Nkrumahom kot novonastala država Gana.

Po statutu iz leta 1955 je Francoski Togo postal avtonomna republika znotraj Francoske unije, čeprav je zadržala skrbniški status pri Združenih narodih. Francozi so izvedli referendum leta 1956 in odobrili nastanek nove avtonomne republike francoskega Toga, kljub opoziciji ljudstva Ewe. Nicolas Grunitzky je bil izbran za premiera. Po protestih Odbora togoške enotnosti, Ewe organizacije, so pod nadzorom Združenih narodov leta 1958 izvedli nov referendum, kjer so se odločili za samostojno državo Togo, Grunitzkega pa je zamenjala vlada, ki jo je vodil Ewejec Sylvanus Olympio. Togo je razglasil samostojnost 27. aprila 1960.

Skoraj natanko 45 let kasneje, 24. aprila 2005, so bile v Togu predsedniške volitve. Razpisane so bile po neuspelem poskusu Faure Gnassingbeja, sina dolgoletnega predsednika Toga Gnassingbeja Eyademe, ki je zasedal položaj dolgih 38 let, da bi prevzel oblast mimo volitev po liniji sorodstva. Za predsedniško mesto so se potegovali štirje kandidati: Nicolas Lawson, podjetnik iz Loméja; Harry Olympio, bivši minister; Emmanuel Bob Akitani, namestnik voditelja opozicijske stranke Zveza sil za spremembe in že omenjeni sin umrlega predsednika, (samo)oklicanega »očeta naroda«, Gnassingbeja Eyademe, Faure Gnassingbe. Boj za predsedniško mesto se je odvijal le med slednjima kandidatoma. Kandidata Boba Akitanija je ves čas podpiral Gilchrist Olympio, sin prvega predsednika Toga, Sylvanusa Olympia, vendar sam ni mogel kandidirati, ker je po poskusu atentata nanj poiskal zatočišče v Franciji in Gani in tako ni zadostil pogoju, da mora predsedniški kandidat stalno bivati v Togu. Tako je Akitani kandidiral pravzaprav kar namesto Olympia. Pojavila so se ugibanja, da bi v primeru zmage Boba Akitanija prišlo do sprememb v zakonodaji in bi oblast na ta način prevzel prav Gilchrist Olympio. Toda predstavniki stranke Zveze sil za spremembe, ki so podpirali navezo Akitani-Olympio, o tem niso hoteli govoriti. Bob Akitani, ki šteje 75 let in je kljub temu, da je sam kandidat, v senci karizme Gilchrista Olympia, že sodeloval na volitvah 2003 in takrat mu je volilno telo namenilo uradnih 33% vseh glasov. Stranka Faureja Gnassingbeja, Skupnost

togoškega ljudstva, stavi ravno na mladost kandidata in zazrtost v prihodnost, medtem ko naj bi bil Akitani s svojo starostjo, ravno nasprotno, simbol preteklosti³.

Frontalni spopad v boju za mesto predsednika je vpet in vkodiran tudi v vsebinsko strateško politično retoriko programskih izhodišč dveh vodilnih kandidatov, Boba Akitanija in Faureja Gnassingbeja. Pozornost je namenjena predvsem tistemu delu političnih programskih načel, ki se napajajo s koncepti in pojmi nacije/naroda ter cilje, na katere se kot taki navezujejo.

Program Emmanuela Boba Akitanija je za razrešitev in izhod iz politične krize takoj na začetku poleg demokratičnih in svobodnih volitev predlagal ustanovitev *narodne* okrogle mize. Kot enega bistvenih problemov je navedel *neenotnost togoške nacije*. V kontrast obstoječemu stanju razprtij, globokih razlik in delitev, je pogledal daleč v preteklost, ko so, kot pravi program, ljudstva na območju Toga živela v harmoniji. Politični programski cilj je bil znova zaceliti rane in ustvariti *enotnost nacije Toga*, ter na ta način preseči globoke razprtije znotraj države, ki so glavna ovira h gospodarskemu, družbenemu in kulturnemu razvoju. Solidarnost med različnimi regijami in medsebojno spoštovanje različnih skupnosti bo privedlo k iskreni in dolgotrajni spravi nacije⁴.

V nagovoru o skupnem ustvarjanju zgodovine je Akitani dodal, da pri vsakem narodu pridejo trenutki, ko besede očetnjava, pogum in dejanja zvenijo nad sprtimi stranmi in kličejo k zgodovinskemu skoku k moderni, močni in spoštovani državi. Edinstvena priložnost, da zven besed spremenijo v zgodovinski trenutek, pripada samo ljudstvu⁵.

Tudi politični program Faureja Gnassingbeja je govoril o spravi in enotnosti Toga. Govoril je o pomiritvi Toga s samim seboj in o sprejetju razlik preden bi lahko utrdil lastno enotnost. V ta namen predvideva ustanovitev telesa, poimenovanega Visoka avtoriteta togoškega *bratstva*. Slednji naj bi s primernimi ukrepi vzpodbujal spravo vseh Togožanov⁶.

V neposrednem nagovoru Togožanom in Togožankam je Faure Gnassingbe napovedoval, da so prihajajoče predsedniške volitve priložnost za spremembe, ki bodo v sozvočju s časom modernosti in bodo prinesle socialno stabilnost in mir. Naloga ljudstva Toga, v vsej svoji različnosti, je pot k oživitvi Toga. Na tej poti je v ta namen najprej potrebna ustanovitev

³ BBC News: *Fear as Togo prepares for polls*, <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/4469777.stm> (21.04.05); BBC News: *Profile: Togo's vendetta victim*, <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/4468867.stm> (21.04.05).

⁴ *Le programme du candidat Bob Emmanuel Akitani*, <http://www.akitanibob.com/programme.htm> (20.04.05), poudarek dodan.

⁵ *Faire l'histoire... Ensemble*, <http://www.akitanibob.com/accueil.htm> (20.04.05).

⁶ *Le programme. Les Vingt plus Faure*, <http://www.faure2005.com/programme.php> (20.04.05), poudarek dodan.

novega, očitno še drugega institucionalno-političnega telesa, poimenovanega Odbor *nacionalne sprave*. Njegova glavna naloga bo krepitev bratskih odnosov in solidarnosti med različnimi segmenti togoškega ljudstva. Zahteval bo dialog in preprečeval pomanjkanje razumevanja med političnimi akterji in odločevalci na vseh nivojih. V dejanjih nacionalne sprave je moč ponovno odkriti delavno in produktivno ozračje, ki bo vodilo na enkratno in edinstveno pot k razvoju, gospodarskemu in socialnemu napredku (Gnassingbe, 2005, poudarek dodan).

Dva dni pred nedeljskimi volitvami je notranji minister Toga, François Boko, sklical izredno novinarsko konferenco in zahteval umik in preložitve volitev. Konferenca je bila sklicana ob drugi uri ponoči po lokalnem času. Razlog predlagane preložitve volitev naj bi bil strah pred možnimi izgredi in celo državljansko vojno med privrženci nasproti stoječih si kandidatov. V strahu pred izgredi in nasiljem med volitvami v Togu se je oglasil tudi generalni sekretar Združenih narodov Kofi Anan in pozval k svobodnim in mirnim volitvam, politične voditelje pa opozoril, naj se izogibajo dejanjem ali izjavam, ki bi sprožile nasilje. Notranji minister Boko je predstavil dokument na sedmih straneh, ki je predvideval *vlado narodne enotnosti*. Dobila bi enoletni ali dvoletni mandat na čelu s predsednikom vlade, ki bi bil iz vrst opozicije in bi deloval pod predsednikom države. Zaradi predloga je predsednik vlade Abass Banfoh ministra odstavil in zagotovil, da so varnostne sile naredile vse potrebno, da bodo volitve potekale mirno in brez izgredov. Volitve so bile izpeljane na predvideni datum⁷.

⁷ BBC News: *Raid overshadows Togo elections*, <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/4478001.stm> (24.04.05); BBC News: *US urges free and fair Togo poll*, <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/4475645.stm> (23.04.05), poudarek dodan.

1. UVOD

»Resnica je, da je zdaj šestintrideset različnih nacionalnosti v svobodni Afriki, ena za vsako od šestintridesetih neodvisnih držav«.

Julius K. Nyerere, The Dilemma of the Pan-Africanist

Naracije nacionalizma so globoko prepredene s politično ureditvijo, imenovano država. Druga brez druge težko shajata. Že dolgo ima enačba ena nacija – ena država status vseobčnosti. Nacija, razumljena kot narod z državo, je postala ključna oblika ureditve in uživa privilegiran položaj univerzalnega. Meje neke države pomenijo meje nacije, ki živi v njej. V splošni rabi je sprega nacije in države tako močna, da sta pravzaprav eno in isto (glej Penrose, 2002: 283-85). Ekonomisti govorijo o nacionalnih valutah, športni privrženci o nacionalnih moštvih, politiki o nacionalnem interesu in tako naprej v nedogled. Koncepta sta se priklenila drug na drugega in sta praktično neločljiva.

Postkolonialna afriška nacionalna država pri tem ni nobena izjema. Kot taka je bila oklicana kot prekletstvo črnega človeka (Davidson, 1992), saj naj bi se prebivalci afriških držav ne počutili in identificirali kot njeni subjekti. Tovrstne moralne izjave morda niso najbolj primerne. Naracije o naciji in njo spremljajoče metafore nacionalizma so namreč prisotne in predstavljajo del političnih vsebin držav v Afriki. Vsakršne sodbe, da to ni prav ali da nacionalnih držav na afriški celini ne bi smelo biti, bi bile zato nesmiselne. V diplomskem delu se bom namesto tega posvetil raznovrstnim praksam, aktivnostim, organizacijsko-institucionalnim zasnovam, delovanjem in ritualom, skozi katere se je konstituiralo in ohranjalo določeno dojemanje realnosti in razumevanja družb, ki so jih vzpostavile naracije v diskurzu nacije/naroda.

Dandanes, ko se neprestano ugotavlja, da je afriška država v razsulu in propadu (med množico glej npr. Jackson 1990; Kaplan 1994; Zartman 1995; Clapham 1996), naracije o naciji pogosto ali celo največkrat nastopajo ob pojmi enotnosti, kohezije, celo bratstva. Poleg tega ideja nacije znotraj nacionalističnega diskurza nosi misel o sebi kot malodane zadostnem in nujnem pogoju na poti k razvoju, prosperiteti, blagostanju in vsesplošno dobrem. Ali, kot pravi Mbembe (2002: 250), v obdobju po 2. svetovni vojni so afriški nacionalizmi zamenjali koncept »civilizacije« s tistim o »napredku«. Pri tem so pogosto sočasno podprli ideologije vladajočih elit. Ob razglasitvah neodvisnosti afriških držav so bila visoka pričakovanja o vlogi države kot glavnem vodniku pri vseh razvojnih potezah. Bodisi v kmetijstvu, industrializaciji,

izobraževanju ali drugih sektorjih, povsod je bilo breme formuliranja in implementiranja politik, ki naj bi preoblikovala družbo, na plečih državne oblasti. Država naj bi bila tista, ki bi vlekla celotno družbo k razvoju na večih področjih (Doornbos, 1990: 182). Država, ki je zamenjala kolonialno ureditev z neposredno prisotnostjo imperialnih sil, je v Afriki kar naenkrat postala nova realnost. Ob osamosvojitvah je bil nacionalizem v Afriki pomembno sredstvo, s katerim naj bi se doseglo enotnost in je postal osrednji del maksime modernizacijske šole, ki je predvidevala, da bo asimilacija in pretopitev različnih etničnih skupin v eno nacijo, prinesla hitro modernizacijo (Connor, 1994). Kasneje je prišlo obdobje, ko je bila v 70-ih in 80-ih letih prejšnjega stoletja država pri neoliberalnem projektu liberalizacije trgov na afriški celini odveč. Kot bom pokazal, je pri omenjenem projektu pod imenom »strukturnih prilagoditev«, ki sta jih vodila predvsem IMF (*International Monetary Fund* – Mednarodni denarni sklad) in WB (*World Bank* – Svetovna banka), prevladovala ideja »minimalne države«, ki naj bi se v dobro razvoja in prosperitete umaknila prostim tokovom kapitala in vsemogočega svobodnega trga. A zgodil se je preobrat. Neoliberalni teoretiki, ki verjamejo v propadanje in zaton nacionalnih držav, se je na lastnem terenu ne morejo znebiti. Nacionalna država je ponovno (če je sploh kdaj odšla) vstopila na velika vrata in, kot že rečeno, tudi danes naracije o naciji v povezavi z državo kot zagotovilu razvoja in bega iz težav ne izgubljajo zagona in ostajajo del prevladujoče politične retorike.

Glavno vprašanje, ki bo v diplomskem delu služilo kot analitično vodilo, je, *na kakšen način deluje in kaj je namen retorike in naracij o naciji, ki so znotraj nacionalističnega diskurza kohezivni element in emancipirajoči moment v smislu napredka znotraj postkolonialne afriške nacionalne države.*

Cilj definicije problema oziroma vprašanja je vzpostavitev širšega analitičnega okvira, ki vidi tako znanstvena dela kot politični diskurz kot del polja diskurzivnosti, znotraj katerega se na različne načine artikulirajo prevladujoče predstave nacionalnih identitet. Analiza zato kritično vodi preko znanstvenih virov in političnega diskurza ter so analizirani in razumljeni kot diskurzivne formacije in prakse. Pri razkrivanju omenjenih praks in formacij bom obravnaval predvsem strokovne tekste, pri čemer mi bodo metodološko oporo nudile tekstualne analize, analize vsebin in diskurza ter študije konkretnih primerov.

Delovno vprašanje inspirira postkolonialni teoretični pristop k analizi političnega diskurza v kombinaciji z »essexovo šolo«⁸ novih teorij diskurza. Kot tak je kritični pristop k diskurzu nacionalizma inherenten mojemu analitičnemu okviru. Iz tega prav tako sledi, da je analiza usmerjena na opisovanje, interpretiranje in poskušanje razumevanja kako določena artikulacija nacionalnega diskurza postane prevladujoča naracija oziroma zgodba, hkrati pa gre za poskus znotraj analize pokazati njene notranje nesinhronosti in na ta način prevladujoč diskurz fragmentirati in destabilizirati.

Pot raziskave bo potekala od deskriptivne ravni, na kateri bom skušal razširjeno prikazati strateške linije diskurza o naciji, po katerih se je na skupnem političnem polju spela s konceptom države in pridobila lastno (samo)podobo in lastnosti, ki so ji pripisane. Pri tem me ne bo zanimalo iskanje rojstne točke bodisi države bodisi nacionalizma in kasneje nadaljevati z opisom ozke linearne poti ene ali druge skozi zgodovino vse do danes. Tovrstno početje bi pomenilo iskati nek osrediščen objektiven temelj, osnovo, da bi se zagotovila logičnost in stabilnost preizpraševanih konceptov. Zagotavljanje ontološkega centra družboslovnim konceptom pa ni naloga diskurzivne analize, pač pa je, ravno nasprotno, njena naloga to logiko dekonstruirati. Šlo bo za neke vrste genealogijo nacionalne države, za poskus razkrivanja naracij, ki so mu podelile teleološko zgodbo o vezanosti nacionalne države z idejo o poti k družbenemu razvoju. Pri tem je potrebno raziskati teoretično paradigmo političnega koncepta države in hkrati poiskati navezavo z nacionalizmom, ki jo je okupiral. Poudarjena bo predvsem tista stran nacionalne države, ki ji je uspel spoj države in nacije do te mere, da sta med seboj neločljiva, skupaj pa nosita triumf napredka. Pokazalo se bo, da je tovrstna zgodba del prevladujočega diskurza, ki vztraja tudi danes.

Nadaljeval bom, še vedno ostajajoč na deskriptivni ravni, s približanjem in zožitvijo analize na področje afriške celine. Vpogled ponudi predstavitev prevladujočih predstav in dojemanj afriških kultur, ki dajo temelj diskurzu nacionalizma, ki preplavi celino po drugi svetovni vojni in ki bolj ali manj sinhrono deluje z nastajanjem novih afriških nacionalnih držav.

Skozi oba dela na deskriptivni ravni se bodo sproti zastavljala vprašanja, na katera bom poskušal podati interpretacijo šele s pomočjo teoretičnega dela diplomskega dela, ki jima

⁸ Essexova šola je nova generacija politologov, ki so nasledili in prevzeli delo Ernesta Laclaua in Chantal Mouffe. Gre za poskus razvoja širše teorije, ki transcendirata delitev pozitivno/normativno in zavrača metodološko orodje prevladujoče (*mainstream*) politološke znanosti, kot so teorija racionalne izbire, institucionalna analiza, behaviorizem, strukturalni funkcionalizem in marksizem, kot tudi ostale pristope, ki počivajo na pozitivističnih in esencijalističnih predpostavkah (Townshend, 2002). Teorija diskurza essexove šole je osnovana na premisah teorije diskurza Laclaua in Mouffove in vključuje ideje poststrukturalističnih filozofov kot so Derrida, Foucault in Lacan. Morda najvidnejši predstavniki šole so David Howarth, Jacob Torfing, Yanis Stavrakakis in Aletta J. Norval.

sledi. Teoretični okvir kombinira teorije nacije/naroda Jacoba Torfinga, ki izhaja iz diskurzivne teorije, Homi Bhabhe, ki predstavlja pristop postkolonialnih teorij in prispevek k teorijam nacije/naroda Slavuja Žižka, ki izhaja iz lacanovskega pristopa. Vsi črpajo in kombinirajo vplive iz postmodernih in postkolonialnih teoretičnih polj. Posledično celotno diplomsko delo jemlje svoje vire tudi od preostalih teoretikov iz tega področja, kot so na primer Michel Foucault, Jacques Derrida, Frantz Fanon, Gayatri Chakravorty Spivak, Robert Young, Ernesto Laclau in Chantal Mouffe, kot splošni vplivi s področja postmodernih, poststrukturalističnih in postkolonialnih teorij, ki so podlaga za celovit analitični pristop. Homi Bhabho sem izbral kot primaren teoretični vir, ker se ukvarja in preizprašuje področje odnosa in relacije med modernimi odnosi moči in artiklucijo nacije v kolonialnem in neokolonialnem okolju. To je lahko razumljeno kot vprašanje odnosa med modernostjo in kolonializmom na eni in med postmoderno in postkolonialno teorijo na drugi strani.

Z novo opremljenostjo s teoretičnim orodjem sledi interpretacija dveh primerov. Primera Tanzanije in Zimbabveja bosta pokazala, kako deluje diskurz nacije kot politično sredstvo. Prva bo služila prikazu delovanja diskurza o naciji v času takoj po osamosvojitvi, v času predsednika Juliusa Nyerereja. Šlo bo za poskus razumevanja in interpretacije diskurza nacije/naroda in delovanja naracij o naciji na večih področjih in domenah, ki jih pokrije. Druga bo ponudila vpogled, kako delujejo te naracije danes. Kako delujejo kot politično orodje vodilne stranke ZANU-PF (*Zimbabwe African National Union - Patriotic Front* – Zimbabvijska afriška narodna zveza - patriotska fronta) in njenega voditelja ter predsednika države Roberta Mugabeja. Tu bo prostor namenjen naracijam o naciji, ki se povezujejo z zgodovino in časovnostjo nasploh.

Izbor primerov je vodila dostopnost literature in ideja, da bi primerjal diskurza nacionalizma in delujoče naracije o naciji iz dveh različnih obdobj – takoj po osamosvojitvi in danes. Pri tem se zavedam, da gre za dve različni okolji, zato tudi ne gre za poskus posplošitve v smislu celotnega afriškega kontinenta kot homogenega objekta analize, ki ni vreden dožemanja v vsej svoji različnosti. Toda pokazati želim, da diskurzivna formacija nacionalne države in njej imanentne naracije o naciji delujejo kot politični projekt na zelo podoben način, a hkrati heterogeno, ker se prilagodijo različnim družbenopolitičnim situacijam in ureditvam, in z istim namenom v različnih dejanskostih tako v geografskem kot časovnem smislu.

Očitno je, da temelji večji del diplomskega dela na diskurzivni analizi, širši analitični okvir pa temelji in črpa iz teorij postkolonialnih študij/teorij in poststrukturalističnih teorij. Preden se spopadem z izvajanjem diplomskega dela na deskriptivni ravni želim zaradi analitične

orientacije in teoretičnega lociranja podati nekakšno kritično oceno področja postkolonialnih študij oziroma teorij, ki že z lastnim imenom in predpono »post« izziva razmislek. Prav tako je poseben vpogled namenjen implikacijam postkolonialnih študij za Afriko. Hkrati poskus umeščanja teoretičnega področja nikakor ne pomeni poskusa definicije, kaj postkolonialne študije so oziroma kaj naj bi bile. Gre kvečjemu za namero kritične ocenitve. Kljub temu, da postkolonialne študije predstavljajo izhodiščno teoretično polje diplomskega dela, jih ne gre vzeti kar tako, iz prve roke. Potreben je razmislek tudi o lastni umestitvi. Zato je možno sledeče dejanje razumeti kot kritiko lastne pozicije in analitičnega izhodišča.

Poleg tega mu sledi še lociranje in moje razumevanje diskurzivne analize, ki črpa predvsem pri Foucaultovi in Youngovi kritični oceni analize diskurza, ki ga nadgradi pristop essexove šole k teorijam diskurza.

1.1. Postkolonialne študije/teorije

Kar takoj: »'Post-' nakazuje nekakšno konverzijo: novo usmeritev, ki sledi prejšnji« (Lyotard, 2004: 90). Zato tudi termin postkolonialno, ne glede na to, ali označuje stanje postkolonialnega, raziskovalno področje in objekt preučevanja s katerim se znanost ukvarja, ali pač kaj tretjega, nakazuje na prelom, presek, odtegnitev, odpustitev ali enostavno na začetek nečesa novega, ki preide po koncu starega. »Post- je [...] razumljen v pomenu enostavnega zaporedja, diahrone sekvence obdobj, od katerih je vsakega posebej možno identificirati« (*ibid.*). Interpelacija prejšnjega, konstituiranje novega, pogosto brez poveze in s čistim rezom, ki izniči vse predhodno. Tako nekako, kot moderna želi opraviti s tradicijo.

Termin postkolonialno straši ravno tista prispodoba linearnega razvoja in poteka časa, ki jo poskuša razdreti in uničiti. Metaforično termin postkolonializem označuje zgodovino kot serijo obdobj na epohalni poti od »predkolonialnega« preko »kolonialnega« do »postkolonialnega«. Če je postkolonialna teorija poskušala kritizirati in podvomiti v zahodni historicizem in njega spremljajoče binarizme (sebstvo – drugi, metropola – kolonija, center – periferija, itd.), termin postkolonializem zopet reorientira svet okrog ene same binarne opozicije: kolonialno – postkolonialno. Singularnost termina vpliva na premestitev globalne zgodovine okrog rubrike evropskega časa. Kolonializem se vrne v trenutku njegovega izginotja (McClintock, 1995: 10 -11; McClintock, 1994: 293).

Postkolonialne teorije se zato znajdejo v težavah; toda, kot že rečeno, njihova zaveza ni graditi in poglobljati ustaljene in prevladujoče prakse ter predstave, temveč, obratno, analizirati materialno in epistemološko stanje postkolonialnosti spopadajoč se z

nadaljujočimi, pogosto prikritimi operacijami imperialističnega sistema dominacije na gospodarskem, političnem in kulturnem področju (Young, 2001: 58).

Homi Bhabha razume nalogo postkolonialne perspektive kot poziv k ponovnemu razmisleku globokih omejitev konsenzualnega in pritajenega »liberalnega« razumevanja kulturne skupnosti. Takšno razumevanje vztraja, da sta kulturna in politična identiteta zgrajena skozi proces [alterity]. Vprašanja rase in kulturne drugačnosti prekriva probleme seksualnosti in spola in predeterminira družbene povezave razreda in demokratičnega socializma. Čas asimiliranja manjšin v celostne in naravne ideje kulturnih vrednot so dramatično mimo. Sam jezik kulturne skupnosti mora biti ponovno premišljen s postkolonialne perspektive (Bhabha v Slemon, 2001: 101).

Kar sledi je nov zaznamek. Namreč, ob postkolonialno se umešča teorija (ednina) ali teorije (množina), kriticizem, perspektiva, študije, kritično področje. Tako kot se očitno med seboj razlikujejo naloge postkolonialnih teorij, tako je različno poimenovano področje, ki ga zajemajo postkolonialne teorije. Slemon (2001:101) piše, da ne glede na to, iz katere pozicije naslavljamo vprašanje, nikakor ni možna samo ena postkolonialna teorija in ravno tako noben kritik ni zmožen predstavljati ali govoriti v imenu postkolonialnega kritičnega področja. Zato ocenitev postkolonialnih kritičnih teorij v smislu koherence in vse vključujočnosti ni možna.

Toda zakaj bi se sploh iskalo koherenco? Poskus totaliziranja in tlačenja kontingence se prilega zahodni post-helenistični metafizični misli, kjer so metafizični pojmi determinirani preko ontološkega centra, ki potlačijo odsotnost in razliko za potrebo metafizične stabilnosti. Postkolonialne teorije predstavljajo ravno upor proti ideji totalitete. »Tako imenovani tako imenovani poststrukturalizem« (Young, 2004), iz katerega črpajo postkolonialne teorije, o čemer bom spregovoril v nadaljevanju, s svojo dekonstrukcijo ideje totalitete izvira v velikem delu ravno iz izkušnje in oblik upora do imperialne mašine in totalizirajočih režimov pozne kolonialne države (Young, 2001: 415; Young, 2004: 32).

Dotaknili smo se horizonta vprašanja nabora teorij znotraj postkolonialnih študij. Rezultat ambivalence teoretičnega polja postkolonialnih študij je rastoča produkcija tekstov, ki jemljejo kot objekt analize kar področje postkolonialnih študij (npr. Gandhi, 1998; Moore-Gilbert, 1997; Quayson, 1999).

Kot začetni katalit in referenčna točka postkolonialnih teorij je najpogostejše označen Saidov *Orientalizem* (1978). Tekst in tisti, ki so mu sledili, so bili ustvarjeni v klimi poststrukturalizma znotraj anglo-ameriške znanosti, kjer sta dominirali figuri Foucaulta in

Derridaja. Tako je Said črpal predvsem na teoretskih premisah Foucaulta, Gayatri Chakravorty Spivak, ena vodilnih teoretičark v sferi postkolonialnih študij, pa je na veljavi pridobila s svojim angleškim prevodom Derridajeve *O gramatologiji* (1974) in njega spremljajočim uvodom⁹. Večina njenih sledečih del je zavezana dialogu in pogajanju med teoretskimi zasnovami Foucaulta in Derridaja. Skozi poststrukturalizem in postmodernizem – in skozi njun močno napet in konfliktni odnos do marksizma – začne postkolonializem torej počasi vzpostavljati svoj teoretični vir (Gandhi, 1998: 25; Chrisman in Williams, 1994: 6).

Povezovanje postkolonializma in poststrukturalizma so kritiki hitro povezali s trenutno kontingenco in jo pripisujejo akademski modni muhi. Toda poststrukturalistična misel je na primer ponudila bolj substancialni zagon k projektu postkolonialnih študij skozi njeno čisto in zavestno teoretiziranim predlogom kritike zahodne civilizacije. V iskanju predpostavk te kritike je postkolonializem sprejel posebno razumevanje zahodne dominacije kot simptom zveze med močjo in znanjem. Iz dviga od prevladujočih ekonomskih paradigem marksistične misli se je postkolonializem zavezal diagnozi materialnih učinkov in implikacij kolonializma kot epistemološke bolehnosti v samem jedru zahodne racionalnosti. Kljub temu, da Foucault in Derrida v svoji delih le redkokdaj neposredno naslavljata vprašanja kolonializma, vendarle v njunih dvomih o univerzalni veljavnosti zahodne kulture in epistemologije leži intelektualna vez s postkolonialno mislijo (Gandhi, 1998; Spivak v Gandhi, 1998: 26).

O intervenciji marksizma v postkolonialne študije je mogoče zapisati, da ima robni status. Položaj hkratnega, ko se mu pripisuje situacija znotraj-in-sočasno-zunaj, omogoča nov nabor kontrirajočih si mnenj. Če se Spivakovi pripisuje kritični angažma z intelektualnimi tradicijami, ki predstavljajo pisanja Freuda, Lacana, Marxa, Derridaja in Foucaulta, ki je instrumentalno preoblikoval in politiciziral razumevanje feministične in postrukturalistične kritike psihoanalize in marksistične misli (Landry in Maclean, 1996: 4), težko govorimo o nevpetosti marksizma v postkolonialne študije. A hkrati Bartolovich (2002: 3) trdi, da je malo verjetno, da bi bil marksizem zaželen v postkolonialnih študijah. Teoretični protokoli in procedure, kot so foucaultovska diskurzivna analiza, dekonstrukcija in lancanizem, naj bi bili v svojih dominantnih oblikah aktivno in eksplicitno sovražni do marksizma. Neuspeh postkolonialnih študij naj bi bil tudi v tem, da naj ne bi spremljale razvoja globalnega kapitalizma in gospodarskih odnosov (in njihovih učinkov) s pomočjo alternativnih načinov marksističnega mišljenja. Ostalo je pri gladki zavrnitvi marksizma na splošno, kljub temu, da

⁹ Uvod Spivakove k *O gramatologiji* je postavil nove standarde za samorefleksivnost v predgovorih in uvodih. Uvod naslavlja iz vseh mogočih kotov »vprašanje predgovora« in kaj pomeni prevesti, razdelati in razlagati delo Derridaja, ki je razvil obliko filozofske kritike znano kot dekonstrukcija (Landry in Maclean, 1996).

je (neo)marksizem opustil deterministični ekonomizem. Ravno pri vprašanjih gospodarskih odnosov in globalnega kapitalizma lahko (neo)marksizem, odvezan od utesnitev redukcionizma, ekonomizma in teleološkosti, ponudi kritični doprinos k postkolonialnim študijam (Bartolovich, 2002: 16).

Z marksistične perspektive je Ahmad (1992: 86-87, glej tudi Ahmad v Gandhi, 1998: 56) sprožil dodatno vprašanje ekskluzivnosti teoretične in intelektualne aktivnosti, kjer manjka navezanost in referenčnost na vsakodnevno družbenost. Gandhi (1998: 63) na kritiko akademskega aktivizma, ki vztraja na nepomembnosti znanstvene produkcije odgovarja, da akademska pozicija ostaja relevantna sfera vpliva. Ostaja prostor, iz katerega je mogoče spodbujati misel znotraj institucij in tudi nuditi znanja, ki se upirajo in nasprotujejo efektom centralizirajočih moči povezanih z dominantnimi institucijami.

Pozornost namenjam še vpogledu v problematike, s katerimi se postkolonialne študije ukvarjajo. Sicer je bilo možno že skozi dosednji pregled razbrati paleto vprašanj, ki se jih lotevajo študije, vendar vseeno podajam oris zadevnih tem brez poskusa sistematizacije in razvrščanja, ker bi tovrstno dejanje ponovno zašlo v logiko iskanja totalitete in zamejevanja.

Kot rečeno, se pod splošnim imenom znotraj postkolonialnih študij uvršča veliko število konceptov politoloških in kritičnih teorij. Slemon (2001: 104) izpostavi najprej dekolonizirano nacionalno državo, ki ima konfuzen odnos do neokolonializma in imperializma. Naslednji je geopolitični koncept trenutnih identitet skupnosti, ki ga zadeva vprašanje, kakšne nacionalne ali kulturne skupine zaslužijo vključitev. Potem sledi sociološki koncept o globalnih kulturnih pogojih, ki naslavlja vprašanje odnosa do konceptov rase, razreda, spola, etničnosti in podobno. Pozicija postkolonialne kritične teorije leži pogosto v razmerju do nekaterih drugih teorij, metodologije, družbenega objekta ali političnega cilja (*ibid.*).

Postkolonialna kritika se usmerja na sile zatiranja in prisilne dominacije, ki delujejo v sedanjem svetu: politike antikolonializma in neokolonializma, rase, spol, nacionalizmi, razred in etničnosti definirajo njen teren (Young, 2001: 11). Problematiziranje nocije o eni sami, monolitni identiteti je pomenilo hkrati tudi označitev drugačne usmeritve postkolonialne teorije s poudarkom na marginaliziranih in deprivilegiranih. Ukvarja se z mnogovrstnimi identitetami, hibridnostjo, subjektivitetami in tudi epistemološkimi vprašanji, reprezentacijami, védenjem in diskurzom (Ahluwalia, 2001: 12).

Za potrebo diplomskega dela (in tudi sicer) je umestno dodati razmislek o razmerju postkolonialnih teorij in afriške celine. Nenazadnje se tudi v tem premisleku odpirajo mnoga vprašanja in problemi, ki se jih postkolonialne študije zavedajo in jih ravno zaradi tega predočajo in premišljajo.

V tem smislu se odpirajo pomisleki, da postkolonialno stanje, vsaj glede Afrike, pomeni relativno majhno skupino piscev in mislecev, podrejeno zahodnemu okolju, ki so znani po Afriki, ki jo ponujajo Zahodu. Ustvarili naj bi »Afriko« za svet, zase in za Afriko samo. Ob tem se odpirajo problemi samega koncepta »Afrike«, ki vključuje reprezentacije »črnega kontinenta« in je viden kot izum zahodne imaginacije. Ideja Afrike je pomembna za afriške študije, ki objektivizirajo lasten subjekt (Appiah, 1997). V povezavi s postkolonialnimi študijami pa se pojavlja ugotovitev, da je potisnjena daleč v ozadje in da v prvem planu nastopa indijski podkontinent (Williams, 1997).

Ahluwalia (2001: 11-14) vidi ob teh kritikah nalogo postkolonialnih študij v času prevladujočih dominantnih diskurzov modernizacije, dobrega upravljanja (*good governance*) in propadajočih držav, ki so sposobni disciplinirati in utiševati, v diskurzivnem branju zgodovine. Na ta način so zmožne rekonfigurirati in ponuditi izziv dominantnim naracijam. Pomembno navezo med afriškimi študijami in postkolonialnimi študijami pomeni tudi vprašanje identitete. Ukvarja se z idejo o fiksni identitetah (predvsem tistih, ki so prišle po kolonializmu in so (bile) razumljene kot osvobodene in avtentične, s tem pa naravne in ne zamišljene in politično vodene), ki so pripisane in internalizirane. Postkolonialne teorije prikazujejo konstruiranost in kontingenco teh identitet (Ahluwalia, 2001: 14).

V iskanju političnega znotraj postkolonialnih študij (pripis): ob dvomih v interdisciplinarnost postkolonialnih študij in kritikah, da so postkolonialne teorije neuspešno transcendirale disciplinarne meje literarnih študij, Ahluwalia (2001: 17-18) poziva k angažmaju postkolonialnih študij k političnemu. Čeprav izvirajo iz literarnega kriticizma, to nikakor ne pomeni, da so njene zadevne teme apolitične. Z vprašanji, zadevami in koncepti politične narave lahko postkolonialni pristop ponudi prispevek k družbenim teorijam in, kar je še posebej pomembno, k teorijam politološke znanosti.

1.2. Analiza diskurza

Foucaultovo razumevanje diskurza in teorija analize diskurza sta v postkolonialne študije prišla preko Saidovega *Orientalizma* (Loomba, 1998: 38). Za slednjega sem že povedal, da je največkrat razumljen kot eno izmed katalitičnih, celo kanoničnih del za razvoj in

konfiguracijo polja postkolonialnih študij. Delo usmerja pozornost k diskurzivni in tekstualni produkciji kolonialnih pomenov in sočasno h konsolidaciji kolonialne hegemonije (Gandhi, 1998: 64).

Čeprav na tem mestu nimam namena razviti in izvajati kritiko *Orientalizma*, pa je vseeno pomembno Saidovo razumevanje diskurza v njem, saj ga je, kot ugotavljajo kritiki, razumel če ne napačno, pa vsaj drugače, kot ga je razumel Foucault. Saidov *Orientalizem* opisuje sistem védenja o Orientu, v katerem je orientalski Drugi vedno objekt fantazije in konstrukcije. Tako naj bi orientalistični diskurz predstavljal Drugega skozi svojo binarno logiko, vendar Foucaultov koncept diskurza ne deluje po tem izključujočem mehanizmu. Orientalizem se razvije kot imaginarna in akademska praksa, ki vsebuje oblike reprezentacij in napačnih predstav tistega, kar naj bi resnično bilo tam. To implicira binarizme ideologija – realnost, označevalec – označenec, kar pa Foucault eksplicitno zavrača (Young, 2001: 398, 399)¹⁰.

Pri Foucaultovi teoriji diskurza pravzaprav ne gre za teorijo v striktnem pomenu besede, pač pa za koherentno domeno opisa. Njegovo radikalno razumevanje diskurza je usmerjeno stran od vsakršne oblike tekstualizma, tekstualnega idealizma, tekstov kot brezobličnih stvari in intertekstualnosti proti konceptu materialnosti jezika v vsaki dimenziji. Foucault razume vsako dejanje jezika – pisano ali govorjeno – kot zgodovinski dogodek, unikatno točko singularnosti in odkrivanje poti, po kateri je povezano z materialnimi okoliščinami (Young, 2001: 398-99).

Foucaultov diskurz ne vzpostavlja celote tekstov za interpretacijo skupnih tem ali idej, jezika ali ideologij, pomenov ali reprezentacij. Analiza diskurza se izogiba vseh interpretacij (Bartelson, 1995: 70). V *Nietzsche, Freud, Marx* Foucault (v Dreyfus, Rabinow, 1982: 107) pravi, da če je interpretacija vedno nedokončana naloga, je to zato, ker ni ničesar, kar bi se lahko interpretiralo. Ni ničesar primarnega za interpretacijo, ker je vse, kar želimo interpretirati, že interpretacija.

V osnovi je diskurz način, skozi katerega je védenje oblikovano kot del specifičnih praks, čigar védenje je oblikovano v prostoru (stičišču) med jezikom in materialnim svetom. Diskurz je mejni koncept. Védenje v diskurzu je del vsakdanjih praks in materialnost deluje na konceptualno oblikovanje védenja. V Foucaultovi analizi diskurz ni nikoli nevidna,

¹⁰ Bolj natančno o ostalih metodoloških problemih *Orientalizma* glej Young (2004: 168-80).

imaginarna reprezentacija, ki predhodi vsakršni interakciji z realnim, temveč se vedno oblikuje tam, kjer védenje deluje v in na materialni svet (Young, 2001: 399-400).

Foucault razvije model diskurza skozi konceptualni aparat, skozi termine, kot so diskurzivna formacija, izjave, enunciacije, diskurzivne prakse, arhivi in arheologija. Diskurz se nanaša na regulirane prakse, ki se nanašajo na skupino izjav. Ne gre za vsevključujočo, amorfnó kategorijo, niti ni homogena ali enotna. Diskurz je sestavljen iz tega, kar Foucault poimenuje disperzija izjav, ki so razpršene in razstresene v prostornih pogojih, toda hkrati sestavljajo regularnost (Foucault, 2001: 42). Foucault na tem mestu zavrača idejo iz prve roke, ki razume diskurz, ki bi bil sestavljen iz različnih izjav, ki opisujejo isti objekt¹¹. Ni unificirane logične arhitekture izjav, preveč so heterogene in delujejo na več nivojih. Ta osnovna disperzija in redistribucija skupine izjav, ki pripadajo enemu sistemu diskurza, Foucault definira kot diskurzivne formacije. Slednje imajo določene regularitete, pravila oblikovanja (Young, 2001: 400-401; Howarth, 2000: 52).

Diskurz je oblikovan ne s sklicevanjem na skupni objekt ali skup konceptov ali reprezentacij, ampak z nečim bolj abstraktnim - z določenimi pravili, pogoji, ki delujejo na objekte in koncepte in jih posledično oblikujejo in konstruirajo. Regularnost diskurza deluje na nivoju formacije objektov, enunciativnih funkcij, formacij konceptov in strategij. Diskurzivna analiza vsebuje identifikacijo teh pogojev (Young, 2001: 401).

Diskurz operira v nestabilnem okolju sprememb in transformacij. Med različnimi aktivnostmi, relacijami in pozicijami subjektov, pozicijami in oblikami avtorizacij, diskurz sam operira kot sistematična mreža, ki jih povezuje in pri samem dejanju konstituira objekt, ki zaseda njegovo mesto. Diskurzi ostajajo fragmentirani, razpršeni in nedokončni. So heterogeni in neenakomerni (Young, 2001: 404-405). Diskurzivne regularitete ne ustvarjajo uniformnosti, pač pa naredijo možno heterogeno multipliciteto konceptov in nad njimi veliko količino tém, prepričanj in reprezentacij. Diskurzi se gradijo preko odnosov z drugimi diskurzi. Ne obstaja široko, enakomerno površje enotnega in splošnega diskurza, temveč obstajajo med seboj različni sistemi izjav, čemur Foucault pravi arhiv. Enotnost diskurza torej ne leži v njegovih konceptih, reprezentacijah ali temah, pač pa v predloženem sistemu pravil (Young, 2001: 406).

¹¹ Ravno to stori Said, ko pravi, da »anonimni kolektivni korpus besedil sestavljajo diskurzivno formacijo, kakršna je orientalizem« (Said, 1996: 37).

Iz te perspektive razumevanja Foucaultovega diskurza je težko ali vsaj težje govoriti o dehistoriciziranju, o tekstualizaciji zgodovine, o zagonetnih vprašanjih reprezentacije in njegovega odnosa do realnega, o uniformnosti diskurza, ki preči partikularnosti zgodovinskih in geografskih razlik in o determinirajočem, enotnem in monolitnem diskurzu, kar se vse oporeka področju »analize kolonialnega diskurza« (Young, 2001: 408).

Če bi imel namen govoriti o diskurzu nacije/naroda in bi pri tem sledil Youngovemu razumevanju teorije diskurza Foucaulta, potem v tem smislu objekt analize ne bo diskurz sam, pač pa bo diskurz služil kot sredstvo analiziranja določenih praks, v tem primeru naracij o naciji/narodu. Potrebna je analiza nacije/naroda kot zgodovinske prakse, ki vključuje politično aktivnost in organizacijo, ki je razvila svoje oblike védenja kot del svojih aktivnosti dominacije, poskusa totaliziranja in utiševanj. Diskurz nacije/naroda ne bi vključeval analize tekstov kot takih, pač pa bi vključeval analizo diskurzivnih praks nacionalizma kot materialnih oblik zasedb in prisvajanja. Narod/nacija kot praksa, ki operira in deluje v razmerju med védenjem in materialno kulturo, kjer so njene operacije močno razpršene, včasih tudi kontradiktorne v zgodovinskem in geografskem smislu.

Teorija diskurza Torfinga in Howartha iz essexove šole sloni predvsem na delih Ernesta Laclaua in Chantal Mouffe in njunem razumevanju diskurza. Ta je sicer precej soroden s Foucaultovim; predvsem po njegovem dvigu od arheološkega h genealoškem pristopu. Laclau in Mouffe delita s Foucaultom poudarek na subjektivaciji, moči in politiki. Teoretično sorodstvo med kasnejšimi deli Foucaulta in diskurzivno teorijo Laclaua in Mouffe je na mnogih točkah tako podobna, da lahko govorimo o dveh pristopih iste vrste (Torfing, 1999: 91). Toda točka, kjer se pojavi bistveno razhajanje med Foucaultom na eni in Laclauom in Mouffe na drugi strani, je razlikovanje med diskurzivnim in nediskurzivnim, ki ga opravi Foucault. Po njegovem morajo biti pravila oblikovanja diskurza, ki smo jih že omenili, artikulirana z njegovimi nediskurzivnimi pogoji (*ibid.*). V nasprotju s tem pa Laclau in Mouffova (1987: 90-91) pravita, da bolj ko analiziramo tako imenovane nediskurzivne kompleksnosti – politične intervencije, tehnologije, produktivne organizacije, itd. –, bolj jasno postane, da so to relacijski sistemi razlikujočih identitet, ki jih ne oblikujejo neke objektivne nujnosti (Bog, Narava, Razum) in so zato lahko razumljene le kot diskurzivne artikulacije. Koncept diskurza je uporabljan, da se poudari pomenskost vsake družbene ureditve. Laclau in Mouffe dekonstruirata marksistično teorijo ideologije in jemljeta iz poststrukturalistične filozofije, da bi razvila koncept diskurza, ki vključuje prakse in pomene, ki oblikujejo

določeno skupnost družbenih akterjev. V tej perspektivi diskurz konstituira simbolične sisteme in družbene rede, naloga diskurzivne analize pa je preučiti njihovo zgodovinsko in politično zgradbo in delovanje (Howarth, 2000: 5). Diskurzivna teorija se začne s trditvijo, da vsi objekti in dejanja nosijo pomen in da je pomen produkt zgodovinsko specifičnih sistemov pravil. Ukvarja se z načini, kako so družbene prakse konstruirane in tehta diskurze, ki vzpostavljajo družbeno realnost. Te prakse so možne, ker so sistemi pomenov kontingentni in ne morejo nikoli povsem izčrpati družbenega polja pomena (Howarth, 2000: 8; Torfing, 1999: 92). Diskurz se nanaša na zgodovinsko specifične sisteme pomenov, ki oblikujejo identitete subjektov in objektov (Laclau in Mouffe, 1987: 98). Diskurzi so konkretni sistemi družbenih odnosov in praks, ki so v osnovi politični, ker je njihovo oblikovanje delo radikalnih institucij, ki vsebujejo konstrukcijo antagonizmov in določitev političnih meja med »zunanjim« in »notranjim«. Diskurzi so kontingentne in zgodovinske konstrukcije, ki so vedno ranljive s strani tistih političnih sil, ki so izključene iz njihove produkcije kot tudi dislokatornih učinkov dogodkov, ki so izven njihovega nadzora (Howarth, 2000: 9).

Množičnost medsebojno zamenljivih centrov lahko vodi le v negotov red in uspe narediti le delno fiksacijo pomena. *Delna fiksacija* pomena proizvaja *presežek pomena*, ki ni reduktibilen in ki ubeži razlikujoči logiki diskurza. Polje nereduktibilnega presežka je imenovano diskurzivno (polje diskurzivnosti) zato, da bi pokazalo, da tisto, kar ni fiksirano kot razlikujoča identiteta znotraj konkretnega diskurza, ni ekstra ali nediskurzivno, pač pa je diskurzivno konstruirano znotraj terena nefiksiranosti (Torfing, 1999: 92). Diskurzivno pomeni, da so vsi objekti objekti diskurza, pri čemer je stanje njihovega pomena odvisno od družbeno vzpostavljenega sistema pravil in značilnih razlik (Laclau in Mouffe v Howarth, 2000: 8-9). Diskurzivno hkrati zagotavlja pogoj možnosti in nemožnosti delne fiksacije pomena. Na eni strani zagotavlja razlikujočo sled strukture, ki jo mora vsaka fiksacija pomena nujno predpostavljati. Po drugi strani je diskurz nikoli povsem ne absorbira in zato še naprej vzpostavlja polje nedoločljivega, ki neprenehoma preči in spodkopava poskus fiksiranja stabilnega reda razlikujočih pozicij znotraj določenega diskurza. Na ta način je polje diskurzivnosti tisto, kar naredi možno artikulacijo večih, med seboj tekmujočih diskurzov (Torfing, 1999: 92).

Razmerja razlike in ekvivalence imajo v teoriji diskurza Laclaua in Mouffove (1987: 109-114) pomembno teoretično vlogo. Odsotnost fiksnega centra prepreči neomejeno pravilo logike razlikovanja, zato je totalizacija in zaprtje nemogoče. Delna fiksacija pomena znotraj diskurza proizvaja nereduktibilen presežek pomena, ki ubeži logiki razlikovanja diskurza. Toda razširitev logike razlikovanja ne prepreči le njegovega pomanjkanja globokih temeljev

fiksne centra, sposobnega razkrivati polno bit vseh družbenih identitet. Preprečuje jo tudi prisotnost alternativne logike ekvivalence, ki zruši razlikujoči značaj družbenih identitet tako, da se razširi na označevalno verigo ekvivalence.

Odnos med razliko in ekvivalenco je nedoločljiv. Diskurzivne identitete so pripisane tako označevalnim verigam, ki poudarjajo njihovo razlikujočo vrednost, kot tudi označevalnim verigam, ki poudarjajo ekvivalenco.

Vsak diskurz se vzpostavi kot prizadevanje po obvladanju polja diskurzivnosti z razširjanjem označevalnih verig, ki delno fiksirajo pomen plavajočih označevalcev. Privilegirane diskurzivne točke, ki delno fiksirajo pomen znotraj označevalne verige, se imenujejo točke prešitja. Točke prešitja ustvarjajo in vzdržujejo identiteto določenih diskurzov s konstruiranjem vozla gotovih pomenov (Laclau in Mouffe: 1987: 95-96; Žižek, 1989: 95-97; Torfing, 1999: 98).

2. NACIONALNA DRŽAVA KOT NOSILKA DRUŽBENEGA RAZVOJA

V nadaljevanju diplomskega dela želim pokazati, kako se je nacionalna država, ki je pravzaprav partikularen koncept, muha evropske civilizacije, povzpela in zasedla mesto univerzalnega. Kako je v zavesti ljudi postala edina »prava« in zaželjena oblika politične ureditve. In nenazadnje želim pokazati, kako jo je nacionalna država zagodla neoliberalnim teoretikom, ki z namišljeno (ali dobro premišljeno) vizijo prihodnosti napovedujejo njen skorajšnji konec, a se je na lastnem terenu ne morejo znebiti. Na tem mestu ni moj namen podrobno prikazati celoten in natančen zgodovinski prerez razvoja ideje in konkretne realizacije nacionalne države, prav tako ne želim poskušati podati njene definicije. Raje kot to, bom poskušal na koncu poglavja izpostaviti način, kako riše prevladujoča znanstvena produkcija njeno podobo in kako je pogled ravno te znanosti postal zdravorazumski. Namen je ugotoviti, kako vidijo nacionalno državo splošni pogledi in predstave, kaj je tisto, kar je obveljalo kot njeni konstitutivni elementi. Poskušal bom podati sliko preteklih in sedanjih diskurzivnih praks, ki vzpostavljajo nacionalno državo. Običajne predstave so namreč tiste, ki pravzaprav nacionalno državo udejanjijo.

Zastavljala se mi bodo nekatera vprašanja, ki bodo ostajala odprta. Namen je dvonivojski. Na prvem nivoju služijo kot smernice za nadaljno raziskavo. V tem smislu se bo odgovorom moč približati, ko bom imel za to potrebne teoretične nastavke. Mnoga bodo tako ostala neodgovorjena, vendar se bom k njim povrnil in nanje tudi poskušal odgovoriti. Na drugem nivoju pa odprta vprašanja služijo kot izziv za takojšen razmislek in premišljanje, kaj bi lahko bili možni odgovori.

V splošnih predstavah je nacija in država eno, koncepta nastopata kot sinonima¹². Država je izginila v nacijo – in obratno. Skozi naracije o državi in naciji sta se stopili druga v drugo in vzniknili kot neločljivi. »Razlika med državo in nacijo je najbolj zasenčena s trditvijo, ki brez razlike vse države imenuje 'nacionalna država'« (Berghe, 1992: 1068). Velja tudi drugače: ostane samo »država«, čeprav je v splošni predstavi mišljena nacionalna država. Izginotje se sprevrne v njeno dokončno potrditev. Je »terminološki kaos«, kot mnogi opisujejo zmedo med državo in nacijo¹³, res le stvar nenatančnosti in nedoslednosti, ki se je zgodila

¹² Nacija je v družboslovnih besedilih (npr. Kovačič, 2000; Rizman, 1991) navadno definirana kot narod z lastno državo. Medtem angleški jezik nima dveh različnih izrazov in tako za nacijo kot narod uporablja *nation*. Pravilen prevod je potrebno razbrati iz konteksta.

¹³ Glej npr. Holton (1998: 137), primerjaj tudi Rizman (1991: 15).

družboslovju in veje od vsepovsod tudi v vsakdanjem življenju? Ali pa ima poenotenje dveh konceptov svoj namen?

2.1. Država kot omejen teritorij

V literaturi je o pojavu sistema teritorialnih držav kot mejnik vedno znova zabeležena vestfalska konferenca¹⁴: znanstveniki na splošno datirajo začetek evropskega sistema nacionalnih držav od vestfalske pogodbe leta 1648, od takrat dalje pa je razširila na preostale dele sveta, predvsem preko kolonializma (Smith, 2000: 188).¹⁵ Čisti rez senči in megli zgodovinske okoliščine, iz katerih je izšla država kot moderna politična tvorba. Njeni atributi so se čistili skozi čas in niso postali stalni kanon moderne politične teorije *ex nihilo* ali zgolj iz ene same začetne točke.

Že z začetkom 14. stoletja se beseda *status* (*estat*, *stato*) uporablja za opis stanja, položaja vladarjev, konec istega stoletja pa se beseda razširi tudi za opis področij, ki mu vladajo. Na področju poznosrednjeveške Italije, ki je bila deležna porasta števila mest, se je termin *stato* uporabljal za politični položaj vladarja skupaj z nasveti skozi debate, kako obdržati položaj vladajočega. Znotraj tovrstne politične literature so se pojavili nekateri elementi moderne koncepcije države. Tako se termina *status* in *stato* ne nanašata več le na vladarja osebno, pač pa tudi na stanje, tudi obliko režima ali sistema vladanja (Skinner, 1997: 5-8). V maniri, da vladar ne izgubi položaja vladajočega, mora obdržati oziroma, povedano drugače, ne sme izgubiti teritorija, ki mu je bilo dodeljeno, da mu vlada. Kljub temu, da se termin *stato* nedvoumno poveže z nekaterimi bistvenimi momenti moderne koncepcije države, pa je navezava in pripetost na vladarja še vedno močna in neizključljiva. Renesանčna politična misel, predvsem znotraj teoretičnega toka republikanizma renesանčne Italije, je uporabljala še eno značilno distinkcijo moderne države. Zahtevala se je neodvisnost in avtonomija, da bi se lahko zagotovila obramba *libertas*, svoboščin, italijanskih mestnih držav in pred zunanjimi posredovanji oziroma vplivi. Hkrati se je pojavila zahteva po zaščiti *libertas* tudi nasproti vsem potencialnim rivalom znotraj mest samih. Bistveno za republikansko misel tistega časa je tudi, da je edina oblika vladanja, ki lahko resnično zagotovi obstoj »svobodne države«, *res publica* (Skinner, 1997: 9-11). Skupnost kot celota mora obdržati najvišjo suverenost, podeljujoč vladarju status, ki ni bil nič višji kot izvoljen uradnik. Zanimivo je tudi, da se je

¹⁴ Z vestfalskim mirom se je končala tridesetletna vojna, ki se je začela z uporom Češke avstrijski vladavini leta 1618. Prvi poskus premirja, ki ga je naredil papež Urban VIII., se je zgodil že leta 1634, vendar je propadel zaradi odsotnosti protestantskih predstavnikov. Resna pogajanja so se začela šele leta 1644 v Münstru in Osnabrücku, ki so se končala s sporazumoma šele leta 1648, znana kot vestfalski mir. Glej tudi Lee (1995).

¹⁵ Primerjaj tudi McGrew (1997: 4); Simoniti (1999: 21).

takrat prvič pojavilo razumevanje države, ki ima legitimen monopol nad prisilo. Kljub pomembnemu prispevku teoretikov klasičnega republikanizma pa njihova uporaba termina *stato* še ne izraža moderne koncepcije države. Šele kasneje je država dobila neosebni karakter (Skinner, 1997: 13-18).

Absolutizem je nakazal nastanek državne oblike, ki je temeljila na absorpciji majhnih in šibkih političnih enot v večje in močnejše politične strukture. Povečana je bila sposobnost vladanja nad unificiranim teritorialnim območjem, ožil se je sistem prava in reda, ki je obveljal na celotnem teritoriju. Prav tako se je pojavil bolj enotno, stalno, kalkulirajoče in efektivno vladanje ene same, suverene osebe. Razvijal se je sistem držav, ki so bilo vpletene v neodločljivo, kompetitivno in rizično bojevanje moči. Absolutistični monarhi so se predstavljali kot končne avtoritete glede vseh zadev. Ta avtoriteta je izhajala iz božjega prava, monarhi so imeli podobo božjih namestnikov. Absolutistični monarh je bil na samem vrhu novega sistema vladanja, ki je bil vse bolj centraliziran in zasidran v zahtevi po vrhovni in nedeljivi moči: moči suverena in suverenosti (Held, 1995: 35).

Pomemben katalizator za transformacijo srednjeveških monarhij je bila reformacija, versko nasilje in verske vojne. Verski konflikti med katoliki in protestanti so se razvijali v vsaki evropski monarhiji, še posebej v severni Evropi. Države so začele vsiljevati religijo, ki jo je podpiral njihov vladar tako, da so napadale države, čigar vladar je podpiral nasprotno verovanje (Opello in Rosow, 2004: 70). Ideja moderne države je doživela najmočnejši zagon ravno v konfliktih med različnimi verskimi frakcijami¹⁶. Teokratični koncept avtoritete, ki je dominiral v srednjeveški Evropi, je zamajala reformacija. Šele ko politične pravice, dolžnosti in naloge niso bile več tesno povezane z versko tradicijo ali pravico do lastnine, je ideja neosebne in suverene politične ureditve lahko prevladala. Podobno vladarji niso bili več podaniki Boga, pač pa so postajali »posamezniki« ali »osebe«. Pojav moderne države je najavil nov diskurzivni teren, ki je vseboval zahteve po suverenosti, neodvisnosti, reprezentativnosti in legitimnosti, ki so radikalno spremenili tradicionalno razumevanje prava, skupnosti in politike (Held, 1995: 37-38).

¹⁶ Znamenit je pokol na šentjernejsko noč, v noči na 24. avgust 1572. Zaradi vse večje moči hugenotov (protestantov) in njihovega voditelja, grofa Châtillona, je takratna kraljica Francije, Katarina Medičejska v navezavi s francosko rimokatoliško frakcijo, naročila poboj voditelja hugenotov in privržencev protestantizma. Poboji so se začeli v Parizu in se od tam razširili na okolico. V enem tednu je bilo pobitih okoli 100.000 protestantov. Poboji so se razširili tudi na ostale province in povzročili nove verske vojne (Halsall, 1998a; *The Saint Bartholomew's Day Massacre*, <http://reformation.org/bart.html> (16.04.2005)). Pri tem Bhabha (1994: 160) opozarja na Renanovo (1990: 11) opazko, da je francoska nacija morala pozabiti na ta dogodek (medtem ko se po drugi strani francoska revolucija iz leta 1789 omenja neprenehoma, op. M. B.). Dogodek namreč deluje destruktivno na homogenost nacije. Zato ima slednja »obvezo pozabiti« v konstrukciji nacionalne sedanjosti; je konstrukcija diskurza družbe, ki totalizira ljudstvo in dela nacionalno voljo enotno.

Zgornji opis od samih začetkov uporabe besede *stato* in vse do transformacije, ki radikalno odvzame monarhom takratne Evrope božanski plašč¹⁷ in so prevladale nove diskurzivne prakse, preseže poenostavljajoče in ponavljajoče zgodbe o nastanku modernih držav, vendar ne uspe pojasniti, zakaj država, ko prevzame svojo moderno preobleko, nase neustavljivo naveže element teritorialnosti, fiksno zamejen prostor, nad katerim izvaja oblast in znotraj katere ima politično avtoriteto. Fizični prostor postane njena osrednja značilnost, ki ji daje razpoznavnost in jo locira na zemljevidu, zemljepisnem in političnem. Z dvigom meja se loči od drugih, z zamejenim ozemljem si ustvari identiteto. Ekskluzivacija je pogoj za vključitev v mednarodni sistem držav. Prevlada logika paradoksa: ekskluzivnost pomeni inkluzivnost. Potrebno je odgovoriti na vprašanje, zakaj se moderna država zlepi s konceptom teritorija; zakaj ji je fizični prostor tako potreben, da postane njena središčna os.

2.2. Nacionalna država: objekt fascinacije

Absolutizmu, vanj vsidranemu načelu *quidquid principe placuit legis habet vigorem*¹⁸ in vse bolj konsolidirajoči moderni teritorialni državi ni bilo usojeno ostati skupaj. Spremembe so vetrile evropski prostor, stare mite so menjali novi:

V naših predstavah je narod (tudi) suveren, saj rojstvo naroda sega v čas, ko sta razsvetljenstvo in revolucija razbijala legitimnost božjega reda in hierarhijo dinastičnega kraljestva. Stoletje razsvetljenstva in racionalističnega sekularizma je prineslo tudi svoje sodobno mračnjaštvo. Treba je bilo poiskati posvetni način za transformiranje usodnosti v kontinuiteto in slučaja v smisel. [...] [M]alo reči je (in jih še vedno ni več), ki bi temu ustrezale bolj kot ideja naroda (Anderson, 1998:16, 19).

Sprva je beseda *nation* imela slabšalni prizvok in se je nanašala na skupino tujcev iz skupnega območja, čigar status je bil nižji od državljana starega Rima. Od zgodnjega 16. stoletja je bila

¹⁷ Held gleda zgoraj premik od absolutizma k moderni teritorialni državi preveč enoznačno. Ideja koncentracije moči v eni osebi – vladarju – ni tako zlahka zapustila svoj prostor. Jean Bodin je na primer ravno po turbulentnem obdobju verskih vojn propagiral idejo absolutne in nedeljive suverenosti in odpustitev vseh omejitev kraljeve avtoritete v knjigi *Les six livres de la République* iz leta 1576 (Franklin, 1992: xxiii-xxiv). Toda pomembno je dodati opozorilo, da je Bodinov cilj bil, da bi izločil kakršno koli pravno podlago za pravico do nasilnega upora proti oblasti, kakršno so si na primer lastili hugenoti. V njihovih dejanjih je videl nevarnost za sam obstoj države in recept za anarhijo (*ibid.*). Običajna interpretacija, da je Bodin razvil teorijo nedeljive suverenosti in da mora biti moč države v eni sami osebi ali skupini, je torej preveč poenostavljena. Bodin je namreč predvideval vrsto omejitev tudi za kralja, na primer pri pobiranju davkov, kjer naj bi moral imeti soglasje ljudstva (Franklin, 1992: xxiv-xxvi).

¹⁸ Karkoli je vladarjeva volja, ima zakonsko moč.

beseda *nation*¹⁹ aplicirana na celotno populacijo ljudi, nahajajočih se na določenem geografskem prostoru, še pred tem pa je beseda pomenila krog izobražene, tudi znanstvene elite, ki je delila skupno mnenje ali pa je imela skupni cilj. Celotna populacija je bila dvignjena v nosilca suverenosti, podlage politične solidarnosti in končnega objekta lojalnosti. Skozi 18. stoletje, ustvarjajoč nacionalno identiteto skupnosti, ki so ji pripadali vsi pripadniki države – torej nacije, ki so jo vezale skupen jezik, kultura, religija in skupna zgodovina²⁰ – je slednji ustvarilo možnost mobilizirati številčno ogromno vojsko, ne da bi pri tem bila sama ogrožena. Proces oblikovanja držav v Evropi v 18. stoletju je ustvaril nacije, ki niso pred tem obstajale nikjer na svetu, da bi lahko preživele v okolju kompetitivnih držav. Francoska revolucija je formalno združila idejo nacije in državo (Opello in Rosow, 2004: 181-83)²¹. Tako deklaracija iz leta 1789 pravi, da zastopniki *francoskega* ljudstva, organiziranega v *narodno* skupščino v tretjem členu zagotavljajo, da princip nedeljive suverenosti izhaja iz *naroda*. Nobeno telo ali posameznik ne sme izvajati oblasti, ki je ni izbral narod (Declaration of the Rights of Man, 1789, poudarek dodan). Države so bile avtonomne in ekskluzivne posedovalke teritorija, ne glede na tip politične ureditve, pa naj si bo to nacionalna, dinastična, demokratska, liberalna ali kakršnakoli pač že. Ideja nacionalne države pravzaprav poudari in na novo okrepi koncepcijo suverene moči primarno znotraj danega teritorija (Hirst and Thompson, 1995: 411).

Nacionalna država je prekrila Evropo, kjer pa se njen pohod nikakor ni končal. Fascinanto je, s kakšno silo in samoprojekcijo je uspela okrog same sebe vzpostaviti polje inspiracije, hotenja in fascinacije. »Od 18. stoletja in skozi vse 19. stoletje je nacionalna država veljala za *naravni vzor političnega razvoja* [...]« (Nairn v Todorova, 2001: 258, poudarek dodan). Še več, »*nacionalno* [...] je bilo vladajoči zgled v Evropi, zlato pravilo »civilizirane« politične organizacije« (Todorova, 2001: 258). Kot bom podrobneje pokazal tudi v naslednjem poglavju, je tudi kasneje, po drugi svetovni vojni, ko je stekel proces dekolonizacije in so na mestu bivših teritorialnih imperijev nastajale nove države, nacionalizem nosil nacionalno državo kot

¹⁹ Znanstvene razprave o izvoru narodov v diskusiji o nacionalizmu in njegovih političnih implikacijah so navadno vpete v že dolgo trajajočo polarno delitev na primordialiste in moderniste. Prvi trdijo, da je narod nekaj naravnega. Herder tako na primer trdi, da je narod nekaj tako naravnega kot rastlina, kot družina, le da je bolj razvejana. Modernisti na drugi strani zagovarjajo perspektivo, da je narod moderni fenomen, ki je povezan z vznikom industrijske družbe in kapitalizma (glej Guibernau, 1996: 48).

²⁰ O »ustvarjanju« nacionalne identitete francoske nacije glej Weber (1976), Smith (1986), tudi Pikalo (1999). Občutek francoskosti v smislu etnične homogenosti (enodimenzijskosti) francoske nacije je bila ustvarjena, tudi vsiljena preko različnih potez in ni nekaj naravnega, kot se pogosto dozdeva. Dve od teh potez ustvarjanja identitete sta na primer koncept državljanstva in poenoten francoski jezik, ki se ga je vsiljevalo preko izobraževalnega sistema.

²¹ Opozoriti velja na idejo o več možnih razmerjih med državo in narodom. Južnič (1973: 31-36) ob močnem posploševanju in krčenju v idealne tipe razločuje tri tipe takšnih razmerij. Pri prvem najprej nastane država in se znotraj nje razvije nacija. Pri drugem se najprej pojavi narod, ki ima državotvorni potencial, s katerim nato ustvari državo. Tretji tip je država brez naroda, ki je pravzaprav postkolonialni tip države, kjer meje ne upoštevajo mej etničnih, jezikovnih, ipd. skupin.

tisto politično ureditev, ki predstavlja edino pot k družbenemu razvoju in prinaša svobodo in emancipacijo. Naj na tem mestu prikažem samo primer Frantza Fanona. Gre za avtorja, ki je dal pomemben prispevek k postkolonialnim študijam in se je ukvarjal s problemom kategorij »bele« in »črne« rase ter njunimi psihološkimi implikacijami. Podal je tudi način, kako preseči tovrstno binarno kategoriziranje. Zahteval je totalno revolucijo, čisto nasilje, ki čisti in uničuje tako kategorijo bele kot črne rase. Tu je pomembno, da je kot sredstvo revolucije odklanjal nacionalizem srednjega razreda, ki je poskušal nadomesti elite imperialnih sil. Toda v »čistem« nacionalizmu je v končni instanci vseeno videl izraz absolutno dobrega. Fanon tako za narodno zavest pravi, da bi lahko bila vseobsegajoča kristalizacija najglobljih upanj vseh ljudi, da bi lahko bila takojšen in najočitnejši rezultat vstajenja ljudstev, vendar bo namesto tega prazna lupina, čisti in krhki ostanek tistega, kar bi lahko bila (Fanon, 1990: 119).

Evropska enotna nacionalna država je postajala prepoznavna kot tista oblikovna norma politične organiziranosti, ki ji je potrebno slediti, saj je (bila) pripoznana kot vir napredka²². Tudi med hladno vojno je ostajala integralni in nepogrešljivi del modernizacijskih teorij. Slednje so, predvsem pod vodstvom ameriških teoretikov²³, bile pravzaprav ideologije, konceptualni okvir, ki je artikuliral splošno zbirko predsodkov o naravi ameriške družbe in njene sposobnosti transformirati svet, dojet tako materialno kot kulturno inferioren (Latham, 2000: 5). Ustvarjala se je (in se še ustvarja) delitev na tradicionalne družbe, ki naj bi na praktično vseh področjih zaostajale za modernimi družbami, kakršne naj bi bile na Zahodu, v Evropi in Severni Ameriki. Modernizacijske teorije so dale iztočnice, kako naj se tradicionalne družbe čimprej modernizirajo in prevzamejo od modernih družb vse od tehnologij do vrednot. Če jih lahko razumemo tudi kot prikrito sredstvo ameriške zunanje politike obrambe pred razširitvijo »rdeče nevarnosti«, komunizma, in hkrati oblikovanja nacionalne zavesti ameriške družbe, pa je na tem mestu bolj pomembno to, da je (bila) izgradnja nacij promotor modernizacije (Latham, 2000: 66). Nacionalna država ponovno vstopa v diskurzivni teren kot želja po boljšem, razvitejšem, modernejšem. Sprejeta je kot imperativ, *leitmotiv* političnega življenja.

Iz državnega sistema, ki je bil nekoč le ena od posebnosti Evrope, se je razvil vsesvetovni sistem nacionalnih držav v mreži nacionalnih skupnosti. Pri vzpostavitvi sistema naj bi, vsaj

²² Glej tudi Opello in Rosow (2004: 201-03).

²³ Za odličen vpogled v negativnih predsodkov polno idejo o modernizaciji glej Rostow (2000): *The Stages of Economic Growth: A non-Communist Manifesto* (1960).

tako poudarjajo prevladujoči pogledi, najodločilnejši trenutek nastopil po koncu prve svetovne vojne, ko je 14 točk Woodrowa Wilsona zavračalo doslej uveljavljeno doktrino ravnotežja moči kot zagotovilo suverenosti, hkrati pa naj bi takrat prišlo do vzpostavitve koncepta suverenosti kot univerzalne aplikabilnega. Prav tako je bila priznana pomembnost nacionalizmu in »kulturnim identitetam« kot podlagi za formiranje nacionalnih držav (Giddens, 1985: 259-260): »Zahtevamo, da uredimo svet in ga naredimo varnega za življenje in zlasti, da bo varen za vse miroljubne nacije, ki tako kot mi, želijo živeti lastno življenje, določiti lastne institucije in imeti zagotovilo pravičnega in poštenega odnosa drugih narodov sveta kot tudi zagotovilo proti sili in sebični agresiji«; v 14. točki pa pravi: »Generalno združenje nacij mora biti formirano pod natančno določenim sporazumom, da bi lahko zagotovili medsebojna zagotovila politične neodvisnosti in teritorialne integritete tako velikim kot majhnim državam« (President Woodrow Wilson's Fourteen Points, 1918)²⁴.

Skozi dozdašnje izvajanje poglavja sem neposredno izzval in izpostavil tri ključne momente, ki se v družboslovju, ko je govora o moderni državi, neprestano projicirajo. Zgodovina vedno išče monumentalne dogodke, spektakle, prelomnice in z njimi skuša razumovati in racionalizirati preteklost. Tudi poenostavljati. V konkretizaciji najprej moderne države in povezanosti v sistem, nastanka nacionalne države in momenta njene razširitve se vedno znova vsiljujejo tri letnice: 1648, 1789, 1918. Trije dogodki: vestfalski mir, francoska revolucija in epilog prve svetovne vojne – Wilsonovih 14. točk. Vsi trije rišejo binarno projekcijo.

Z vestfalskim mirom se v teh predstavah dotedanja politična ureditev, ki naj bi bila dotlej anarhična²⁵, konča kot bi treščila v neprebojni zid. Vsa zmešnjava kje kdo komu vlada, se z Vestfalijo izgubi in prevladajo urejeni odnosi med državami, ki so pregledno povezane v sistem teritorialnih držav. Globok rez in neprestano ponavljajoča letnica pogodbe prekrije zgodovinski okvir. Znanstvena družboslovna literatura doseže, da običajne perspektive nosijo

²⁴ Morda ni prav povsod 14. točk ameriškega predsednika Wilsona označena kot dogodek, ko postane nacionalna država univerzalno in v geografskem smislu svetovno zaželen fenomen. Toda v takem primeru ga pogosto zamenja kakšen drugi. V tem smislu se pojavlja dogodek ustanovitve Združenih narodov, ali, kot opozarjata Brumen in Jeffs (2001: vii), Atlantska listina iz leta 1941, ki je tudi zagotavljala pravico narodov do samoodločbe, vendar so »Afričani pri zahtevah po njej postali v praksi žrtve danes pozabljenih represij«.

²⁵ V fevdalni Evropi naj bi obstajala med različnimi, med seboj prekrivajočimi se (tako vertikalno kot horizontalno) centri upravljanja in odločanja anarhija (glej Matteucci, 1999; Ruggie v Waever, 1995: 193). S pojavom globalizacije naj bi upravljanje (governance) sedanje Evropske Unije močno spominjalo na fevdalno Evropo. Že sredi 70-ih je Hedley Bull (1977) v zvezi z vse bolj decentraliziranim in fragmentiranim odločanjem špekuliral o pojavu »novega srednjega veka« v svetovnih politikah z nekaj različnimi, toda med seboj prekrivajočimi in povezanimi sloji javne oblasti. Taki pogledi nosijo v sebi predpostavko, da nacionalna teritorialna država propada, saj naj ne bi bila več sposobna odgovarjati na potrebe transnacionalnega gospodarstva, mednarodnih finančnih tokov, ipd. in zato prenaša ali deli te funkcije tako na višjo kot nižjo raven odločanja in upravljanja.

Vestfalijo kot začetek nečesa povsem novega in dotlej neznanega. Dejstvo, da je moderna država potrebovala nekaj stoletij, da je zadobila podobo, ki temelji na teritoriju in da sistem držav, ki se je konsolidiral v 16. in 17. stoletju, ni bil kar preprosto okolje v katerem so bile formirane posamezne države (Giddens, 1985: 84), je enostavno zanemarjeno.

Zgodovina Evrope od leta 1789 do 1945 je enaka zgodovini nastanka in razvoja modernih nacij. Znotraj konteksta francoske revolucije je bila nacija prenesena v prakso v pravnem in političnem smislu (Baycroft v Özkirimli, 2000: 12, 21). Vidimo, da se vzorec ponavlja. V družboslovni literaturi o nacionalizmu nam je vedno znova predočena francoska revolucija kot dogodek, pred katerim je nacija oziroma narod nekaj neznanega, po veledogodku pa se pojavijo. Tudi tu, tako kot v primeru vestfalskega miru, je deklaracija tista, ki vzpostavi moderno nacijo. Vse te predstave pozabljajo na dejstvo, da je bila francoska nacija ustvarjena. Francoski jezik, v katerem je bila deklaracija zapisana, je govorilo le malo ljudi. Skozi propagando, sistematično politično socializacijo in izobraževanje, voden s strani države, so bile lokalne identitete populacije transferirane v novo ustvarjeno nacijo (Weber, 1976; glej tudi Hobsbawm in Ranger, 1983).

In nenazadnje, tudi Wilsonovih 14. točk je ekspozicija, ki seka zgodovino. Epilog 1914. je predstavljen kot dogodek, ki je na novo oblikoval svet. Od tu dalje se zdi, kot da nacije obstajajo povsod po svetu in čigar edina želja je oblikovati lastno državo. Nacionalna država v teh zgodbah pomeni oazo miru in zagotovilo napredka. Kot da lahko le en sam nagovor vzpostavi nacionalno državo kot svetovni fenomen. Kot da drugi aparati, sredstva in prakse niso potrebne za to, da se nacionalna država povzpne na globalno raven, kaj šele, da bi bile uporabljene. Poenostavitev pravi, da so nacije in njihova prizadevanja za lastno državo tam že od nekdaj.

Ekstrapolacija umeščanja zgodovine v ključne dogodke nosi posledice. Zgodovinski okvir in njegove okoliščine so presežene. V tekstih je osrediščenje momentov izstopajoče v tolikšni meri, da je morebitno umeščanje v zgodovino, ki jo spremlja, potisnjeno daleč v ozadje. Elaboracija razvoja politične ideje ali koncepta je zrelativizirano v »spremljajoči tekst«. V družboslovni literaturi neprenehoma ponavljajoče se prelomnice na samem koncu pomenijo dejanskost. V pravno-pozitivistični maniri je šele dokument, pravni zapis tisti, ki pomeni vznik nove politične ureditve. S poenostavljanjem je doseženo popredmetenje države, nacije in celotnega sistema modernih teritorialnih nacionalnih držav. Politične vsebine, teorije, koncepti ali ureditve šele tedaj postanejo del stvarnosti, ki si jih je možno zamisliti, s tem vstopijo v sfero zamišljivega in realnega. So del politične realnosti, ki zagotavljajo misliti predstavljivo politično.

Družbene koncepte in različne politične vsebine je mogoče razumeti in nanje gledati tudi drugače. Potrebno se je zavedati pomenskosti vseh družbenih ureditev in prepoznavati njihovo zgodovinsko in politično umeščenost. Pri razumevanju in dojemanju objektov, dejanj in tudi družboslovnih konceptov se je potrebno zavedati njihove pogojenosti z različnimi, zgodovinsko specifičnimi sistemi pravil. So njihovi produkti in skozi njih se vzpostavlja družbena realnost. Zato popredmetenje tako dogodkov samih kot tudi političnih kategorij, idej in konceptov ni primerna za družboslovje. Odpustiti je potrebno iskanje njihovega končnega bistva in gledanje nanje kot na trdne, rigidne in nespremenljive (ali le redko spremenljive) strukture. Nehati je potrebno ugotavljati, kaj družboslovni koncepti »so« in raje poskusiti razumeti, kaj ta »so«, skozi njihovo zgodovinsko pogojenost in spremenljivost, pomeni danes.

2.3. Neoliberalna globalizacija, *good governance* in gradnja nacij

Neoliberalizem se v svojih pogledih na globalizacijo²⁶, ki so obveljali do te mere, da imajo status zdravorazumskega, ukvarja z nacionalno državo, če že ne vedno, pa vsaj največkrat posredno, skozi njene gospodarske funkcije. Gre pravzaprav za to, kar je Beck (2003) poimenoval globalizem. Globalizem novo kompleksnost globalnosti in globalizacije zreducira na eno samo – gospodarsko – dimenzijo, ki jo poleg tega misli linearno, kot nenehno širjenje odvisnosti od svetovnega trga (Beck, 2003: 154). Tudi prevladujoča debata o globalizaciji ostaja na terenu preizpraševanja gospodarskih in ostalih tovrstnih sprememb, ki naj bi se dogajale in odvijale s hitrostjo brez precedensa. V tej smeri se nadalje ocenjujejo, merijo in vrednotijo posledice, ki naj bi jih omenjene spremembe nosile.

Znotraj referenčnega okvira, kot ga je zamejil neoliberalizem, se dogaja nadaljnje reduciranje. Vsa razprava o globalizaciji je pogosto, tako v znanstveni literaturi kot v vsakdanjem življenju, zožana na dve idealnotipski kategoriji oziroma tabora²⁷. Na eni strani so zagovorniki globalizacije, globalisti, na drugi strani pa tisti, ki globalizaciji nasprotujejo, antiglobalisti - skeptiki. Celoten spekter mnenj, teorij in idej o globalizaciji se stisne v dva pola; na enem se globalizacijo zagovarja, na drugem se ji nasprotuje. Ti poenostavljajoči pogledi, ki razumejo debato binarno, razlagajo globalizacijo, kot da zares »je«. Kot da zares prinaša spremembe, ki se dejansko, preko empiričnih meritev, odvijajo pred našimi očmi.

²⁶ Neoliberalizem je v svojih pogledih na globalizacijo tesno in neločljivo povezan z neoklasično ekonomsko paradigmo, pojavljajočo kot dominantni model »novega ekonomskega reda«, ki naj bi v kombinaciji s tehnološko revolucijo in liberalizacijo mednarodne ekonomije pozitivno vplival na trgovino, produkcijo, investicije in finance. Globalizacija je zato videna kot edini protagonist tako prosperitete kot svobode v svetovnem merilu (Barnet in Cavanagh v Milward, 2003: 14).

²⁷ Glej npr. Koenig-Archibugi (2003: 2-3), Held in McGrew (2002). Slednja avtorja (2002: 3) sicer opozorita, da sta dve idealnotipski kategoriji, začetni točki velike debate o globalizaciji, grobi, vendar se ju v nadaljevanju njunega teksta vseskozi bolj ali manj držita.

Edino vprašanje, ki ostaja je, ali so posledice teh sprememb pozitivne ali negativne in za koga.

Bipolarno razmerje v debatah o globalizaciji se odraža tudi ob vprašanju, kaj se dogaja z državo kot političnim subjektom. Globalisti, še posebej zagovorniki tako imenovane močne globalizacije, trdijo, da globalizacijski tokovi, ki so, ne pozabimo, bistveno gospodarske narave, majejo in podirajo moč države. Problem naj bi bil predvsem v tem, da države niso več sposobne regulirati novih, globalnih finančnih in ostalih gospodarskih tokov (cf. Strange, 1996). Weiss (2003: 308) prepozna tudi bolj »mehko« in spravljujejšo različico, ki pravi, da se narava države in njena vloga spreminja in da sistema vestfalske ureditve modernih držav s svojo osrednjo, na teritoriju zasnovano koncepcijo, ni več, ali da vsaj ni več relevanten. Drugi pol, antiglobalisti, naj bi enotno zavračali kakršenkoli namig o eroziji države in trdili celo nasprotno, da država skupaj s svojimi funkcijami pridobiva na moči.

Nacionalno državo se v omenjenih predstavah vzame kot začetno točko²⁸. Kot že povedano, ko se preizprašujejo gospodarske funkcije države in njena vloga v procesih globalizacije, se nacionalni komponenti ne posveča nikakršne pozornosti. Država je nacionalna država, vzeta samoumevno in univerzalno aplikabilna.

Ohmae (1995) v skoraj apokaliptičnem delu *Konec nacionalne države* neprestano govori o izumiranju nacionalne države, vendar nikjer ne argumentira in pojasnjuje, zakaj ravno nacionalna. Nacija in država je eno in isto, vzeta kot celovita in nedeljiva enota. Atomizirane nacionalne države sestavljajo sistem, v katerem so med seboj ločene s fizičnimi mejami. Toda ker so meje padle, ker je teritorij postal irelevanten, je svet postal brezmejen, v njem pa so nacionalne države nenaravne, celo nemogoče gospodarske enote v globalni ekonomiji (Ohmae, 1995: 5). Paradokсно je, da Ohmae v tem svetu kartografskih iluzij, kakor ga poimenuje, definira nove, tokrat zanj prave in naravne enote globalne ekonomije - regionalne države. Nove regije zameji s pomočjo fizičnih kart, v razpredelnici (Ohmae, 1995: 90-92) pa razporedi regije s pomočjo držav. Potemtakem razvijajoče regije vendarle ne lebdiyo neke v brezmejnem svetu, kjer teritorialnost ne šteje več?

Drug primer, kako se nacionalnost elaborira znotraj danega okvira neoliberalizma je esej *Globalizacija mednarodne trgovine in investicij* Maartena Smeetsa (1999). Gre za pravi

²⁸ Pri državi kot začetni točki se skriva pomembno ontološko vprašanje. Prevladujoča pozitivistična znanost upravlja z državo kot da dejansko »je« (glej Lisehout, 1995). Država ni več družboslovni koncept, še manj zgolj ideja, pač pa objekt, ki je resničen, realen, dejanski. Koncept kot ontološko dan je utišán, od tu dalje pa se preizprašujejo le njegove funkcije, ipd..

branik neoliberalne logike in apologijo liberalizacije trgovine²⁹, v katerem Smeets (1999: 8) pravi, da je liberalizacija trga vedno imela stranske učinke v določenih gospodarskih sektorjih, ki zahtevajo nekatere prilagoditve. Skupaj vzeto pa naj bi liberalizacija trgovine na veliko pretehtala vse stroške, ki bi jih lahko povezali s procesom. Na vprašanje, zakaj je Svetovna trgovinska organizacija, nosilka neoliberalizma, in njen multilateralni trgovinski sistem v javnosti pogosto obdolžen za gospodarske probleme družb, ki naj bi v resnici morali vzroke za svoje probleme iskati v drugih faktorjih, pa avtor najde presenetljivo enostaven odgovor: pomanjkljiva komunikacija (Smeets, 1999: 9). Nacija in država sta tudi tu skozi celoten tekst sinonima, zastavljenemu vprašanju, ali sta vloga države in nacionalnost v globalizaciji (še) pomembna, sledita dva razmisleka. Prvi se igra z idejo občutka potrošnikov pri kupovanju izdelkov lastne, nacionalne industrije, drugi razglablja, ali multinacionalne korporacije definira število zaposlenih in njihova nacionalnost ali država v kateri ima sedež. Nacionalnost je osmišljena skozi potrošništvo in multinacionalke, kar priča, da so dejansko vsi koncepti znotraj diskurza podvrženi eni sami – gospodarski – dimenziji.

Diskurz neoliberalizma predpostavlja idejo o izginevanju nacionalne države. Nacionalna država se izgublja v neteritorialnem svetu, kjer fizične meje ne pomenijo ničesar več, ker jih ekonomski tokovi globalizacije sekajo, kot da sploh ne bi obstajale. Globalni trgi se ne menijo za anahronistične politične tvorbe, kakršna je država. Igrajo svojo igro, s svojimi pravili in akterji. Vsaj tako se zdi na prvi pogled, tako nas prepričujejo neoliberalne vizije. A podrobnejše branje razkriva, da koncepti, ki se jih omenjeni diskurz otresa, ostajajo na njegovem lastnem terenu.

Mednarodna organizacija dela (*ILO – International Labour Organisation*) je izdala publikacijo z naslovom *Fair Globalization: Creating Opportunities for All* (2004). Kofi Anan, trenutni generalni sekretar Organizacije združenih narodov, je zadolžil ekipo strokovnjakov, poimenovano Svetovna komisija, da preuči družbeno dimenzijo globalizacije in možnosti, ki jih ponuja. Končno poročilo komisije, omenjena publikacija, je v javnosti doživela veliko pozornosti, razumljena pa je bila kot ostra kritika neoliberalne globalizacije (glej Repovž, 2004). Toda izdelek izrazi udarec proti njej le površinsko; v samem bistvu ostane trdno zasidran v neoliberalnem diskurzu. Uporabi namreč mnoge njene predpostavke, vključno z idejo propadajoče države. Še bolj tankočutno, zaradi potreb osrednje tematike

²⁹ Za odličen pregled, kaj se je dogajalo s propagirano liberalizacijo trgov v Afriki in njen končni neuspeh, glej Arrighi (2002).

pričujočega dela, gre prislughiti načinu, kako poročilo misli nacijo in državo. Enako pozornost velja nameniti delu Francisa Fukuyame, znanega preroka konca zgodovine, *State-Building* (2004), čigar analiza ravno tako sledi v nadaljevanju.

Že v samem predgovoru k publikaciji ILO je v uporabi koncepta nacije mišljena država. Tudi kasneje v tekstu razlik med obema ni. Tako poročilo na primer pravi, da so vse nacije vse bolj soodvisne in zato potrebujemo boljša in pravičnejša pravila, institucije in izvajane politike. Izvajane politike znotraj nacij so še naprej ključni faktor, ki določa ali bodo države in ljudje imeli koristi od globalizacije (ILO, 2004: 5). Skozi ves tekst se pojavljajo izrazi, kot so nacionalna agenda, nacionalne institucije, nacionalne situacije, kjer so mišljene državna agenda, državne institucije in državne situacije.

Oba teksta, tako ILO kot Fukuyame, sta sporočilno lahko razumljena kot priznanje, da neoliberalna liberalizacija trgovine, zlasti v Afriki, v svojem deklarativnem namenu, pomoči pri razvoju, ni delovala (ILO, 2004: 57). A hkrati valita krivdo za neuspeh na države, ki so »pomoč« prejemale, v smislu »še tako dober recept ne pomaga nič, če je kuhar slab«: gledano nazaj ni bilo z Washingtonskim konsenzom narobe nič, državni sektorji držav v razvoju so bili pogosto ovira pri rasti in edina rešitev je bila ekonomska liberalizacija; problem je bil, da čeprav so se države na določenih področjih morale umakniti, bi se morale ojačati v drugih (Fukuyama, 2004: 6-7). Ideja prevalitve krivde se skriva tudi v konceptu »dobrega upravljanja« (*good governance*), ki ga obe deli preferirata. V njem namreč pozivata države v razvoju, da izboljšata odločanje in vladanje, ki ga doslej, tudi ob implementiranih politkah WTO-ja in IMF-ja liberalizacije trgovine, ni bilo. Posledično naj bi »dobro upravljanje« odpravilo revščino, prineslo pa razvoj in vsesplošni napredek. Paradokсно, država se skozi omenjeni koncept vrača s svojimi funkcijami, tudi na gospodarskem področju, na velika vrata: medtem ko so bile državne gospodarske intervencije v preteklosti pogosto neefektivne in napačno usmerjene, je globalizacija ustvarila³⁰ nove potrebe, na katere mora zdaj država odgovoriti (ILO, 2004: 58). Predlagana je cela vrsta ukrepov, s katerimi *naj država izboljša svoje delovanje, da bi dosegla razvoj*, nič več ni najboljši recept minimalna država, v preteklosti tako zaželjena pojavnega oblika, ki naj bi prinašala prosperiteto.

Fukuyama kot predlog za povečanje moči države uporabi še eno sredstvo: grajenje nacij (*nation-building*). Opozarja sicer, da je pogosto tovrsten projekt težak, ker delno temelji na

³⁰ Globalizacija je na tem mestu, kakor skozi celoten tekst ILO publikacije, popredmetena, saj je razumljena kot nekaj dejanskega, oprijemljivega, kar resnično spreminja stare in ustvarja nove razmere.

skupni zgodovini in kulturi in je marsikje naletel tudi na odpor, toda v končni instanci ga razume kot nepogrešljiv del gradnje države in prihodnje globalne ureditve:

Krepitev šibkih držav skozi različne oblike gradnje nacij je naloga, ki je postala vitalna za mednarodno varnost in ki je tudi ena tistih, ki jih obvlada peščica razvitih držav [...]. Države morajo biti sposobne izgraditi državne institucije ne le znotraj lastnih meja, temveč tudi znotraj drugih, neorganiziranih in nevarnih držav [...]. V vsakem primeru bo umetnost gradnje države ena izmed ključnih komponent nacionalne moči, ravno tako pomembna kot sposobnost odposlati tradicionalno vojaško silo vzdrževati svetovni red (Fukuyama, 2004: 163-64).

Če se za trenutek zdi, da je v obeh delih prisotna želja pomagati razvijajočim državam pri njihovem razvoju, pa kmalu postane očitno, da gre za veliko več. Krivda neuspešnega projekta surove liberalizacije je pod geslom *good governance* prenešena na pleča držav v razvoju. Hkrati je projekt dobrega upravljanja lahko razumljen kot nov poskus, nov predlog, kako naj države sprejmejo novodobne ekonomske tokove. Publikacija ILO tako kljub kritiki ostaja v neoliberalnem diskurzu, saj globalizacijo razume najprej in predvsem kot gospodarski proces, ki je tu, zdaj, neizpodbiten in neustavljiv in se mu ni mogoče upreti. Fukuyama gre tu še dlje, saj izgradnjo nacionalnih držav »nerazvitega sveta« razume tudi kot nalogo »razvitih« držav, tudi z neposredno prisotnostjo.

Tako ILO kot Fukuyama gradita nacijo; gre za njun malodane osrednji projekt. Končno poročilo Svetovne komisije jo gradi posredno, z neprestanim enačenjem države in nacije, *State-Building* z neposredno, načrtno in zavestno dejavnostjo gradnje nacije. Nacija postaja očiten gradnik, ki vzpostavlja državo, jo gradi in veča njeno moč. Je rudimentarni element; država in nacija se znajdetata v ozki orbiti po kateri se sučeta druga okoli druge.

3. NACIONALNA DRŽAVA IN AFRIŠKA IZKUŠNJA

V nadaljevanju bom, še vedno skozi izvajanje na deskriptivni ravni, izostril in zožal elaboracijo nacionalne države na projiciranje afriške celine. To ne pomeni, da izzvana vprašanja in razmisleke prejšnjega poglavja lahko pustimo ob strani. Pomembno jih je miselno in smiselno prenesti in tudi *skozi* njih precejati nadaljnjo razpravo o nacionalni državi, kot že rečeno, namenjeno Afriki, saj nosijo neposredne implikacije tudi zanjo in lahko že zdaj služijo kot sredstvo, s katerimi lahko prodremo še globlje v drobovje zadevne teme.

Nacionalna država je v Afriko, kot govorijo običajne predstave, prišla z dekolonizacijo. Proces, ki je potekal od konca prve svetovne vojne, ko je ameriški predsednik Wilson artikuliral »univerzalno« željo vseh ljudi po narodnostni samoopredelitvi, ki je politično izražena v državi, je uviden kot osvobajajoč vseh dolgoletnih spon narodov Afrike. Dojet je kot izraz vseh želja in upanj. Toda, kot bom skušal prikazati skozi tekst, v samem bistvu so Afričani skozi dekolonizacijo od Evrope dobili le dovoljenje, da posnemajo Evropo.

Da so se ideje nacionalizma, narodne samoopredelitve, nacije in nacionalne države lahko razširile tudi v Afriko, so bili za to potrebni nastavki in predpriprava terena že dolgo pred začetkom dekolonizacije. Potrebno je bilo natančno določeno (ne)dojemanje, vrednotenje in komparativno tehtanje kultur, političnih in družbenih ureditev, ki so se nadalje prenašali v odnose med kolonizatorji in koloniziranimi. Skozi čas in dejanja evropskega kolonializma se je vzpostavil diskurzivni teren, ki je dovoljeval in še dovoljuje dvig prapora nacionalne države v Afriki, še zlasti po deklarativnem odhodu evropskih imperialnih kolonialnih sil. Cilj in namen sledečega poglavja je preko insertov prikazati, kakšen diskurzivni aparat, predstave, pogledi in kakšne materialne prakse so (bile) potrebne, da je naposled na ramenih nacionalizma nacionalna država obveljala tudi na kontinentu, ki je geografsko, a žal tako pogosto tudi v miselnosti, »pod« Evropo. Prikaz bo v nadaljevanju poglavja potekal vse od predstav antične Grčije in Rima, sledi bolj podroben prikaz obravnavanja afriškega kontinenta Hegla, Locka in tudi ostalih filozofov, ki so generirali in definirali moderno po preplavitvi razsvetljskega malikovanja razuma. Nadaljujem s prikazom leposlovne literature (predvsem angleško govorečega področja), ki je dodala pomemben prispevek in je hkrati odražala običajne predstave in predsodke evropskega prebivalstva o Afriki. Ašanti, ljudstvo v zahodni Afriki, skozi opis v nadaljevanju ponudi na prvi pogled možnost videti tudi drugačno perspektivo kot prej omenjene; Afriko z lastno zgodovino in družbenopolitično ureditvijo. A zgodovinopisju se zgodi nepričakovana (ali pač ne?) zablada. Kasneje se bom spoprijel še z vprašanjem nacionalizma v dobi dekolonizacije in po njej, vse do tega stoletja, ko nacionalna

država oziroma njo uporabljajoča prevladujoča znanstvena produkcija, kot sem prikazal v prejšnjem poglavju, še vedno obvladuje diskurz »tretjega sveta«.

3.1. Afrika brez zgodovine?

Evropski kolonizatorji in še pred njimi prvi »osvajalci« afriške celine seveda niso šli v nezano brez domnev, prepričanj in pričakovanj, kaj jih tam čaka. *Ab initio* so jih vodili predsodki, ki so si jih ustvarili že doma. Slednji niso le plod njihovih osebnih sanjarjenj in mentalnih vizualizacij »črne in vroče« celine; ti segajo še v antični čas³¹, nenazdanje pa so tudi plod globljih strukturalnih prediktov, ki so zavezani razsvetljskemu razumu, projektu moderne in zato gradnik uveljavljene politične in družbene ureditve takratne zahodne Evrope, ki je hegemonika tudi danes. Na sodbah in predsodkih evropske razsvetljske družbe, ki bazirajo v konceptualni delitveni zasnovi »Mi« – »Oni«³² in imajo rasistično podlago so zgrajeni moderni politični koncepti; tudi nacionalizem in država. Projiciranje lastne večvrednosti na eni in zaostalosti na drugi strani sta inherentni projektu moderne.

Hegel moderno državo, v kateri je, preprosto – zato z zadržkom – povedano, videl končno realizacijo svobode, postavlja v okvir zrele, racionalne evropske družbe. Njej nasproti stojijo družbe, ki niso dosegle stopnje evropske civilizacije. Med njimi najbolj kontrastno ravno afriška. Hegel (1999: 163) Afriko v *Umu zgodovine* geografsko razdeli na tri skupine: Afrika severno od Saharske puščave, ki jo pripne kar k Evropi, sledi področje ob reki Nil, ki je bilo nekoč dom velike in napredne civilizacije in nazadnje Afrika južno od Sahare, ki je prava Afrika. Če so severno Afriko Francozi srečno pripeli k Evropi, kakor naj bi tudi moralo biti, potem je prava Afrika vedno bila in je zaprta vase. »[J]e tista trajno vase potlačena dežela

³¹ Grški pisatelj Herodot (484? pr. n. št. – 425 pr. n. št.) je najizčrpnjši zgodnji zahodni vir o Afriki. Njegove Zgodbe (2003) opisujejo običaje, legende, zgodovino in tradicije ljudstev antičnega sveta, ki vključujejo tudi ljudstva afriškega kontinenta, Egipčane, ljudstva na obalah Libije (Sirence, Nasamonce, Garamante, Gidzanti, itd.) (Jones, 1999). Herodot trdi, da je egipčanska kultura v primerjavi z grško manj razvita (dokaz za to je, da so v Egiptu ženske hodile na trg kot trgovke, moški pa so bili tkalci ali duhovniki). Med fantastičnim živalskim svetom vidi tudi leteče kače (*ibid.*). Omeniti še velja, da je za Garamante trdil, da živijo na območju divjih zveri in da se izogibajo vsakršnemu stiku z ljudmi, da nekatera ljudstva govorijo jezik, ki je podoben cviljenju netopirjev, ipd. (*ibid.*).

Strabon (63? pr. n. št. – 24? n. št.) velja za pomembnega zgodovinarja in geografa antičnega časa. Njegov opis Afrike v *Geografiji* se začne z ugotovitvijo, da je morda celo manjša kot Evropa in da je večina notranjosti kontinenta puščava. Poleg tega, da je pokrajina Afrike v veliki meri ena sama puščava, je tudi valilnica divjih zveri (Halsall, 1998b). Na zahodnih obalah Afrike (južno od Španije) naj bi živel ljudstva, ki jih Strabon imenuje Farusi in Nigriti. Ti barbari, kakor jim pravi, naj bi nosili kače in ribje kože, s katerimi prekrivajo tudi svoje postelje. V notranjosti Afrike naj bi živeli škorpioni ogromnih velikosti, s krili in brez, številne ogromne tarantele in kuščarji (*ibid.*).

³² Proces vseh konstrukcij identitet poteka preko *eksternalizacije* drugega skozi načrtanje političnih meja. Za individuacijo identitete ali zamejitve njene biti [essence] ne zadostuje le naštevane njenih pozitivnih značilnosti. Potreben je dodaten element; pozicioniranje »drugega«, ki je konstituiran kot nasprotje identiteti v procesu konstrukcije identitete. Postavitev drugega je tisto, kar dopušča zaprtje, ki olajša individuacijo (Norval, 1994: 120-21).

zlata, otroška dežela, ki je onstran dneva samozavedne zgodovine zagrnjena v črno barvo noči« (Hegel, 1999: 164). Za črnce pravi, da je zanje značilno, da njihova zavest še ni prišla do zora katerekoli trdne objektivnosti. Afričan ni prišel do razločevnja sebe kot posameznika in svoje bistvene občosti (Hegel, 1999: 167). »V surovosti in divjaštvu vidimo afriškega človeka [...]. Črncem predločuje naravnega človeka v vsej njegovi divjosti in nebrzdanosti: če ga hočemo pojmiti, moramo odvreči vse evropske predstave« (*ibid.*). Nadaljuje podobno in trdi, da črnici nosijo v sebi popolno zaničevanje človeka, ki pravzaprav tvori po plati prava in npravnosti tisto temeljno določilo. Brezvrednost človeka med njimi dosega neverjetno intenziteto. Tiranija je dojeta kot nič napačnega in kanibalizem je viden kot dokaj običajno in pravilno početje. Goltanje človeškega mesa gre skupaj s splošnimi pravili afriške rase – čutečemu črncu je človeško meso samo meso, čutni objekt kot vsak drug. Nadaljna značilnost črncev je suženjstvo. Črnce zaslužijo Evropejci, ki jih prodajo v Ameriko. Hegel pravi, da kolikorkoli je to slabo, je njihova usoda na lastni zemlji še slabša, ker tam suženjstvo obstaja kot absolutno. Absolutno zato, ker je bistveni princip suženjstva, da človek še ni zavestno dojel lastne svobode in zato posledično potone v stvar – objekt brez vrednosti (Hegel, 1999: 174-75). Ko se loti politične ureditve Afričanov zatrdi, da je narava črnske rase takšna, da onemogoča kakršnokoli ureditev (Hegel, 1999: 177).

Oblika vladavine mora bistveno biti tista patriarhalna. Značaj te stopnje je čutna samovolja, energija čutne volje; in pri samovolji so še povsem nerazvita npravna razmerja, ki imajo neko po bistvu občo vsebino, zavesti ne dajejo veljati zase v njeni uposamitvi, temveč njeno vrednost pripoznavajo le v njeni notranji občosti, in sicer v različni obliki, deloma pravno, deloma npravno. Kjer je to obče šibko ali oddaljeno, tudi politična zavezanost ne more imeti tega značaja, da državi vladajo svobodni, umni zakoni (ibid.).

Takšno stanje onemogoča kakršenkoli razvoj ali kulturo in takšni, kakršni črnici so, takšni so vedno bili. Afrika ni zgodovinski del sveta, ker nima razvojnih premikov. Če že so – v severnem delu Afrike – pa pripadajo bodisi Aziji bodisi Evropi. Kar nam Afrika lahko ponudi je »tisto brez zgodovinske in neodprto, ki je še povsem ujeto v naravnem duhu« in je prag (ne začetek, op. M. B.) svetovne zgodovine (Hegel, 1999: 182).

Heglova »prava« Afrika je ena sama enota, o kateri je možno podajati splošne ugotovitve, ki prebivalstvo Afrike opišejo kot objekte, brez družbeno politične ureditve in celo brez zgodovine. Poniževanje služi kot kontrastni element, ki vzpostavlja briljantnost evropske

družbe. Binarno polariziranje je pomemben element v kontraktualizmu, saj je na eni strani predstavljeno naravno stanje, na drugi strani pa smiselna družbena ureditev ljudi v državo. Negativ sodefinira in stabilizira pozitiv. Afrika, prvotni prebivalci Amerike in tudi Azija velikokrat služijo kot prikaz naravnega stanja. Hegel ni edini, ki znotraj toka moderne uporabi tovrstno izvajanje: Hobbesu v ta namen služijo ameriški Indijanci, Pufendorfu ljudje novega sveta, Rousseauju plemeniti divjaki, Marx pa je videl evropske države kot model zgodovinskega napredka (Goldberg, 2002: 40-41, 51). Evropska politična ureditev in njena končna instanca – država – imata v tem smislu rasistično osnovo in sta na takšnem terenu tudi zgrajeni.

Locke v *History of Navigation From it's Original to the Year 1704* zapiše, da so domorodci Zahodnoafriške obale po večini črni. Komoditete, ki so prinesene od tam, so zlato v prahu, slonovina in sužnji – črni ljudje, ki prodajajo drug drugega. Tovrstna trgovina je bila močna podpora ameriškim plantažam. To je vse, kar lahko ta ogromni kontinent ponudi za izvoz. Večina kontinenta, piše Locke, leži v vročem območju in je zato ožgana, domorodci pa so skoraj nagi, nikjer industrializirani in v večjem delu pičlo civilizirani (Locke v Goldberg, 2002: 45).

David Hume je naslednji razsvetljenski pisec, ki je odkrito pisal o superiornosti »bele rase«. Pomenljiv zapis v spisu *O nacionalnih značajih* iz leta 1753, po katerem je Hume postal neslavni proponent filozofskega rasizma, je nastajal ravno v času, ko je potekala debata o angleškem trgovanju s sužnji tako doma kot drugod po svetu. Hume tako pravi, da se nagiba k mišljenju, da so črnci in na splošno vse ostale vrste ljudi (ker obstaja štiri ali pet različnih) naravno inferiorne belcem. Nikoli ni bilo civiliziranega naroda kakšne druge rase razen bele, niti kakšnega uglednega posameznika ne po dejanjih ne kot misleca (Hume, 1994: 86). Za Huma kot filozofa in zgodovinarja je bila naloga raziskati naravo človeka v različnih kontekstih, da bi ugotovil, kako je človeštvo napredovalo od barbarskega do civiliziranega stanja. Kot odgovor je ponudil primerjalno analizo že obstoječih kultur in narodov. Prišel je do zaključka, da je iz moralnih vzrokov belec lahko napredoval iz barbarstva v civiliziranost, črnci pa se niso mogli razviti v tej smeri zaradi narave, ki jim za to ni zagotovila potrebnih mentalnih in duhovnih zmožnosti (Morton, 2002: 10).

Predsodki o Afriki in njenih prebivalcih se niso pojavljali le v »visoki« filozofiji; pogosto ali celo še pogosteje je bila Afrika predmet fantaziranja o neodkritem, nevarnem in eksotičnem³³

³³ Eksotično, pravi Callaway (1993: 33-34), je celoten ujet spekter diskurzivnih predstav in pomenov, ki so se pojavili kot kontradikt »čistosti«. Gre za konstrukcijo Drugega, tistih, ki so tuji - barbari izven meja civilizacije,

tudi v leposlovju. Obstaja širok razpon tovrstne literature, ki so afriški kontinent vzele bodisi kot osrednje prizorišče bodisi predstavlja glavno temo dela, pri tem pa uporabljajo dualna razmerja. Joseph Conrad (2000) svojo misteriozno zgodbo postavi v samo geografsko središče celine, Kongo, in tako želi še povečati zavritost v skrivnostno. Bralcu gotovo potencirano burijo domišljijo potopisne zgodbe prvih »osvajalcev« celine, ki se podajajo v neznano. To so zgodbe z roba, zgodbe, v katerih je junaštvo pionirjev vredno občudovanja, odobravanja in ponosa³⁴. Stanley (2002) tako na primer opisuje, kako si je njegova ekspedicija morala, ko so si utirali pot skozi afriško džunglo, izgraditi most, ker jim je nadaljno pot preprečevalo globoko blato. Nato dodaja, da smo lahko prepričani, da je most bil zgrajen hitro, kajti tam, kjer se nahaja civilizirani belec, tam težave izginejo.

Zanimive so zgodbe Daniela Defoa, *Življenje, avanture in piratstvo slavnega kapitana Singletona* in klasična pustolovščina *Robinson Crusoe*. Defoe preko junakov, ki na svojih potovanjih doživljajo vse mogoče in nemogoče, uspešno ustvarja vrsto stereotipov, predsodkov in predstav, ki se pojavljajo ob srečanju junakov, Evropejcev, z ljudmi, ki to niti niso, z drugih kontinentov, posebej afriškega: »[k]o sem bil na brezupni ekspediciji na opuščenih obalah Afrike, me nikoli do tedaj ni obdajala misel, kaj bo z menoj, ali želja, da naj me Bog usmeri kam naj grem, ali da me obvaruje nevarnosti, ki me je očitno obdajala tako s strani krvoločnih zveri kot krutih divjakov« (Defoe, 2000: 77).

Po ustalitvi kolonizatorjev na afriški celini in po razdelitvi »afriškega terena«³⁵ med imperialne sile, se produkcija lepopisja, znanstvenih del in uradnih izjav oseb državnega aparata, ki je hkrati širila in odsevala prevladujoče vidike, stereotipe in predsodke o Afriki, nikakor ni ustavila – pohod rasne distinkcije in mišljenja o večvrednosti evropskih, še posebej imperialnih družb, se je kvečjemu le poglobljala in se zasedrila v splošnih imaginacijah in refleksijah o Afriki (in tudi drugih kolonializiranih področjih)³⁶. V videnih zgodbah se vzpostavljajo dualizmi kulturno - barbarsko, razvito - primitivno, civilizirano - necivilizirano,

ki ima hkrati privabljajočo moč, ki jo še poudari občutek nevarnosti. V podtonu eksotičnega je erotika, fantazija, želja in užitek, ki so hkrati prekriti z strahom pred neznanim, umazanostjo, motnjo, degeneracijo in destrukcijo.

³⁴ Callaway (1993: 47) opozarja, da je bilo herojstvo in samodisciplina v zgodbah o odkrivanju novih meja slavitev moškega etosa, kjer za ženske ni bilo prostora. Dojete so bile kot destruktivni element in zato iz teh zgodb izključene.

³⁵ Vključevanje teritorijev afriške celine v strukturo imperialnih sil v procesu kolonizacije je zgodba zase. Navadno je zavzemanje ozemelj potekalo preko »diplomacije« ali vojne. Dovolj zgovoren je primer (Afigbo *et al.*, 1990: 122-24, 125; glej tudi *Example of Imperialist Treaty with African Chief(s)*, <http://web.jjay.cuny.edu/~jobrien/reference/ob43.html>, 10. 12. 2004), kjer so pogodbe o predaji oblasti in ozemlja vnaprej pripravile imperialne sile, ki so jih nato dopolnili le z odgovarjajočim imenom skupnosti in jih nato »v diplomatski maniri« ponudili v podpis poglavarjem.

³⁶ Glej npr. Eldridge (1996).

moderno - tradicionalno, ... Od tu dalje je Afrika vedno »za« časom, »za« Zgodovino, če se je, kot smo videli pri Heglu, zanjo sploh začela. Afrika zgodovino izgubi. Junaki pisateljev zgodb in zato tudi bralci imajo priložnost videti, z osuplostjo in zgražanjem hkrati, kako je bilo nekoč, ko je bil človek z naravo eno, ko so bile zveri in ljudje - divjaki enaki drug drugemu, hkrati pa v sebi z zadovoljstvom vidijo človeka, ki je napredoval, se civiliziral in uredil družbeno življenje.

3.2. Ašanti

Sledeča študija primera nikakor ne sme biti razumljena kot poskus odgovora na vprašanje, ki si ga je zastavil Basil Davidson (1992: 51), in sicer ali v predkolonialni zgodovini Afrike res ni bilo nacij ali nacionalnih držav. Na tem mestu se ne bom ukvarjal z vprašanjem, ali se je vzporedno ali celo pred časom vzpona evropskega nacionalizma in nacionalne države podoben fenomen pojavil tudi kje drugje na svetu. Vsak tak ali podoben poskus bi pomenil kontradikt z izhodiščno namero v dvojnem smislu. Prvič zato, ker bi na ta način skušal iskati *gotovo* začetno točko od koder štarta nacionalna država. Drugače rečeno, zašel bi v esencializem. In drugič, ker želim predvsem preizpraševati kakšen naboj in pomen nosi koncept nacionalne države v Afriki. Zanima me, kako je bila dojeta in kaj je predstavljala in ne nesmiselno preigravati vprašanje ali je nacionalna država *kot objekt* izvožen evropski ali bistveno afriški produkt. Če bi se lotil odgovarjanja na zastavljeno vprašanje, bi pomenilo, da koncept moderne nacionalne države s svojimi definicijskimi značilnostmi poskušam s silo »vrniti« v zgodovinski okvir Afrike. Iskal bi odgovarjajoče značilnosti, ki bi ustrezale že vnaprej pripravljenim in definiranim konceptom. Kar sledi je demonstracija ravno tovrstnega podjetja. Če se zdi, da zgodovinopisje Afrike skozi opise, kjer se skuša dokazati, da je nacionalna država v Afriki tam-že-od-prej, uspe ubežati (re)prezentacijam, v katerih Afrika nima lastne zgodovine in njeni prebivalci lastnih družbenopolitičnih ureditev, pa se ji zgodi ravno to. Zgodi se ji zato, ker se v zgodovinopisje pogosto prikrade prezentizem.

Naše razumevanje zgodovine je nujno kontaminirano z uporabo nezavednih paradigem, ki določajo naše mišljenje in dožemanje. Predsodbam in predsodkom se je nemogoče izogniti, ne glede na to, kako nezaželeni so. Zgodovinar ne more spoznati »čiste« zgodovine, pa naj se še tako trudi, ker mu vedno preti nevarnost, da zapade v »zgodovinski absurd« z uporabo paradigem nekega drugega časovnega obdobja in s tem v prisiljeno interpretacijo. Prezentizem, razumevanje preteklosti v terminih

sedanjosti, je ena največjih napak metodološkega postopka razumevanja zgodovinskega dogajanja (Pikalo, 2003: 61-62).

Celotno zahodno znanstveno družboslovje, ne samo zgodovinopisje, pogosto leži na predpripravljenih konceptih, definicijah in kategorijah, ki jo vzpostavljajo in preko katerih nadalje poteka vse znanstveno raziskovalno delo. Če sledimo Bartelsonu (1995: 55), lahko rečemo, da je prezentizem, v smislu metodološke operacije, iskanje določenega koncepta preko zgodovine. V tem primeru je tisto, kar se išče, nacionalna država, iskani ideal, do katerega je potrebno priti. Je pravzaprav nekakšen cilj, do katerega vodijo različne teleološke zgodbe. S tem v mislih velja brati naslednjo razlago organizacijsko-politične ureditve ljudstva Ašanti, razumljene kot nacionalna država.

Država Asante je bila ustanovljena leta 1680 z volitvami, ko je Osei Tutu postal voditelj številnih rodbin okoli mesta Kumasi in regije južno od njega. Do leta 1700 po prevladi Osei Tutuja nad Denkyro, je Ašanti postala velika sila. Tutu (in/ali njegovi sodelavci) je preko večih kreativnih inovacij ustvaril večjo politično integracijo med mikrodržavami, ki so temeljile na sorodstvenih vezeh in so bile do takrat običajne institucije Akana. Ena od teh sprememb je bila ustanovitev novega vseasantskega sveta – Kotoko svet – kot vladajočega telesa. Ravno tako so bile uvedene nove sodne institucije s širšo sfero pooblastil kot do tedaj. Razvoj nove *nacionalne ideologije* je bil še pomembnejši. Vsaka izmed prej omenjenih neodvisnih divizij kraljestva, vključno s samim mestom Kumasi, je imela ceremonialni sedež, ki je bil veliko več kot le prestol; vsak sedež je predstavljal družinske vezi, ki je dal končno odobritev avtoriteti vladarja (Curtin *et al.*, 1990: 237, poudarek dodan). Osei Tutu je uvedel nov prestol, »Zlati sedež«, ki je predstavljal nacionalno enotnost (sic!) celotne države. Pravzaprav je šlo za fiktivno podaljšanje sorodstvenih vezi, tako da so takratne zveze lahko postale stalno kraljestvo in da je lahko kraljestvo inkorporiralo nekaj teritorija, ki ga je osvojilo. Seveda se večja in unificirana država ni pojavila takoj. Ena od stalnih trajajočih značilnosti zgodovine Ašanti skozi 18. in 19. stoletje je bilo bojevanje za konsolidacijo večje enote in teritorialna širitev Ašanti je bila del problema (Curtin *et al.*, 1990: 237, *cf.* Davidson, 1992: 53-73).

V času 18. stoletja je Ašanti poskušala prilagoditi stare politične institucije novim razmeram, ki jih je ustvarila evropska trgovina. Vladar Ašanti, asantehene, je imel moč osebne vladavine. Ašanti je bila nenazadnje država, ki je temeljila na rodbinski vezeh. Znotraj vladajočih krogov zgodnjega 19. stoletja sta obstajali dve struji: imperialistična, ki je hotela širitev države z

vojaško agresijo in na drugi strani mirovna struja, ki je hotela isti cilj doseči z drugim sredstvom – trgovino. Slednja je bila kontrolirana s strani Družbe državnih trgovcev pod vodstvom vodje zakladništva, skupaj z voditelji trgovanja, ki so nadzorovali tok blaga. Po koncu izvoza sužnjev leta 1810 se je prihodek še bolj nagnil k mirovni struji, porast ilegalne trgovine pa jo je še bolj favoriziral. Tržna skupina je bila še posebej močna v 1870-ih, takrat so začeli pogledovati proti jugu in novo ustanovljeni koloniji Zlata Obala, kot modelu boljše družbe. Znotraj Ašanti se je leta 1883 zgodil prevrat, kar je omogočilo vladajoči garnituri Zlate Obale aktivno posegati v njeno notranjo politiko. Do 1890-ih let je bil Ašanti že močno neformalno v rokah britanskega imperija, uradna priključitev pa se je zgodila leta 1896 (Curtin *et al.*, 1990: 380, 381, *cf.* Fage, 1978: 265-267).

Branje zgodovinskega primera Ašanti na ta način dobi nove razsežnosti. Površinsko brana objektivna zgodovinska razlaga izgubi nevtralni ton, ki ga zamenja izhodiščna dispozicija vnaprej določenih, urejenih in nastavljenih modelov, ki namensko služijo urejanju fenomenov v red. Le tako je mogoče zahodni percepciji osmisliti in razumeti red preteklih dogodkov, a s tem izgine lastna subjektivizacija Afrike. V tem je mogoče zaslediti točko prešitja, kjer označevalec-Gospodar uredi vso nadaljno verigo označevalcev. To, poleg (ali vanj vključenega) še vedno prisotnega neenakega razmerja domorodec – kolonizator, ne prekinja kontinuitete, temveč jo, nasprotno, strukturno pogloblja. V tovrstnem izvajanju nacionalizem in nacionalna država osvojita in zasedeta odmaknjeni, a neumanjkljivi zgodovinski prostor, kar pomeni, da zgodovinopisje sublimno vsaja koncepte vzvratno in jih naredi take, kot da bi bili tam že od nekdaj, očitno imanentni afriškim družbenim ureditvam in naravno-logično prisostvujoči.

3.3. Nacionalizem in dekolonizacija: iskanje »korenin«

Razkrita tehnika potiskanja koncepta nacije in države v predkolonialno Afriko je začetek zgodbe, ki je morala poiskati neko začetno točko, da bi lahko v svojem nadaljevanju trdila, da nista omenjena koncepta v Afriki pač nič novega. V porodnih trenutkih dekolonizacije pa je, sodeč po teh perspektivah, ameriški predsednik Wilson le izrazil tisto, kar je v »narodih« tlelo že dolgo časa, a zaradi takšnih in drugačnih razlogov ta tleči nacionalizem vse dotlej ni uspel zanetiti ognja, ki bi sprostil in v zrak dvignil dim svobode, odrešitve in emancipacije. Z razpoznavnimi koncepti nacionalizma, nacionalne države in nacije se operira tudi, ko se razlaga politično sliko Afrike. Ravno zaradi tega so danes del politične realnosti Afrike, ki je neizogibno na svoji poti konkretizacije v domala celotni svoji razsežnosti morala preko

evropskega kolonializma. Naracije o naciji in nacionalni državi ne nastopajo kot tujek, ki bi ga politično telo Afrike smelo izvreči. Nasprotno, predstavljajo naravno in neizogibno pot afriškega kontinenta, saj obstaja prepričanje, da bi se nacionalna država v Afriki pojavila tudi brez kolonializma (*cf.* Gyekye, 1997: 86), nacionalizem pa je, kot že rečeno, pristni izraz čustev iz preteklosti, ki jih je izzval kolonializem s svojim zatiranjem narodov (*cf.* Pool, 1983: 175).

V nadaljevanju podpoglavja se bom zgoraj predstavljeni veliki teleološki zgodbi s svojimi variirajočimi različicami uprl. Razmisliti gre, kakšno vlogo so imeli koncepti nacionalizma in nacionalne države, kako so jih odigrali in s kakšnim namenom so bili aplicirani v politično situacijo Afrike. Že takoj na začetku trdim, in kar se bo kasneje jasneje pokazalo, da v vzpostavitvi nacionalnih držav in preplavitvi nacionalizma ni nič naravnega, nič samoumevnega, še manj pa je logična in neizogibna pot »narodov vsega sveta«. V podpoglavju bom najprej prostor namenil kratkemu razmisleku o teritorialnih mejah držav, ki predstavljajo razmejitev političnih prostorov modernih nacionalnih držav in so kot take zato pomembne. V teh okoljih so vzpostavljene institucionalno-organizacijske politične ureditve, katerih lastnosti in različnosti/podobnosti med njimi je v veliki meri tudi posledica vprašanja, kateri imperialni sili so bile pripete. Znotraj teh nastajajočih držav so naracije nacionalizma in zgodbe o samoodločbi narodov, tudi v povezavi s kulturnimi, filozofskimi, literarnimi in intelektualnimi gibanji, imele svoj smisel in namen. Tudi s tem vprašanjem se soočim v podpoglavju, ki ga zaključim s predstavitvijo, kakšna vloga je namenjena in kakšen je recept za podobo nacionalne države danes, kot jo razume prevladujoča znanstvena literatura.

Države afriške celine so s svojimi mejami, kakršne poznamo danes, v veliki večini produkt razgrabitve imperialnih sil; tu ni nič novega. Že to dejstvo umetnih, na sto tisoče kilometrov ravnih črt, ki predstavljajo meje, kaže, da nacionalne države v Afriki niso nič naravnega. Kako je sploh lahko na nekem, na ta način zamejenem ozemlju predpostavljena homogena nacija, ki bi odgovarjala predvideni formuli ena država je ena nacija? Hkrati je potrebno še posebej poudariti, da meje držav niso nikjer na svetu naravne. Meje so vedno »umetne«, so v končni instanci »le« ideja, a z razliko, da so se ponekod oblikovale skozi daljše časovno obdobje in so zato videti tako, kot da obsataja neka naravna logičnost, da so tam, kjer so. Morda je »umetnost« meja v Afriki toliko bolj očitna in poudarjana ravno zaradi oblik in relativno kratkega časa, v katerem so bile oblikovane.

Običajno se omenja Berlinsko konferenco 1885., kjer so si imperialne sile med seboj razdelile afriško celino in vzpostavile preddispozicijo za teritorialne meje bodočih držav. Poenostavljajoče perspektive o berlinski konferenci na tem mestu ne izpostavljam, da bi tem zgodbam pritrdil in jim dal nov impetus. Če je razdelitev ozemlja med kolonizatorke zahtevala mnogo več, kot to trdijo omenjene zgodbe, pa je zaradi lokusa raziskave bolj pomemben vpogled v končna določila konference zato, ker se v njih skrivajo predstave o Afriki.

6. točka Pogodbe Berlinske konference pravi, da se vse sile, ki izvajajo suverene pravice ali vplivajo na predhodno omenjene teritorije obvezujejo, da bodo pazile na ohranjanje domorodnih plemen in da bodo skrbele za izboljšanje stanja njenih *moralnih in materialnih dobrobiti* ter da bodo pomagale zatirati sužnjstvo in še posebej trgovanje s sužnji (The Berlin Conference: The General Act of Feb. 26, 1885, poudarek dodan). Težko bi bilo spregledati, da se določba prilega binarni opoziciji primitivno – civilizirano, pri čemer njen prvi del odgovarja koloniziranemu, drugi kolonizatorju. Predpostavljena je tako v materialnem kot mentalnem in duhovnem smislu večvrednost družb kolonizatorok, ki morajo v maniri sočustvujočega pokazati »pravo pot« družbam Afrike. Če razkrijemo to razmerje, ki se pritlehno tihotapi v določila, ki so prispevala k politični ureditvi Afrike, potem nismo daleč od ugotovitve, iz kakšne snovi so njeni gradniki.

Nacionalizem in z njima povezana samoodloča narodov in nastajanje nacij so v mnogih analizah prikazani kot dvosmerni procesi. Neuberger (1986: 118) v tem smislu pravi, da oblike nacionalne samoodločbe narodov v Afriki padejo v dve široki kategoriji, in sicer samoodločba od zgoraj s strani elit in oligarhij ter samoodločba od spodaj skozi volitve in masovna družbena gibanja. Tudi Wamba-dia-Wamba (1996: 155-56) pravi, da je možno razločiti dva procesa, skozi katera so bile nacionalne države vpeljane v bivše kolonije Afrike. Prvi je povezan s poskusom ustvariti nacionalno državo na podlagi kolonialne osvojitve in tu poteka oblikovanje nacije od zgoraj. Poudarek pri tem projektu je na strani države in njenih aparatov. Država daje prednost ciljem, kot so »teritorialna integriteta« ali »nacionalna enotnost«. Druga vrsta procesa se osredotoča na formiranje nacionalne skupnosti na podlagi skupnih kulturnih korenin oziroma ljudskega upora proti dominaciji ali grožnji dominacije tujih zavojevalcev. Nacija se oblikuje skozi samoodločbo od spodaj navzgor. Ta oblika procesa se od prve razlikuje predvsem po tem, da se nanaša na samoodločbo lokalnih skupin na podlagi skupnega izvora, zgodovinskih izkušenj skupnega boja, skupno življenje, itd., skozi katera so se razvile globoke želje. Izziv v Afriki je bil zadovoljivo artikulirati dva

nasprotujoča si procesa v iskanju nacionalne enotnosti (*ibid.*). Wamba-dia-Wamba očitno ostane pri nakazani osnovni delitvi, a ju na koncu medsebojno ne izključi tako radikalno, kot to stori Neuberger.

Verjemimo zaenkrat prepostavljeni delitvi in jo pogledjmo malo pobližje. Za formiranje nacije od zgoraj navzdol se zdi na prvi pogled, kot da je koncept izrabljen v namene vzdrževanja države in oblasti. Elite in oligarhije govorijo o nacionalni enotnosti le kot sredstvo, s katerim pridejo na oblast in se tam obdržijo. Po drugi strani pa je nacija, formirana od spodaj navzdol, videti kot resničen in globok izraz čustev solidarnosti neke družbene skupine, ki se je s samoodločbo uprla podrejanju in teptanju. Pristnost vezi in skupne zgodovine je močna, državotvornost take skupine naj bi bila potemtakem le logična posledica skupne zavesti, v kateri je država končna željena politična ureditev, v kateri si bo narod krojil usodo sam.

Skupna zavest, zgodovina in kultura neke družbene skupine se krepi z izpostavljanjem simbolov, himen, tudi skozi intelektualna početja, filozofska razmišljanja in leposlovje. Hodgkin (v Mudimbe, 1988: 170) v tem smislu opozarja, da se je intelektualni nacionalizem najbolj razvil na tistih področjih, kjer je (bil) politični nacionalizem najbolj trdno vzpostavljen, in da vpliva na prakse in védenje.

Filozofsko, literarno in politično angažirano gibanje, ki je operiralo tudi s koncepti nacionalizma, nacije in naroda, je bil *négritude*. Časovno bi ga bilo nesmiselno zamejiti, a je pomenil velik premik in nov način razmišljanja kot kontradikt oziroma upor dotedanjim miselnim podobam, predstavam in tudi praksam v prvi polovici 20. stoletja. *Négritude* je pomenilo slavitv vsega, kar je bilo identificirano kot negativno in inferiorno s strani kolonizatorja. Mešanje, preobračanje in brisanje negativnih reprezentacij kot linije napadov koloniziranih, so imele cilj obrniti pripisane identitete v pozitivno samopodobo (Boehmer, 1995: 105). Vprašanje gibanja *négritude* je široko in kompleksno in bi za poglobljeno študijo zahtevalo več prostora³⁷. Za potrebo moje raziskave se bom omejil predvsem na *négritude* v povezavi z afriškim nacionalizmom in posledično koncepti nacionalizma, naroda in nacije. Vzpon afriškega nacionalizma je namreč uspel tudi zaradi poriva v obliki strategij *négritude*, ki so bile strukturno prenešene vanj, hkrati pa je proces tekkel tudi v obratni smeri. V tem smislu sta se tematsko in strateško medsebojno napajala.

Afriški nacionalizem in *négritude* zajemata filozofske razprave, predvsem v smislu kriticizma kolonializma in ju lahko razumemo tudi kot kulturno smer, hkrati pa sta (bila) prisotna tudi

³⁷ Za natančno in teoretsko poglobljeno študijo *négritude* glej Mudimbe (1988); tudi Ahluwalia (2001: 20-33).

pri političnih programih in idejah. Na eni strani je lahko afriški nacionalizem osmišljen kot izraz bistveno skupnih občutij preteklosti, običajev in navad, podkrepjen s skupno kruto usodo pod težkim in surovim škornjem kolonizatorja, proti kateremu boj in osvoboditev najizraziteje izrazi nacionalizem. Po drugi strani je šlo za gibanje, ki je produciralo politično angažirano literaturo in je imelo tudi tovrstne ambicije. Zato smemo govoriti o afriškem nacionalizmu tudi kot o političnem konceptu, ideji, programu, zahtevi. Tako gre pri njem za medsebojno neločljiv preplet kulturnega, intelektualnega in političnega nacionalizma in kot tak predstavlja polje, na katerem bi bilo možno analizirati oba procesa grajenja nacij z različnih smeri.

Edward Wilmot Blyden³⁸ je najpogosteje omenjan, tudi s strani najvidnejših predstavnikov *négritude*, kot predhodnik smeri same, afriškega nacionalizma in pan-afrikanizma. Že v njegovem pisanju je zaslediti uporabo nacionalizma kot koncepta, ki predstavlja moderno in razvito. Nacionalizem je predstavljen kot cilj, po katerem morajo poseči ljudstva Afrike, saj naj bi se, kot je trdil Blyden, petnajsttisoč civiliziranih in pokristjanjenih Afričanov borilo, da bi dosegli dvostransko delo vzpostaviti in vzdrževati neodvisno nacionalnost in predstaviti Evangelij med neznano koliko milijonov neevangeliziranih in barbarskih ljudi (Blyden v Mudimbe, 1988:104). Pravzaprav je zaslediti na moč paradokso situacijo. Po eni strani naj bi Blyden predstavljal začetek emancipacije od prevladujočih zahodnih percepcij o prebivalstvu afriške celine in črncev, po drugi strani pa se razmerja v smislu civilizirano – barbarsko nadaljujejo, le da tu že počasi ponikajo v na videz bolj nevtralne koncepte. Na terenu politične ureditve na primer v dualizem država/nacija – pleme. Wallerstein (v Mudimbe, 1988: 78) pravi, da so se okoli 50-ih let 20. stoletja začele dogajati spremembe, ki so bile posledica vzpona afriškega nacionalizma v obliki političnih gibanj. Nacionalna gibanja so v svojem bistvu nudila izziv, tako implicitno kot eksplicitno, dvema osnovnima premisama predhodnih del afriških znanstvenikov. Ena izmed njih je, da so nacionalna gibanja zagovarjala idejo, da primarna arena družbenih in političnih dogajanj je in tudi mora biti, v smislu legitimnosti in zato tudi v študijah, kolonialna država/priznana nacija in ne »pleme«.

Nenazadnje se je veliko afriških mislecev, ki so imeli tudi vloge nacionalistov in političnih voditeljev pri in po deklaraciji neodvisnosti afriških držav, odločilo za študij v Evropi ali Združenih državah Amerike. Med njimi tudi Azikiwe iz Nigerije in Nkrumah iz Gane, če omenim le dva izmed bolj vidnih (Chamberlain, 1999: 36-37). Poleg njiju so v frankofonski

³⁸ Blyden (1832 - 1912) je predpostavljal, da je najboljši način za razširjanje »civilizacije« v Afriki vrnitev ameriških črncev nazaj v Afriko. Njegova politična vizija je morda prva, ki se ukvarja s koristmi, ki jih prinaša neodvisna, moderna politična struktura kontinenta (Ahluwalia, 2001: 21-22).

Afriki pomembno vlogo afriških nacionalistov imeli Cesairé, Nyerere in Senghor. Vsi našteti so delovali bodisi v filozofskem smislu bodisi na področju leposlovja in hkrati imeli politične kariere. V tej situaciji so se obračali k »tradicionalni« Afriki in ravno iz nje izhajajo vrline, kot so globoko vkoreninjena modrost, notranji občutek za človeška življenja, humanost kot dediščina (Nkrumah, 1961). Po drugi strani prevladuje stremljenje k modernejšemu, ki ga je moč uresničiti le skozi neodvisnost in lastno nacionalno državo, ki so jo jasno zahtevali na petem Panafriškem kongresu leta 1945 v Manchesteru, z zahtevo po avtonomiji in neodvisnosti za črno Afriko (glej Padmore, 1963: 5). Država nastopa kot cilj in pot k razvitosti in modernizaciji.

Primer dekolonizacije in legitimacije v Nigeriji, s katero se ukvarja Olufemi (1993), še bolj na široko odpre prostor za dvom o rigidni delitvi nastajanja nacij, ko pravi, da je nova politična *intelligentsia* rekonstruirala in manipulirala kulturne mite in predobstoječe družbenopolitične razmere, ki so zagotovili ideološko podlago za njihovo morebitno prevlado. Ta skupina voditeljev je prav tako uporabila tradicionalne strukture, simbole in teme s katerimi je povečevala njihovo politično hegemonijo (Olufemi, 1993: 160). Politične stranke so postale motor afriškega nacionalizma. Parlamentarni tip organiziranosti v glavnem še naprej dominira na področjih britanske in francoske Afrike v zgodnjih povojnih letih. Parlament je zagotavljal, da zastopa »vse ljudstvo« (Tordoff, 2002: 46).

Naenkrat razmerje, kjer se o formiranju nacij govori v dveh smereh – od zgoraj navzdol in od spodaj navzgor – ni več tako gotovo. Afriški nacionalisti so si nedvomno zagotavljali legitimnost zaradi njihove izobrazbe in predanosti modernizaciji in razvoju; a enako zagotovo so po drugi strani za njeno zagotovitev pozivali k simbolom in mitom »tradicionalne« afriške kulture (Olufemi, 1993: 136). Še bolj rezko in zaostreno se izrazi Nzongola-Ntalaja (v Sachikonye, 1996: 137): koncept nacije ni bil pripet k teritorialnim enitetam kolonialne razdelitve kot obvezna komponenta v organizaciji proti-kolonialnega boja [...], ampak je rezultiral kot medigra imperialističnih in afriških malomeščanskih interesov.

Ideja je, da imamo opravka, če se izrazimo po ničejansko, z mobilno armado metafor. Z mobilizirajočimi miti, ki konstruirajo realnost. Da so čustva ljudi, ki so prej izgledala resnična in pristna in ki so v tej predstavi gradila nacijo, le rezultat izzvanih in predloženih mitov zgodovine »tradicionalne Afrike«, ki služijo stabiliziranju političnih vlog voditeljev in zagotavljanju legitimnosti njihovega položaja. Ravno iz tega razloga so globoka skupna zgodovina, povezanost in usoda morale izgledati kot resnične, samonastale, a hkrati tesno povezane s političnimi voditelji novonastajajočih držav Afrike. Morale so izgledati tako, da bi širše množice imele občutek, da so oblastne strukture skozi linije reprezentativnosti le njihov

podaljšek. Jasno je, da gre le za dve strani istega kovanca. In zato so ideje o dvosmernosti nastajanja nacije v smislu medsebojne (začetne) nepovezanosti in neodvisnosti vprašljive in vredne vsaj ponovnega tehtnega premisleka.

Še bolj pomemben izsledek je, da je afriški nacionalizem v času osamosvajanj afriških držav predstavljal izraz narodove skupne preteklosti in usode, normativno pa željo po svobodi, kar je v smislu politične ureditve pomenilo državo. Afriški nacionalizem se je želel znebiti surovih predstav o manjvrednosti črncev na eni in večvrednosti belcev na drugi strani tudi tako, da je uporabil strategije *négritude* obračanja negativnih predsodkov v pozitivne in vračanja v »tradicionalno« Afriko. Če je na ta način želel doseči status subjekta z lastno pozicijo, mu to ne uspe, ker je zaradi načrtane metode samoosmišljanja v začetku vedno-že definiran *vis-à-vis* kolonizatorju. Kar se zgodi je le, da se brutalne predstave o Afričanih in njihovi primitivnosti ovijejo tudi na področju družbene in politične ureditve v na videz bolj nevtralne vsebine in koncepte. Z drugimi besedami: da bi pleme ubežalo primitivnosti, je moralo sedaj postati nacija in izgraditi lastno moderno nacionalno državo.

Politični projekt nacionalne države v Afriki je še zmeraj prisoten. Na koncu prejšnjega poglavja sem predstavil, kako prevladujoča znanstvena literatura načrtno gradi nacije in uporablja formulo ena država je ena nacija, na splošno, za vse »države v razvoju«. Afrika pri tem programu ni izvzeta. Je kvečjemu ciljni prejemnik. Vrstijo se pozivi k projektu postkolonialne nacionalne enotnosti. Tovrstni apel se projicira kot izziv, ki zahteva strateško preračunan odgovor. Olukoshi in Laakso (1996: 33) pravita, da mora biti nacionalna država ponovno iznajdena tako, da bo odražala pluralizem družbe v odprtem in demokratičnem procesu, ki bo dovoljeval sodelovanje ljudskih družbenih gibanj in omejeval vplive sil statizma. Kajti bolj ko se ljudje počutijo svobodne izraziti svojo lastno kulturo in prepričanja, bolj verjetno je, da bodo razvili civilno identiteto in občutek, da si delijo skupne cilje z ostalo družbo (Bangura v Olukoshi in Laakso, 1996: 34). Kulturna avtonomija manjšin in decentralizacija moči je centralna sestavina v vsakem poskusu promoviranja nacionalne enotnosti (Olukoshi in Laakso, 1996).

Žižek (1997: 42) pojav imenuje modernizem v povratnem teku, ker gre za proces, ki je ravno obraten od zgodnjega konstituiranja nacije: namesto nacionalizacije etničnega se sedaj pojavlja etniciziranje nacionalnega. Ponovno se iščejo (ali rekonstituirajo) »etnične korenine«. Nove oblike identifikacij so bolj »takojšnje« in lažje zgrabijo (četudi so bolj »umetne od nacionalnih identifikacij) posameznika v »njegovem načinu življenja« in tako lažje obvladuje »abstraktno« svobodo, ki jo ima kot državljani nacionalne države (*ibid.*).

Konkretizacija željene nacije v državi ubere novo pot. Očitna intervencija države pri realizaciji enotnosti, kot kaže, ni pravi ukrep. Promocija konceptov kot so multietničnost, multikulturnost, pluralnost družbe, demokratičnost in predstavništvo so nove predlagane poteze, ki niso cilj, temveč sredstvo, ki privede do pravega cilja – nacionalne enotnosti. Primarnega smotra se ne odpušča. Zakaj je nacionalna država nujna? Morda zato, da bi vsaj navzven izgledala enotno? Čemu služi, kakšen namen ima ta tako željena, tako zahtevana navidezna enotnost, znotraj katere se sedaj dopušča heterogenost?

4. NA(RA)CIJA – NACIJA KOT DISKURZIVNI KONSTRUKT

Moč koncepta nacije je v mešanju, kombiniranju in naposled zlitju obljube modernega z zagotavljanjem izročila, hkrati je razglašena kot tisto privilegirano. Postavljena v ospredje, ko je že opravila nalogo podrejanja posameznika v navidez organsko celoto, se izdaja za inkarnacijo moči blaginje in kulture. Je kult; ideologija, ki je prepojena z mitičnim, organizirajoč moment, ki ureja, vodi, sistematizira, totalizira, gradi, ustvarja in uravnava družbeno in politično realnost. Je del družbene skupnosti, hkrati njeno zunanje, ki prodira vanjo in obenem ne, ker že čaka tam, z vso svojo simboliko in vsebujočo navlako atributov, pripisanih ji kvalitet in aspektov. V tem je njena moč, da je lahko (in tudi mora biti, če je to plan njenega pohoda) kreativno vzpostavljajoče tistega, čemur pravimo družbena skupnost. In kar je morda v logistični zasnovi nacije najbolj fascinantno: izdaja se za naravno počelo in gibalo skupnostne biti.

Kategorija nacije je bistvena komponenta diskurza modernosti. Nacija, razumljena kot skupnost, je postala prevladujoč način zamišljanja kulturnih in političnih skupnosti modernih družb. Diskurz nacionalizma še vedno igra pomembno vlogo pri zagotavljanju mitov in družbenih imaginacij, ki organizirajo in vodijo družbena in politična dejanja (Torfing, 1999: 191).

Ponovimo, da je teoretična debata o narodu/naciji vstavljena v razpelo med primordialistične ideje o izvoru in bistvu naroda in na drugi strani modernistične teorije, ki vidijo narod kot funkcionalni odgovor na strukture modernih družb. Prva zagovarja, da je narod naravna oblika človeškega pripadanja, osnovna forma človeškega združevanja in občutij, ki determinira vsebino modernosti (npr. Smith, 2001), medtem ko teoretiki slednje trdijo, da je narod kot družbena skupina rezultat sprememb, ki so odgovarjale nastanku modernih družb (npr. Anderson, 1998). V tako posredovani zasnovi in koncepciji nacije/naroda je bodisi prisotno esencialistično iskanje bistva naroda, ki bi bilo neodvisno in bi predhodilo njenemu obstoju bodisi razlaga, da je forma naroda/nacije, ki je izšla v prvi vrsti kot rezultat njene funkcije. Slednje je v doktrini funkcionalizma bistvena determinirajoča točka oblike in konstrukcije družbenih fenomenov, ki se jih analizira in razlaga glede na njihovo opravičnostno praktičnost, ki jo imajo v družbi.

V teoretičnem delu, ki sledi, bom poskusil predstaviti alternativno razumevanje vprašanja nacionalizma. Pri tem bom sledil Torfingu (1999: 192, poudarek dodan), ki vidi *nacionalizem*

kot določeno artikulacijo praznega označevalca naroda/nacije, ki postane točka prešitja v političnem diskurzu moderne nacionalne države in v osnovi deluje kot način simboliziranja odsotne komunitarne polnosti. S teoretskim delom nato nadaljujem s prispevkoma Bhabhe, ki se, ostajajoč na terenu diskurzivne analize, osredotoči na narativne strategije v povezavi s časovno dimenzijo, okoli katere se vrti koncept nacije. Prispevek Žižka zaokroži poglavje in sicer tako, da preseže diskurzivno dimenzijo pri razlagi ideje nacionalizma in nacije/naroda.

Da bi lahko razumeli delovanje diskurza nacije/naroda, je potrebno najprej pogledati njegovo razmerje s simbolično močjo. Ta je zunaj določene družbe in zagotavlja njeno enotnost. Homogenizacija družbe poteka v razmerju do simbolične moči. Simbolična moč je konstitutivna moč in je v razmerju do družbe imaginarna. Imaginarna zato, ker si jo zamišljajo posamezniki v družbi, slednjo simbolična moč nato retroaktivno vzpostavlja in hkrati zagotavlja enotnost (Ifversen v Torfing, 1999: 192).

Če je v času dinastičnih monarhij simbolična moč še bila *utelešena* v eni sami osebi (monarhu), čigar legitimacija prihaja ne od ljudstva, pač pa od boga, potem je s procesom sekularizacije staro načelo legitimacije potihem izginjalo (*cf.* Anderson, 1998: 28). Lokus moči postane prazen prostor, ki ga ni mogoče zasesti. Nobena oblast si ne more zagotoviti moči, ker je njeno izvajanje podvrženo proceduram periodičnih distribucij in nadzorovanemu tekmovanju. Na nacionalnih volitvah atomizirani posamezniki volijo vlado, ki obljublja enotnost družbe. To vodi k vzpostavitvi družbe, v kateri ljudje, nacija in država zavzamejo status univerzalnih entitet in v kateri se lahko vsakemu posamezniku in skupini pripiše enak status (Lefort v Torfing, 1999: 193).

Simbolična moč ni samo prazna temveč tudi nevidna. Edino, kar je vidno, so posamezni poskusi izvajati oblast v imenu družbe. Paradokсно pri tem je, da pri poskusu predstavljanja enotnosti družbe vedno vodi k razkrivanju konfliktov in antagonizmov. Da bi se začasno lahko zasedel prazni prostor simbolične moči, mora biti vzpostavljena ekspanzivna hegemonija. Za to je potrebna avtorizacija moči z naslavljanjem nazaj na prazne označevalce nacije, ljudstva, ki so točke prešitja v političnem diskurzu modernosti. Kdor želi izvajati hegemonsko oblast, mora govoriti v imenu nacije in ljudstva, kjer pa ni dovolj abstraktno naslavljanje. Potrebna je hegemonizacija praznih označevalcev nacije in ljudstva tako, da se jim podeli določena vsebina. Nacionalizem tu nastopa kot mit, ki polni prazne označevalce nacije in ljudstva z določenim, substancialnim polnilom. Nacionalizem na ta način gradi *nacijo-kot-to* ali *ljudstvo-kot-eno*. Nacionalni mit vodi družbeno in politično akcijo v imenu določenega *ethnosa* in določenega zamišljenega nacionalnega prostora (Torfing, 1999: 193).

Centralni koncept je v tem primeru reprezentacija. Nastopa kot sredstvo, s katerim se abstraktna nacija o suverenosti nacije transformira v konkretnega suverena, ki je zmožen voditi družbo. Reference reprezentacij kažejo na to, da je torej nacija tista, ki vlada, čeprav je oblast v rokah manjšine. Zavedanje konstruiranosti in politične narave kategorije nacije kaže hkrati tudi na to, da je politična reprezentacija tista, ki jo dela kot politično *eno(tno)st*. Eno(tno)st in politična identiteta nacije je producirana v in skozi reprezentacijo. Gre za diskurzivni proces kreacije, ali, kakor pravi Laclau (1996: 85-87), reprezentacija je nujni moment v samovzpostavljanju totalnosti. Ni čistega in oprijemljivega odnosa reprezentacije, ker je v bistvu procesa reprezentacije, da tisti, ki zastopa, prispeva k identiteti tistega, ki je zastopan.

Homogenizacija in substancializacija nacionalnega prostora se pojavlja kot vrsta predikativnih izjav, ki definirajo, kaj nacija je. Polni se prazni označevalec nacije, ki definira diskurz nacionalizma in nedvomno kliče po totalitarnem zaprtju, nasilni redukciji drugačnega v enakost. *Hkrati nacionalizem ni izvzet pravilom politične ureditve nacionalnih držav, saj je substancialna polnitev praznega označevalca nacije ne le nujna značilnost družb, urejenih v nacionalne države, temveč tudi povsem neizbrisljiva* (glej Torfing, 1999: 193-94, poudarek dodan).

Nacionalizem zagotavlja podlago vpisovanju družbenih zahtev, upanjem, aspiracijam. Nacionalizem in družbeni antagonizmi, ki jih poraja, so na ta način lahko razumljeni kot diskurzivni odgovori na dislokacije. Dislokacije, ki so imanentne notranjim in zunanjim dogodkom, ki dvomijo, destabilizirajo ali fragmentirajo trenutni režim, predvidevajo nujno potrebo po hegemonem projektu, ki bo sposoben reartikulirati plavajoče označevalce znotraj novih diskurzivnih redov, ki obljublajo polno realizacijo dislociranih identitet znotraj poenotenih skupnostnih prostorov (Torfing, 1999: 195). Vloga hegemonkega projekta nacionalizma je torej zagotovitev praznega označevalca nacije, ki simbolizira manjkajočo polnost, z natančno določeno substančno vsebino, s katero se ljudje lahko identificirajo. S transformacijo mitičnih prostorov nacionalističnega diskurza v družbeno zamišljivo je videti, da ni omejitev zahtevam, upanjem in aspiracijam, ki so lahko pripisane ideološki površini (Torfing, 1999: 194-96).

Diskurz nacionalizma je torej tisti, ki razrešuje situacijo praznih komunitarnih polnosti, ki takšne sploh ne smejo biti, saj je njihovo bistvo in »normalno« stanje ravno to, da so polne.

Situacija praznine je moteča, potrebno in nujno jo je odpraviti, ker je le tako položaj razrešljiv v željeno elementarno polnost. Komunitarna polnost je cilj, ki ji je poenotenje imanentno. Zato praznina ne more ostati. Toda čeprav je njena prisotnost iritirajoča, je vzpostavljaajoči del polnosti. Ravno *zaradi* praznine diskurz nacionalizma uporabi določeno artikulacijo praznega označevalca nacije. Nacija v političnem diskurzu nacionalne države pravzaprav deluje kot sedativ. Je prazen označevalec, napolnjen s substančnim polnilom, ki daje tako kontingentnemu konceptu, kot je nacionalna država, oporo in ji služi kot ontološki center, ki ji zagotavlja koherenco. Nacija v dejanjih simbolizacije potrebuje vsebino, ki ji bo dala možnost radikalnega in nasilnega prekrija skupnostnega prostora nacionalne države v maniri totalizacije. Od tod zasedanje konceptualnih prostorov, idejnih polj in praktičnih domen, ki so radikalno podvrženi rekonstituiranju v vsebine, ki bodo služile kot polnilo. Rekonstituiranje in prilagajanje deluje le do te mere, da zadosti potrebam naslova substančnega polnila. Sicer diskurz nacionalizma le pokrije in vsebine izrabi za lastno uporabo. Dominacija in redukcija drugačnega v isto sta torej le izpostavljeni potezi v celotnem naboru možnih, kar pa ju ne naredi nepomembni, marginalni in le občasno delujoči. Nasprotno, spremlja ju vsevključujočnost v vzpostavljanju mitičnosti in simboličnosti preko predikativnih izjav. Slednje si lahko zagotavljajo uspeh v svojih izvršitvah, v kolikor se ljudje lahko z njimi identificirajo. Eksistenčno lahko entiteta kot je nacija »je« samo takrat, ko subjekti vanjo verjamejo in hkrati (ali prav zato ker) verjamejo, da vanjo verjamejo tudi drugi (verjamem zato, ker verjamejo tudi drugi). Formacija identitete subjektov je zrcalni proces med subjektom v iskanju pomena in družbenim redom skupnostnih entitet, povratno komunitarni prostori simultano prehajajo v svoj obstoj v subjektovemu zamišljanju in verjetju vanj. Zato pravzaprav gre. Komunitarni prostor, zapolnjen s simboličnim, ali drugače in morda manj natančno, nacionalna država, zapolnjena z nacio, je prestala homogenizacijo in substancializacijo in se sedaj baha s ponotranjeno logičnostjo in vseprisotnostjo.

Homi Bhabha v svoji teoriji nacije podvomi o zgodovinski gotovosti in ustaljeni naravi termina. Vidi ga bolj kot nejasno in vseprisotno obliko življenja *lokalnosti* kulture:

Ta lokalnost je bolj okoli časovnosti, kot o historičnosti: oblika življenja, ki je bolj kompleksna kot »skupnost«, bolj simbolična kot »družba«; bolj pomenljiva kot »dežela«, manj patriotična kot patrie, bolj retorična kot reason of State; bolj mitološka kot ideologija; manj homogena kot hegemonija; manj osrediščena kot državljan; bolj kolektivna kot »subjekt«; bolj psihična kot civilnost; bolj hibridna kot artikulacija

kulturnih razlik in identifikacij, ki so lahko predstavljane v katerikoli hierarhični ali binarni strukturi družbenih antagonizmov (Bhabha, 1994: 140).

Nacija je imanentni subjekt niza družbenih in literarnih naracij, ki ga kot takega delajo kompleksne strategije kulturnih identifikacij in diskurzivnih naslavljanj, ki delujejo ravno v imenu »nacije« (Bhabha, 1994: 140). Kategorija nacije je narativna strategija, ki deluje kot linearna historična naracija dogodkov, idej in kulturnih potez. Nacija se vpisuje skozi zgodovinske, politične in literarne naracije kot homogena entiteta, ki deluje kot točka identifikacije (Bull-Christiansen, 2004: 65-66). Nacija je vpisujoča se politična celovitost, ki jo historicizem označuje kot empirično sociološko kategorijo ali holistično kulturno entiteto. Narativna in psihološka moč, ki jo nosi občutek nacionalnosti [*nationness*] na kulturno produkcijo in politične projekcije, je efekt ambivalence »nacije« kot narativne strategije. Kot aparat simbolične moči nenehno proizvaja drsenje kategorij, kot so seksualnost, povezovanje razredov, teritorialna paranoja in »kulturna drugačnost« v dejanju pisanja nacije. V tem premikanju in ponavljanju terminov je nacija prikazana kot merilo liminalnosti kulture modernosti (Bhabha, 1994: 140). Osvetlitev ambivalence nacije in predvsem osredotočenost na časovno dimenzijo pri narativnih strategijah vpisovanja nacije, pomeni točko ločitve s historicizmom in linearnega sledenja *od – do*. Kot prikaže Bhabha naracija nacije deluje, čeprav prikrito, drugače od običajne, historicistično dojete časovne razporeditve in razvoja, ki entiteti zagotavlja celovitost in univerzalnost. Ali, kot pravi Bhabha (1994: 142), pisanje zgodbe nacije zahteva artikuliranje arhaične ambivalence, ki informira čas modernosti.

Horizontalni, sekularni prostor prenaseljenega spektakla moderne nacije ni pravzaprav nikoli horizontalen (v smislu historicizma). Metaforični premiki³⁹ zahtevajo vrsto »dvojnosti«; časovnost reprezentacij, ki se premikajo med kulturnimi formacijami in družbenimi procesi brez centralne vzročne logike. Taki kulturni premiki razpršijo homogeni in vidni čas horizontalne družbe. *Problematične meje modernosti so potrjene v ambivalentni časovnosti prostora nacije*. Jezik kulture in skupnosti je nastavljen na razpokah sedanjosti, ki postaja retorična figura nacionalne preteklosti. Izrisuje se naracija nacije, ki mora posredovati med teleologijo napredka, ki se preliva preko, v »brezčasen« diskurz iracionalnosti (Bhabha, 1994: 142, poudarek dodan).

Nacija je za Bhabho tako historični objekt nacionalistične pedagogike kot subjekt procesa označevanja. Bhabha temu pravi »dvojni narativni moment« znotraj nacionalističnega

³⁹ Naslavljanje nacije je njegova metafora. Skozi interpretacije metafor se razkrije, da ni samo ene razlage o enem samem izvoru nacije, ki bi bila primerna (Bhabha, 1994: 141).

diskurza. Obstaja dvojnost, ambivalenca znotraj diskurza, ki je razdeljujoč proces, v katerem se naracija nacije razdeli med pedagoškim in performativnim (Bull-Christiansen, 2004: 66). Pedagoško je akumulativna časovnost (homogeni prazni čas), ki je označen z definirajočim momentom, od koder je času pripisan pomen. Performativno je ponovno pojavljajoča strategija označevanja, ki definira nacionalno časovnost serij dogodkov, ki oblikujejo nacijo (*ibid.*). Tako Bhabha (1999: 145):

[...] Ljudstvo nacije mora biti mišljeno v dvojnem-času; ljudstvo je historični »objekt« nacionalistične pedagogike, ki daje diskurzu avtoriteto, ki temelji na vnaprej danem ali predpostavljenem zgodovinskem izvoru v preteklosti; ljudstvo so tudi »subjekt«, ki mora brisati kakršnokoli predhodno ali izvirno prisotnost ljudstva nacije, da prikaže zajetne, žive principe ljudstva kot trenutnost: kot je znak sedanjosti skozi katerega je nacionalno življenje pripravljeno in ponavljano kot reproduktiven proces.

Trenutki iz vsakodnevnega življenja morajo biti vedno znova predelani v znake koherentne nacionalne kulture, medtem ko samo dejanje narativnega izvajanja interpelira rastoči krog nacionalnih subjektov. V produkciji nacije kot naracije je razkol med kontinuirano, akumulativno časovnostjo pedagoškega in (samo)ponavljajoče strategije performativnega (*ibid.*). Pedagoško najde svojo narativno avtoriteto v tradiciji ljudstva; trenutek postajanja, avtoriziranega s *sabo*, ujetega v nasledstvu zgodovinskih trenutkov, ki predstavljajo večnost, narejeno v samoproizvajanju. Performativno posega v suverenost samoproizvajanja nacije z metanjem sence *med* ljudstvo kot »podobo« in njegovo označevanje kot razlikujoč znak Sebe, ki je drugačen od Drugega od Zunaj (Bhabha, 1994: 147-48). »Drugi ni nikoli izven ali nad nami; pojavi se z vso silo znotraj kulturnega diskurza, ko mislimo, da govorimo najbolj intimno in pristno 'med nami'« (Bhabha, 1990: 4). Meja, ki označuje sebstvo (selfhood) nacije moti samoproizvajanje časa nacionalne produkcije in prekinja označevanje ljudstva kot homogenega. Ni problem enostavno v sebstvu (selfhood) nacije kot nasprotju drugačnemu drugih nacij. Predočena je nacija razdeljena v sebi, ki artikulira heterogenost lastne populacije (Bhabha, 1994: 148). Proti-naracije nacije, ki neprestano opozarjajo in brišejo totalizirajoče meje nacije – tako aktualne kot konceptualne – motijo tiste ideološke manevre, skozi katere so zamišljenim skupnostim podeljene esencialistične identitete. Ker je politična enotnost vsebovana v nenehnem prestavljanju bojazni za njen nepopravljivo pluralni moderni prostor - predstavljajoč moderno teritorialnost nacije, je obrnjen v arhaično, atavistično časovnost

Tradicionalizma. Razlika prostora se vrne kot Enakost časa, obračajoč Teritorij v Tradicijo, obračajoč Ljudstvo v Eno (Bhabha, 1994: 149).

Ravno neenakost nacije v sebi, pri gibanju med progresijo in regresijo, omogoča prevračanje, celo izgubo občutka nacionalnosti. V samoobrambi diskurz namesti »voljo do nacionalnosti«. Ta volja ni odvisna na predpostavljene identitetah (koreninah), teritoriju ali jeziku, pač pa je odvisna od volje poenotiti nacionalno zgodovino skozi proces pomnjenja in pozabljanja. Volja pozabiti nasilje v preteklosti z vpisovanjem le-tega v narativnost ideološko posredovane preteklosti torej vzpostavlja *obvezo* pozabiti. Gre za proces »pomniti in pozabiti«, nacija je hkrati zaprtost in odprtost diskurza, ki vzpostavlja ambivalenco naracije nacije. Ambivalenca se pojavi takrat, ko pedagoško izzove artikulacije, ki motijo esencialistično identiteto, ki je povezana z idejo partikularnega iz homogenega (»eden izmed mnogih«) (Bull-Christiansen, 2004: 67).

Premislek Bhabhe o naciji je usmerjen na dimenzijo časovnosti. V samem bistvu je, tudi za Bhabho, nacija konstrukt diskurza, naracija je način diskurzivnega naslavljanja, ali, z drugimi besedami, naracija je strategija nacionalističnega diskurza. V tej strategiji se dogaja pogajanje časovnih dimenzij, pretokov linij in preskakovanj. Nacija sicer je napolnjena s teleološko doktrino napredka, razvoja in modernosti. Toda zaradi lastne nestabilnosti je ta zgodba primorana iskati pogajanje, ki jo Bhabha vidi kot »igro« premikanja med pedagoškim in performativnim. V tem položaju, kjer si nacije išče (samo)pomoč, da utrdi svojo prevladujočo sliko homogenizirajočega pedagoškega, je tudi njena slabost. V teh razpokah ambivalence je, tako Bhabha (1994: 153–155, glej tudi Bull-Christiansen, 2004: 67), možen glas roba, margine, manjšin. Možne so politične strategije razlik, ki zavzamejo obliko metonimične motnje v reprezentacijah nacije kot eno. Zanj je to lahko podlaga za novo pogajanje o terminih, s katerimi je lahko trenutna interpretacija spremenjena v znak zgodovine.

Toda, ali ni ravno diskurz manjšin eden izmed tistih, ki daje slutiti, da je nacija »res« tam? Če »obstaja« manjšina, mora potemtakem »zares biti« tudi prevladujoča nacija. Moči podreditve in totaliziranja nacionalističnega diskurza se zaveda tudi Bhabha, ko govori o strategiji »pomni in pozabi«. Naj bo kakorkoli, diskurz nacionalizma obvlada svoj prostor tudi tako, da ostaja kategorija nacije nestabilna. Če se zdi, da je zaradi tega bolj ranljiva, nacija sama pokaže, da je njena moč ravno v tej nefiksirani labilnosti. Bowman (1994: 144) tako pravi, da koncept nacije vzdržuje prijem na predstavah svoje populacije s tem, da ostaja neprijet. Na ta način se lahko širok razpon ljudi in kolektivitet identificira kot njen konstitutivni del, ne da bi njihovo navezanost motila ali preprečevala kakšna posamezna in izključujoča definicija. Hkrati je

lahko neprijetost vzdrževana le do takrat, dokler je vztrajanje nacije vzeto kot samoumevno. Takoj, ko je nacija diskurzivno dojeta kot ogrožena, so potegnjene bojne linije in vključi se proces vključevanja/izključevanja.

Ideja Bowmana sloni seveda na ideji nacije kot praznega označevalca. V političnem diskurzu nacionalne države nacionalna entiteta vključuje varovalko polarne pozicije znotraj/zunaj tudi tako, da uporabi geografske meje, ki označujejo ne le fizično, pač pa tudi psihološko mejo. Ne glede na njeno arbitrarnost vceplja občutek končnosti »istega« in po drugi strani začetek »drugega«. Družbene predstave ljudstva nacije, ki so bile morda še negotove, z institucionalizirano mejo nacionalnih prostorov, vgrajenih v kategorijo Države, sprejmejo to navidezno končnost modernosti kot stvarno. Tudi ob prepričevanju, da meje med državami padajo, in da je vse večja odprtost med državnimi prostori, v ozadju še vedno udobno počiva ideja zaključenih nacionalnih prostorov, ker »ve«, da meje »so«. V fizičnem prostoru nacionalne države nacionalni diskurz zagotavlja substančno polnilo in je kot taka več kot pripravna zato, da njen prostor homogenizira in substancializira. Zlitje kategorij nacij in države, ki se kaže kot tako, ni incident, zgolj njuna zmešnjava in neuko razločevanje. Preplet, splet ali njuno zlitje, kakorkoli pač že, ima smisel in funkcijo.

Od nacije kot točke prešitja, preko naracije nacije kot strategije, je na poti razdelave opaziti, da je nacija osmišljena kot diskurzivni konstrukt. Kot takega ga gre razumeti kot upor totalnim idejam nacije kot organski in naravni realnosti in prikaz nacije kot glavnega označevalca-Gospodarja z lastno razgaljeno arbitrarnostjo. V teh prikazih je le polnilo razpoke v subjektivem zamišljanju realnosti, ki ustvarja iluzijo pomena. Tu Žižek (1990: 53) s svojo perspektivo naredi presežek, ko pravi, da je poudarjanje na »dekonstruktivistični« način, da nacija ni biološko ali transhistorično dejstvo, ampak kontingenten diskurzivni konstrukt, predeterminiran rezultat tekstualnih praks, zavajajoče. Spregleda namreč ostanek nečesa realnega, nediskurzivnega jedra uživanja, ki mora biti predločen za Nacijo *qua* diskurzivna-entiteta-efekt, da bi dosegla lastno ontološko konsistenco.

Element, ki drži skupaj določeno skupnost, ne more biti reduciran na točko simbolične identifikacije: vez, ki povezuje njene člane vedno predpostavlja skupen odnos do Stvari, poosebljenega Užitka (Žižek, 1990: 51). Odnos do Stvari, ki jo strukturirajo sredstva fantazij, je tisto, kar je na kocki, ko govorimo o ogroženosti »našega načina življenja«, ki jo predstavlja Drugi. Kar je takrat potrebno braniti za vsako ceno *ni* mogoče reducirati na tako imenovani skup vrednot, ki ponujajo podporo nacionalni identiteti. Nacionalna identifikacija

je po definiciji vzdrževana z odnosom do Nacije *qua* Stvari. Ta Nacija-Stvar je determinirana s serijo nasprotujočih si značilnosti. Kaže se nam kot »naša Stvar«, kot nekaj, kar je dosegljivo samo nam, kot nekaj česar »oni«, drugi, ne morejo prijeto, toda kar »oni« vedno ogrožajo. Če se nas vpraša, kako prepoznamo prisotnost te Stvari, je edini dosleden odgovor, da je Stvar prisotna v izmuzljivi entiteti, imenovani »naš način življenja«. Gre za nepovezane fragmente iz našega življenja, detajle, ki naredijo viden enkratni način, na kakršnega skupnost *organizira svoje uživanje* (Žižek, 1990: 52). A hkrati se nacionalne Stvari ne sme reducirati na značilnosti, ki sestavljajo specifičen »način življenja«. V Stvari je tudi »nekaj več«, nekaj, kar *je prisotno* v teh značilnostih, ki se *pojavi* skozi njih. Člani skupnosti, ki so del »načina življenja« *verjamejo v njihovo Stvar*, kjer ima ta vera refleksivno strukturo, ki ustreza intersubjektivnemu prostoru: »jaz verjamem v nacionalno Stvar« je enako kot »jaz verjamem, da drugi (člani moje skupnosti) verjamejo v Stvar«. Nacionalna stvar obstaja vse dokler člani skupnosti verjamejo vanj; je dobesedno efekt te vere v sebi (Žižek, 1990: 53).

Odmik od diskurzivnega idealizma, na katerega sem opozoril, Žižek naredi tako, da vpelje lacanovski psihoanalitični »prijem«, ki se vrti okoli ideje užika. Zanj pravi, da ima več substance oziroma materialnosti kot diskurzivni efekt.

Paradoksalna eksistenca entitete je v načinu ustrežanja ideološkim Vzrokom: »normalni« red vzročnosti je prevrten, ker je Vzrok tisti, ki ga naredijo njegovi efekti (ideološke prakse, ki jih animira). Nacionalni Vzrok⁴⁰ ni reduciran na performativni efekt diskurzivnih praks, na katere se nanaša (Žižek, 1990: 52). Čisti diskurzivni efekt nima dovolj »substance«, da bi izvajala primerno privabljanje Vzorka: Vzroku mora biti dodana čudna substanca, da bi dosegel pozitivno ontološko konsistenco, ki je seveda užitek. Nacija obstaja samo tako dolgo, dokler je njegov specifični užitek materializiran v določenih družbenih praksah in se ga prenaša v nacionalnih mitih, ki strukturirajo te prakse (Žižek, 1990: 52-53).

Česar vedno obdolžimo »drugih« je njihov presežni užitek; ali nam želijo ukrasti naš užitek (z uničenjem našega načina življenja), ali pa imajo dostop do kakšnega skritega, perversnega užitka. Tisto, kar nas moti pri »drugem« je njegov čuden način, na kakršnega ureja svoj užitek, ali, bolj natančno, presežek užitka. Kar prekrijemo s pripisom Drugemu kraje užitka, je travmatično dejstvo, da *nismo nikoli posedovali tistega, kar naj bi nam bilo ukradeno* (Žižek, 1990: 54).

Užitek je na koncu vedno užitek Drugega. In obratno, sovražiti užitek Drugega pomeni vedno sovražiti svoj lastni užitek, kar je oboje ponotranjeno v logiki »kraje užitka«. Fantazije o

⁴⁰ Nacionalni Vzrok je nazadnje nič drugega kot način, na katerega subjekti dane etnične skupnosti organizirajo njihov užitek skozi nacionalne mite (Žižek, 1990: 53).

posebnih, presežnih užitkih Drugega, so za nas fantazije, *kako organizirati naš lastni užitek* (Žižek, 1990: 57). Fascinantna podoba Drugega pooseblja naš lastni razkol v nas samih – kar je že »v nas bolj kot mi sami« – in zato preprečuje, da bi lahko dosegli identiteto s samim seboj. *Sovražiti Drugega pomeni sovražiti naš lasten presežek užitka (ibid.)*.

Zadovoljstvo nam daje misliti nedosegljivi užitek Drugega in z obsojanjem presežnega užitka Drugega postane za nas možno izraziti naš lastni presežek užitka, ki nam prepreči biti samosvoj (Torfing, 1999: 194).

5. NACIJA IN NARACIJA »NA TERENU«

5.1. Tanzanija – gradnja nacije v času Juliusa Kambarage Nyerereja

Tanzanija je nastala iz združitve dveh prej samostojnih držav, Tanganjike in Zanzibarja. Prva je svojo deklarirano samostojnost pridobila decembra leta 1963, slednja istega meseca, le da dve leti prej. Združitev se je zgodila aprila leta 1964. Čeprav na tem mestu ne bom podal zgodovinskega prereza nastanka države Tanzanije, je vseeno potrebna umestitev in vsaj splošen oris dogajanj, da bi lahko umestili diskurz nacije in njegovo soodvisnost z državo kot političnim konceptom.

Pri nastanku najprej deklarirano neodvisne države Tanganjike je gotovo posebno mesto namenjeno ustanovitvi sprva političnega gibanja, kasneje stranke TANU (*Tanganyika African National Union* – Afriška nacionalna zveza Tanganjike) leta 1954, pri kateri je kot voditelj sodeloval Julius Nyerere (Duggan, 1976: 33). Organizacija TANU je bila med drugim ustanovljena zaradi pomembnega cilja in sicer pripraviti ljudstvo Tanganjike za samooblast in neodvisnost (Nyerere v Duggan, 1976: 35). Šele leto po pridobljenem nazivu neodvisne države je Tanganjika postala republika in z veliko večino vseh oddanih glasov na volitvah je Nyerere postal prvi predsednik republike Tanganjike (Kassam, 2000: 1). V vlogi predsednika je še pred združitvijo z Zanzibarjem, januarja 1963, govoril o naciji republike Tanganjike in o njenih državljanih, ki morajo biti ponosni na svojo državo (Nyerere v Duggan, 1978: 81-82).

Medtem je otok Zanzibar ob obali Tanganjike doživel nemiren prehod v neodvisnost. Britanski kolonialisti so po drugi svetovni vojni začeli preurejati politični sistem Zanzibarja in leta 1961 izvedli volitve v zakonodajni svet. Proces, ki je vodil v neodvisnost, je vzpodbudil politična grupiranja, ki so tekla po liniji delitve na elitno arabsko prebivalstvo in afriško prebivalstvo. Politične stranke so bile ravno tako deljene po tem vzorcu. Po junijskih volitvah leta 1961 se je zgodil upor afriškega prebivalstva zaradi suma prirejanj volitev. Leta 1963 sta arabsko dominantna Nacionalna stranka Zanzibarja in njena zaveznica Stranka ljudstva Pemba in Zanzibarja porazila afriško Afro-Širazi stranko, in sicer tako, da sta se povezali v koalicijo, saj je sicer Afro-Širazi stranka dobila največ glasov, a sama ni mogla tvoriti vlade. Zmagoviti stranki sta bili na oblasti pri prehodu v deklarirano samostojnost Zanzibarja decembra 1963. Januarja 1964 je revolucionarna skupina, ki jo je podpiralo črnsko prebivalstvo, prevzela oblast v krvavem upor (Heath, 2005). Revolucionarni svet, ki ga je vodil Abeid Karume, sicer voditelj Afro-Širazi stranke, je dal izgnati arabsko manjšino, revolucionarni val pa je zajel tudi Tanganjiko in Kenijo (Duggan, 1976: 78-80). Za umiritev razmer v regiji je Nyerere s pomočjo svojega poročnika Kawawe in predsednika vlade

Zanzibarja, Kassima Hange, na skrivaj dosegel dogovor o zvezi med Zanzibarjem in Tanganjiko. Skupaj sta se enoti, do tedaj neodvisni državi, po podpisu predsednika Tanganjike, Nyerereja in predsednika Zanzibarja, Abeida Karume, 23. aprila 1963 združili v Združeno republiko Tanzanijo. Predsednik je postal Nyerere, podpredsednik Karume. Nova država Tanzanija je bila rojena (Duggan, 1976: 83-84).

Še praktično nekaj mesecev pred združitvijo je bila nacionalna identiteta biti državljani Tanganjike, ali državljani Zanzibarja. Po združitvi te realnosti ni bilo več. Zamenjala jo je neka druga. En sam prelomni dogodek ujame trenutek, ko naenkrat obstaja nacija Tanzanije. Da bi preboj in uveljavitev nove nacionalne identitete – biti Tanzanec – lahko uspel, je diskurz nacije enostavno moral biti prisoten. Kako in na kakšen način?

Preko govorov, zapiskov, esejev, uradnih dokumentov se sprožajo premiki na najrazličnejša področja, kjer se dogaja realizacija nacije in konkretizacija njenega obstoja. Vpadi pragmatičnih potez, ki vzpostavljajo svoj objekt (nacijo) se začnejo v točki nuje in želje po njegovem obstoju. Razpršijo se in pokrijejo med seboj variirajoče domene, od koder posegajo z različnih zornih kotov in perspektiv na, za in v svoj vzpostavljajoči se objekt. Od tod ga skušajo zaznamovati in utrditi z vsako izmed poseljenih zornih kotov in stališč. Te domene, zorni koti in stališča, ki jih narativne strategije prekrivajo, so vsebine, s katero se polni prazni označevalec nacije. Skozi narativne prodore, akcije in izvršitve diskurz nacije deluje usklajeno, sinhrono, hkrati manevrira med vsebinami, koncepti in idejami tako, da izbira tiste, ki mu ustrezajo in se mu prilegajo, neodgovarjajoče dislocira, zavrže ali pa se jim – kar najenostavneje – izogne. Poglejmo, kako tovrstna praksa deluje na primeru Tanzanije in Nyerereja.

Zgodovina je prva in morda najpomembnejša domena, preko katere nacija išče temelj lastnega obstoja. Je definirajoče polje, preko katere pazljivo vleče poteze in na ta način polni svojo ontičnost. Prva poteza je »vrnitev v preteklost«, navdahnjena s časom, ki mora segati v dobo pred kolonizacijo. Slednja se idealizira, vznika mitična zasanjanost in olepševanje vsega pred prihodom kolonizatorjev. Ravno ti so v zgodbi identifikacijski moment, saj se predkolonialna doba in njena podoba vzpostavlja kot njihov kontrast skozi binarizem in po načelu »pred kolonizatorji vse dobro, po njihovem prihodu vse slabo«:

Afrika je bila zmeraj revna in pred zasedbo in nadoblastjo tujcev v Afriki ni bilo bogatih ljudi. Ni bilo posameznika ali skupine ljudi, ki bi imeli ekskluzivno pravico nad lastništvom zemlje. Zemlja je bila last vseh ljudi in last tistih, ki so jo uporabljali

in ne zato, ker je bila njihova posest. Uporabljali so jo zato, ker so jo potrebovali in njihova dolžnost je bila, da so jo uporabljali pazljivo, in da so jo predali v dobrem stanju naslednjim generacijam. Življenje je bilo lahko. Mož je lahko živel z ženo, z njegovimi otroki in ostalimi bližnjimi sorodniki. Premoženje je pripadalo družini kot celoti in vsak član družine je smel uporabljati tisto, kar je imela družina v lasti. Nihče ni uporabljal premoženja zato, da bi prevladoval nad drugimi. Tako želimo živeti kot nacija. Želimo, da bi cela nacija živela kot ena družina (Nyerere, 1968b: 137, poudarek dodan).

Dogaja se vračanje v tradicionalno Afriko. Idealizira se tradicionalno afriško družbo, ki postaja princip in orientacijska točka, ki namensko služi kot vzgled vsakršne ureditve, tudi politične:

Tradicionalno naj bi ljudje živeli kot družine, vsak posameznik naj bi pomagal in podpiral drug drugega na podlagi vzajemnosti in enakosti. Skupnost je bila enota, v kateri je bil vsak posameznik pomemben in med katerimi so dobrine, ki so bile na voljo, razdeljene in deljene brez prevelikih neenakosti (Nyerere, 1968c: 198-99).

Sedaj, ko je prikazan način delovanja v tradicionalni Afriki, nadaljuje s prehodom na trenutno situacijo, v katero se prva skuša umestiti. Brez vpletanja naracij o naciji ne gre. Tako Nyerere nadaljuje in pravi (*ibid.*), da bo podoben odnos in stanje v novih razmerah nacionalnih držav in večjih nacionalnih družb, v katerih je v vzponu uporaba modernih tehnologij gospodarske proizvodnje in v katerih so izkoriščane možnosti visoke produktivnosti, težko doseči. Zato bodo potrebne institucije in določeno razumevanje, ki niso bile nujne prisotne tam, kjer je v družinskih skupnostih vsakdo poznal vsakogar. Prav tako bodo potrebni čas in izkušnje, preden bo vse steklo tako, kot mora. Toda cilj in namen ostaja isti kot v tradicionalnih družbah, torej dobrobit vsakega posameznika v kontekstu potreb družbe, katere član je (Nyerere, 1968c: 199).

Vzpostavljanje subjektivitet in sistema se ujema in teži k modernemu subjektu v liberalni ideji utilitarizma, pa čeprav v okolju Ujamaa socializma, ki ga gradi Tanzanija pod vodstvom Nyerereja. Očitno je namreč, da posameznik, vsaj na tem mestu, predhodi skupnosti, maksimizacija ugodja posameznika pomeni korist celotni družbi. Toda zgodba vrivanja koncepta tradicionalne Afrike v moderno sedanost ne teče gladko. Mit tribalizma še vedno

straši in če je pleme ubežalo samo sebi v napredno nacijo znotraj moderne nacionalne države, je z njim potrebno opraviti:

V preteklosti so se naša različna plemena in klani med seboj bojevali za ozemlje ali živino. Dobro se spomnim mojega očeta, ki mi je pripovedoval o bitka mojega plemena s sosednjimi plemeni. Navadno te vojne niso bile resne, nekaj mrtvih mladih mož na obeh straneh in ukradena ali nazaj pridobljena živina. Te pripovedovane zgodbe so morda dandanes slišati razburljivo, toda pomniti moramo, da so povzoročile mnogo gorja in težkih trenutkov (Nyerere, 1968d: 220).

Zgodbe so opomin, da se kaj takega ne bi ponovilo in da morebitne vojne med afriškimi nacijami koristijo le velikim silam, njih pa slabijo in uničujejo napredek, ki so ga naredile (*ibid.*).

Tribalizem s svojo negativno podobo nastopa še tesneje in bolj zadevno ob konceptu nacije. Predvsem kot *grožnja*, ki visi nad nacionalnimi državami z nalogo, da se obstoječa, pred kratkim pridobljena ureditev, temelječa na moderni državi, ne bi sesula sama vase. Usmeritev je obrnjena k potencialnosti in morebitnosti tribalizma, ki je sicer tam, ne tu, a ker vemo, da je tam, blizu, je zato pravzaprav tu in kot tak potiska politično ureditev imenovano nacionalna država v plan nujnega.

Tako Nyerere (1968a: 208-09) priznava, da afriške nacionalne države niso »naravne« enote. Meje med državami so rezultat evropskih odločitev v času razgrabitve Afrike. So nesmiselne, prečijo etnične skupine, pogosto neupoštevajoč naravne fizične delitve in rezultirajo v mnogih različnih jezikovnih skupinah, zaokroženih znotraj države. Ravno zato so, v kolikor naj države ne razpadejo in propadejo, nujno potrebni namerni koraki k negovanju občutka narodnosti. Sicer bi trenutna skupnost majhnih držav (ki so skoraj premajhne, da bi lahko vzdrževale samozadostno moderno gospodarstvo) lahko razpadla v še manjše enote, ki bi lahko temeljile na tribalizmu. Potem bi bilo neizogibno tudi nadaljnje obdobje tuje nadoblasti (Nyerere, 1968a: 209).

Ob tem smo mimogrede trčili ob novo domeno, ki jo preči ali, morda bolje, pokriva diskurz nacije in jo izrabi zato, da udejanja svoj objekt. Načrtno in eksplicitno premišljanje o ureditvi kontinenta v države – nacionalne države in obstoječe različnosti znotraj njih. Ali drugače, o ambivalentnem stanju med enotnostjo države in različnostjo znotraj nje na eni strani in na drugi med konceptom nacije, ki dela državo enotno in državo, ki dela nacijo inteligibilno. O

tem govori Nyerere (1968a: 210), ko pravi, da dejstvo, da je Afrika organizirana v nacionalne države neizbežno pomeni, da mora vsaka narodna vlada, da bi izpolnila svoje obveznosti do ljudi, ki jih je vodila v svobodo, razviti lastno gospodarstvo, lastne organizacije, institucije in lasten dominantni nacionalizem. Govori o tem, da v kolikor se želi država izogniti notranjim konfliktom in nadaljnji neenotnosti, mora vsaka nacionalna država nujno promovirati lastno nacionalnost. Politično razrešuje vprašanje tako, da si priskrbi ustavo in politične strukture, ki bodo kar najbolj odsevale njihovo zgodovino in odgovarjale potrebam njihovih problemov (Nyerere, 1968a: 209).

O vsem tem je govora, ko poteka zagotavljanje koherence na mestu, kjer je opazen njen manko. Država si jo mora zagotavljati (in pri tem ji je nacija v veliko pomoč in oporo), da bi sploh lahko bila to, za kar se predstavlja; in če je razporek, od koder prodira različnost in neenotnost, ki jo načenja in jo dela nestabilno, jo s svojo totalizacijo zakrpa tako, da jo prekrije (ne zakrije!) pod sabo in izrabi v svoj namen:

Imamo lokalne vladne institucije, lokalne sodelujoče družbe, itd., ki omogočajo ljudem, da neposredno naslavlajo zadeve izključno lokalnega značaja in hkrati zagotavljajo, da so integrirani v državni aparat za zadeve splošnega interesa. Na ta način skušamo najti primerno ravnotežje med potrebami enotnosti in dejstev različnosti znotraj naših nacij (Nyerere, 1968e: 294).

Zato ni zaman ugotovitev Nyerereja, ko pravi, da je nacionalizem dejstvo, s svojimi prednostmi in ovirami vred. Nacionalizem je izšel iz boja za svobodo, vanj je vpet in je prisoten tudi v izkušnjah neodvisnosti. Edina pot enotne suverenosti je skozi suverene nacionalne države, ki obstajajo in so jih ljudstva sprejela (Nyerere, 1968e: 295).

Naslednje področje, ki je speto z naracijami o naciji je začrtano v konglomeratu učnega procesa, izobraževanja in z njim povezanega kurikulumu ter izobraževalnega sistema kot takega. Tu ne gre le za promoviranje ideje nacije in širjenje naracij o njej preko sistematiziranega kompleksa v udejanjanju učnega načrta, čeprav gre tudi za to. Skozi nabor zbirov in kodov se vzpostavlja večsmerni proces, ki vnese sam izobraževalni sistem skozi celostno vključitev v širši nacionalni sistem. Hkrati vzgaja in disciplinira preko nenehnih vtisovanj in predložitve simbolnega, mitičnega in ritualnega znotraj naracij o naciji in na ta način producira lastne subjekte. Vse to je možno brati, ko Nyerere (1968a: 209) trdi, da so šole in univerze del izobraževalnega sistema – nacionalnega izobraževalnega sistema.

Promovirajo in tudi *morajo* promovirati nacionalni izgled med študenti. Izvajajo se predavanja o vladi, geografiji, zgodovini Tanzanije. Lojalnost nacionalni ustavi, izvoljenim voditeljem in nacionalnim simbolom – vse to je potrebno propagirati z vsemi sredstvi.

Univerza kot institucija z njenim univerzitetnim osebjem in študenti lahko dodatno ponudi vlogo veznega člana med vlado, torej političnim telesom, in ljudstvom. Ustvarja lahko mrežo, ki vzpodbuja občutek povezanosti in posledično celovitosti, neločljivosti. Lepi posamezne segmente in jim zagotavlja neodtujenost; toda za to potrebujejo skupno Stvar:

Partikularni in nujni problemi morajo vplivati na subjekte, ki jim je dana misel in prav tako morajo ti vplivati na pristop k problemu. Tako pri univerzitetnih raziskavah kot v vsebini načrta dela morajo biti potrebe naše dežele določujoči dejavnik. [...] Kako rešiti probleme in kako doseči nacionalni cilj so vprašanja, pri katerih morajo univerzitetno osebje in študentje sodelovati z vlado in ljudstvom (Nyerere, 1968f: 181, poudarek dodan).

Izobraženost je lahko tudi dezintegrirajoči moment. Vodi k prepadu med izobraženimi in neizobraženimi, tistimi, ki vedo in med onimi, ki so označeni kot »preprosti ljudje«. To vprašanje bolj ali manj neposredno naslavlja in odpira novo: dvopolarnost, ki se kaže kot razlika med izobraženo politično elito in preostalim ljudstvom. Ki se kaže kot razlika med vladajočimi in vladanimi. Razrešitev? Poskus enačenja, kot smo že pokazali, skozi strateške linije, ki govorijo o političnih elitah kot »zgolj« podaljških ljudstva, ki »le« predstavljajo ljudstvo. To je tudi linija, ki jo zavzame Nyerere (1968b: 139), ko v heglovskih terminih hlapca in njegovega gospodarja želi prepričati, da je cilj izbris tovrstne delitve in vzpostavitev ene same kategorije – kategorije gospodarja, kjer bo vsak posameznik služil sebi kot gospodarju in pri tem ne zatiral drugih. Kot vmesno opombo k Nyererovem preigravanju para hlapec – gospodar, je mogoče opozoriti na (vnovično) vrivanje liberalne ideje individuuma, čigar svoboda je definirana negativno: moja svoboda seže do tam (navadno mejo predstavlja fizično telo posameznika), kjer se začne svoboda drugega posameznika. Vsak si kroji srečo sam, usoda je v rokah posameznika in vsak za svoja dejanja odgovarja sam.

Ko je zavrnjena ideja o oblasti kot principu nadvlade in zatiranja, je pozornost obrnjena k izobrazbi vladajoče garniture in tu poteka recipročno in vzajemno napajanje odpusta zamisli o večvrednosti izobraženih. Recipročno in vzajemno zato, ker po eni strani prihaja do zagotavljanja, da biti izbran kot voditelj države naj ne bi pomenilo, da veš o vsem več in bolje, po drugi strani ker naj bi tudi preprosti ljudje z »ljudsko modrostjo« lahko svetovali

oblasti (Nyerere, 1968b: 140). Izvaja se hkraten pritisk z vrha navzdol in od spodaj navzgor, kjer naj bi se naposled v ravnotežju in enakovrednem položaju znašli tako vladajoči kot vladani; vse zato, da bi vsaj na videz obveljalo načelo enaki med enakimi.

Še eno domeno je potrebno razpreti in predstaviti: domena jezika kot integralnega sredstva pod okriljem lingvističnega nacionalizma. Pri tem je uvajanje nacionalnih jezikov v »novih« državah Afrike predstavljal poseben problem, ker je bil imperialni jezik že utemljen, »lokalnih« jezikov pa je (bilo) številčno veliko in je med njimi težko najti tistega, ki bi bil sprejemljiv za vse jezikovne in etnične skupnosti (Južnič, 1983: 218-19). Potrebno je bilo najti »jezik povezave«. »Jezikovna politika Tanzanije podpira rabo svahilija kot povezovalnega dejavnika in skuša omejiti 'lokalne' jezike, ker sodi, da bi njih standardizacija in uvajanje v izobraževalni sistem peljalo k tribalizmu in separatizmu« (Južnič, 1983: 220).

Tako je že od samega začetka ustanovitve TANUS-a, leta 1954, ustanovna listina stranke dala jeziku svahili, avtohtonemu afriškemu jeziku, posebno mesto in vlogo. Določeni so bili namerni koraki k razvoju, promoviranju in populariziranju svahilija. Svahili je bil idealno orodje za vzpodbujanje ljudstva in boja za neodvisnost. Kmalu po neodvisnosti, leta 1961, je vlada TANU svahili razglasila kot uradni jezik. Da bi prikazal svojo odločitev, je Nyererejev nagovor potekal v svahiliju. V naslednjih letih so se izvajale politike, ki so razvijale in promovirale svahili tako, da bi postal jezik množic in preprostega človeka. To je imelo takojšen vpliv na vzbujanje občutkov kulturnega nacionalizma in gojenje enakosti med vsemi državljani (Chacha, 2003: 5).

Jezik je torej politika. Z uveljavljanjem načrtno domišljenih politik postaja jezik orodje, s katerim se skuša doseči občutek skupne zavesti in pripadnosti. Beseda prebija družbeno nepovezovanje in tvori na način občutenja pripadnosti (»moj rojak govori isti jezik«) povezanost nacije tudi s tovrstnim prijemom. Zato Chacha (*ibid.*) pravi, da je jezikovna politika, ki jo je sprejel Mwalimu Nyerere, gojila družbeno kohezijo in enotnost. Ljudem je dala občutek neodtujenosti in razširila domet političnih voditeljev, ker so vsi državljani dobili občutek sodelovanja v vodenju države, hkrati pa jim je bila na ta način ustvarjena identiteta.

Uveljavljanje jezika je zavzelo celo vrsto pozicij, od koder je potekal vnos k identifikaciji jezika kot nacionalnega: od že omenjenega izobraževanja, pa vse do ustanovitve vladnega sveta, poimenovanega Nacionalni svahili svet, ki je prevzel vse naloge promoviranja jezika, Nyerere osebno pa je pisal in imel nastope ravno tako v svahiliju (Chacha, 2003: 6). Jezik se je zakoreninil v političnih in ideoloških delih, družbenih organizacijah, administrativnih telesih, varnostnih organih, parlamentu in drugih predstavniških telesih, izobraževanju,

industriji, kmetijstvu, trgovini, transportu, telekomunikacijah, medijih itd.. Svahili je postal jezik, ki je ustvarjal nacionalno kulturo (Legere v Chacha, 2003: 124).

5.2. Zimbabwe, ZANU-PF in nacionalna »patriotska« zgodovina

Podpoglavje⁴¹ je namenjeno analizi in interpretaciji diskurza nacionalne zgodovine v odnosu do artikulacij nacionalne identitete. Prikazati želim zgodovino Zimbabweja v luči političnega pisanja zgodovine v »službi« vladajoče stranke ZANU-PF in njenega predsednika, ki je hkrati tudi predsednik Zimbabweja, Roberta Mugabeja. Ta uradna nacionalna zgodovina je del političnih retorik in naracij vladajoče garniture, kjer se s povezovanjem nacije in preteklosti s svojevrstnim substančnim polnilom prva napaja pri slednji. Na ta način ji je omogočena konkretizacija, njena specifičnost ob tem služi kot propaganda in orodje politični eliti. Čeprav specifična, postane »dominantna naracija uradnega nacionalizma Zimbabweja« (Alexander *et al.*, 2000: 4) in s tem pomembno prispeva k artikulacijam nacionalne identitete. Pozornost velja nementi tudi igri časovnosti, na katero sem opozoril z Bhabho, pri tovrstnih dejanjih prevladujoče naracije nacionalizma stranke ZANU-PF.

Bull-Christiansenova (2004: 48-49) pravi, da diskurz zgodovine vlade ZANU-PF izvira iz diskurzivnega razvoja znotraj nacionalističnih gibanj. Njegovi bistveni elementi pa so, prvič, boj proti kolonialnemu in neokolonialnemu zatiranju in drugič, kulturni in ideološki nacionalizem. Nacionalistični diskurz ZANU-PF posebno poudarja »patriotsko zgodovino« osvobodilnih vojn kot točk identifikacij za zimbabvijsko ljudstvo. Patriotska zgodovina je artikulirana kot duhovna sila poenotenja, ki združuje nacijo v boju proti kolonializmu in neokolonializmu (Ranger, 2003).

Zimbabvijska nacionalistična gibanja so razumljena in osmišljena preko dihotomije »zunaj – znotraj«, ki so bile vnešne iz diskurza rodezijskih priseljencev, ki so razumeli Afričane kot del naravne pokrajine dežele, medtem ko so se priseljenci imeli za civilizirane prebivalce mesta. Zato je zgodnji nacionalizem v prevladujočih razlagah razumljen kot pristni podeželski odgovor na kolonialno okupacijo afriške zemlje. Nacionalizem je kot tak pogosto dojet kot vprašanje afriških pravic do afriške zemlje. Afričani, ki so ostali brez zemlje, naj bi zato artikulirali afriški nacionalizem kot odgovor na rasistični prostorski diskurz, ki so mu bili podvrženi pod kolonialno oblastjo (Alexander *et al.*, 2000: 84-85). Druga dihotomija

⁴¹ Vsebino podpoglavja v veliki meri povzemam po Bull-Christiansen (2004: 48-60).

(Raftopoulos v Bull-Christiansen, 2004: 49) pravi, da se je zgodnji nacionalizem razvil iz dialektike med družbenimi gibanji podeželskih in urbanih centrov, predvsem kot posledica migracij urbanega in podeželskega delavstva zlasti v 50-ih letih 20. stoletja. Številni Afričani s podeželja so migrirali iz in v urbana središča zato, da bi si zagotovili prihodek. Potovali so s pripovedovanji o boju proti zatiranju v in iz mest in tako ustvarjali dialektiko med podeželskimi in urbanih nacionalnimi gibanji. Na ta način je zgodnji nacionalizem definiran kot boj proti zatiranju in boj za socialne pravice, ki so bile skupni imenoalec teh različnih skupin (Raftopoulos v Bull-Christiansen, 2004: 50). To je bila podlaga za razvoj in artikulacijo nacionalizma in organizacijskega dviga nacionalističnih gibanj. V teh okoliščinah je leta 1957 nastala prva, širša nacionalistična organizacija, Afriški narodni kongres, ki ga je vodil Joshua Nkomo. Organizacija je poenotila različna podeželska in mestna gibanja. Takrat je pluralnost interesnih skupin prvič prekril diskurz enotnosti (*ibid.*). Režim je v organizaciji videl grožnjo, zato jo je leta 1959 prepovedal. Afriški izobraženci so zato želeli ustvariti novo gibanje⁴² in začeli so poudarjati enotnost, centralizirano vodstvo, hkrati je kulturna identiteta postajala pomembna točka identifikacije skupaj z revolucionarnim socializmom, ki si je podredil delavska gibanja in gibanja za pravice žensk (Alexander *et al.* 2000: 50–54). Skupna nacionalna stvar je bila možna opcija takrat, ko so se obljube afriške modernosti razblinile v delitvi belo proti črnemu, ki ga je vzdrževal režim (Bull-Christiansen, 2004: 50).

Enotno nacionalno gibanje ni trajalo dolgo. Frakcije v novem vodstvu so leta 1963 povzročile delitev organizacije v dve: ZAPU (*Zimbabwe African People's Union* – Zimbabvijska afriška ljudska zveza) in ZANU. V retoriko ZANU organizacije se je vsidrala tudi kulturna identiteta Šona. Ravno delitev po etnični liniji kot političnem parametru je lahko bil vzrok razdelitvi na dve organizaciji. Aktivisti obeh organizacij so podpirali antikolonialistično revolucionarno ideologijo in nacionalno zavest, ki so jo uporabljali na lokalnih področjih (Alexander *et al.* 2000: 114).

Nacionalna zavest je iskala svoje korenine v daljni preteklosti. Tako daljni, da je tisto, kar edino ostaja v njej vidno, le del formulacij, ki nasprotujejo kolonizatorju in so v tem smislu tudi (re)interpretirane. Pri tem se zgodovinske podobe in ostanki preobračajo v simbolno povzdigovanje tistega, kar je ravno (ali še malo prej) bilo tlačeno. Bull-Christiansenova (2004: 52) v tem smislu opozarja, da so diskurzi priseljencev o njihovi kulturni superiornosti

⁴² Nacionalno gibanje ANC se je preimenovalo v Nacionalno demokratsko stranko, vendar je bila tudi ta leta 1961 prepovedana. Nacionalisti so istega leta oblikovali ZAPU. Vzrok za razdelitev na ZAPU in ZANU je bila stvar debat. Tako naj bi bil po nekaterih razlagah vzrok etnična razdelitev med Šona in Ndebele etničnima skupinama, po drugih različna interpretacija marksizma malomeščanstva na eni in delavstva ter kmečkega prebivalstva na drugi strani (Bull-Christiansen, 2004: 50).

izzvale afriške kulturne nacionalistične verzije kolonialne in predkolonialne zgodovine. Simbolizem, pripet k afriški dediščini v diskurzu naseljencev, je bil obrnjen v artikulacijo afriškega nacionalizma v liniji političnih strank. Pri tem je mit o Velikem Zimbabveju ponujal odlično iztočnico; njegovi prebivalci naj bi živeli mirno in enotno, taka podoba pa je delovala kot artikulacija vizije, proti kakršni naj bi nacionalistično gibanje vodilo (Ranger, 2003: 20). Tudi prva Čimurenga je dobila mitološki status kot prvotni izvor trenutnega boja. Mitične figure Nehande in Kaguvija so slavili v tako imenovanih pesmih Čimurenge, ki so bile uporabljene v kampih gverilske vojske in zato, da bi mobilizirali afriško skupnost (Kaarsholm v Bull-Christiansen, 2004: 52).

Zgodovinski miti in njihove figure so v teh naracijah mobilizirajoče metafore, ki romanticizirajo predkolonialno preteklost in preko njih poskušajo na novo vzpostaviti afriški ponos in (samo)zavedanje. Nacionalizem brez njih ne more in ne zna; potrebuje jih, ker v funkciji udejanjanja zadobi osnovo in substančni predpogoj, da more zaživeti.

Tako ZANU kot ZAPU sta v svojem bistvu delovala znotraj omenjenega ideološkega diskurza, vendar je ob tem ZANU v svojem nacionalističnem diskurzu izpostavljala superiornost ljudstva Šona nad Ndebele. Potekali so raznovrstni poskusi združitve obeh strank, vendar jima vse do leta 1987, ko je poraženo ZAPU pogoltnila ZANU, to ni uspelo. Tako so na prvih volitvah po osamosvojitvi nastopali ločeno, a so kasneje sodelovali v koaliciji, v kateri je dominirala ZANU pod vodstvom Roberta Mugabeja kot predsednika vlade. S tem je zimbabvijski nacionalizem postal uradna politika, kjer je zgodovina, kakršno so poudarjala nacionalna gibanja, postala uradna nacionalna zgodovina (Bull-Christiansen, 2004: 55). Intelektualni kulturni nacionalizem, vzporejan z vladnim malikovanjem heroičnosti osvobodilne vojne, je prispeval k vzpostavitvi simboličnega polja diskurza, na katerem je vlada vzpostavila svojo legitimiteto (Kaarsholm v Bull-Christiansen, 2004: 55).

Ob tem je nacionalistični diskurz vodil vizijo o modernizaciji in vladavini prvotnega prebivalstva. Vladajoči položaj ZANU so podpirale in ohranjale državne institucije in državno kontrolirani mediji. Edina resna grožnja je bila, kljub sodelovanju v koaliciji, ZAPU, zato je morala izginiti iz zgodb o osvobodilni vojni (Bull-Christiansen, 2004: 56). Kolonialni stereotipi o etnični delitvi Šona in Ndebele (ki naj bi bili tudi vzrok za razdelitev ZAPU in ZANU), so postali instrumentalni za odstranitev Ndebele iz zimbabvijske nacionalne identitete. Ker so Ndebele zasedli Šona ozemelje Metabeleland in ker so sodelovali z britansko nadoblastjo, je sedaj ZANU predstavljal ZAPU kot starega sovražnika. Nacionalizem

Zimbabveja ni samo izraz afriške dediščine in prvotnih pravic, pač pa, in predvsem, izraz Šona dediščine in njihovih pravic (Kaarsholm v Bull-Christiansen, 2004: 56).

Leta 1987 se je, kot že rečeno, zgodila združitev ZANU in ZAPU v skupno stranko ZANU-PF (Ranger, 2003: 29). Zgodil se je tudi preobrat v razumevanju antagonizmov med Šona in Ndebele. Naracije nacionalizma niso več vsebinsko zajemale ljudstva Šona, ker tako podjetje ni več odgovarjalo novi politični situaciji. Nacija je morala ponovno iskati novega označenca, novo vsebino, s katero bi zapolnila nastalo vrzel. Tako Bull-Christiansenova (2004: 58) pravi, da je prišlo do reinskripcije, kjer je ljudstvo Metabelelanda moralo pozabiti nasprotja, ki jih je še nekaj mesecev nazaj vlada vztrajno osveževala. Ndebele je ponovno postalo del ljudstva Zimbabveja, enotnost pa je postala ključni označevalec postkolonialne nacionalne identitete. Zimbabve je bil zdaj pod ZANU-PF oblastjo in zaradi tega je bil poudarek namenjen na pomnenje osvobodilne vojne, neodvisnosti in razumevanje ZANU-PF kot eno. V ta namen ima Zimbabve praznik na dan združitve ZANU in ZAPU (Ranger, 2003: 29). Etnični spori so predstavljeni kot neokolonialne manipulacije, s tem so delitve v nacionalni enotnosti dojete kot delo zunanjih sil (Moore, 2003). Zgodovino in dogodke⁴³ v njej je potrebno pozabiti, če so moteči za homogenost nacije. Zato Mugabe (v Goldman, 2003: 33) pravi, da ne gre brskati po zgodovini, ker se s tem razbije nacija, ljudstvo pa razdeli v frakcije. V najboljšem primeru sme tak dogodek nastopati kot opozorilo, da se kaj takega v prihodnosti ne sme ponoviti. Vlada ZANU-PF predoča osvoboditveno vojno kot prvovrstni zgodovinski dogodek in preko njega išče splošno ljudsko podporo. Pri tem stranka sebe predstavlja kot poosebljenega duha antikolonialnega boja, kot veterane vojne in zato resnične naslednike vladajočih Zimbabveju (Raftopolous v Bull-Christiansen, 2004: 58).

V 90-ih je ZANU-PF ponovno instrumentalizirala stari kolonialni mit o Afričanih kot delu podeželja in o belih priseljencih kot civiliziranih prebivalcih mesta. Mobilizirala ga je tako, da je deloval kot operativni prijem, ki je služil stranki za večanje njenega lastnega vpliva. To je naredila tako, da je z vprašanjem glede razdelitve zemlje med afriške razlaščence, ki se je takrat odpiralo, pognala kolesje, ki je ohranjalo mit o stranki, ki podpira in zagotavlja podeželski Zimbabve (Sylvester v Bull-Christiansen, 2004: 59). Ustvarila se je

⁴³ Tak neprijeten dogodek je masaker iz Metabelelanda. V 80-ih letih 20. stoletja je Mugabe domnevno maščeval dogodek iz 19. stoletja, ko je kralj Lobengula, ljudstva Ndebele, vdrl na teritorij Šona. Mugabe je na omenjeno področje poslal peto brigado narodne vojske Severene Koreje, kjer naj bi od leta 1981 do 1988 umrlo več kot 6000 ljudi ljudstva Ndebele (Goldman, 2003: 33).

instrumentalizacija delitve na podeželski in urbani Zimbabwe, pri čemer je ZANU-PF iskala svojo podporo na podeželju, medtem ko je opozicijska stranka MDC (*Movement for Democratic Change* – Gibanje za demokratično spremembo) iskala zaledje v urbanih centrih. ZANU-PF je takrat sprožila kolonialne stereotipe, ki so govorili, da je pravi Zimbabwe podeželski Zimbabwe, predsednik Mugabe je pri tem podpiral vojne veterane, ki so nasilno zavzemali komercialne farme belih lastnikov. Početja so razlagali kot nadaljevanje antikolonialnega boja in izpolnitev duha prve in druge Čimurenge. Kdorkoli je nasprotoval tovrstnim akcijam – delavska gibanja, stranka MDC, afriški kmečki delavci, ki so branili delodajalce, neodvisni mediji, nevladne organizacije – so bili spoznani kot sovražniki tretje Čimurenge in agenti neokolonialnega britanskega sovražnika (*ibid.*).

Sylvester (v Bull-Christiansen, 2004: 60) tovrstni diskurz imenuje »ustvarjanje neodgovarjajočega zdaj« (*inappropriating the now*), ker diskurz deluje tako, da se trenutni položaj nacije naredi kot neodgovarjajočega političnemu diskurzu, kjer je sedanjost le korak k izpolnitvi vizionarske prihodnosti. Vizionarska prihodnost je reartikulacija pretekle slave afriških ljudi, ker kliče nazaj v spomin romanticizirano verzijo predkolonialne afriške družbe in trdi, da se bo zavezemala za popravo škode, ki so jo povzročile kolonialna invazija in škodljive neokolonialne sile. Pri tem zemlja postane odločilni in bistveni označevalec prave zimbabvijske identitete, ker je vez s preteklostjo, sedanjostjo in prihodnostjo kot anti-kolonialni simbol nadaljujočega boja za svobodo izpod zatiranja (*ibid.*).

7. ZAKLJUČEK

»Sodobni nacionalizem bo triumfiral nad konfesionalnimi razlikami in zastarelimi predsodki, rešil bo ljudi tujih, nenarodnih vplivov in tujega izkoriščanja. In takrat se bo rodila nacionalna država«.

Ivo Andrić, Most na Drini

V diplomskem delu sem pokazal, kako je nacionalna država postala zaželjena in nujna oblika politične ureditve, ki je predstavljala pot k razvoju in modernejšem. Skozi zgodbe in različna dojetanja je postala objekt aspiracij, hotenj in želja. Tako je razumljena in takšno vrednost ima tudi na afriški celini.

V odbodbju dekolonizacije je predstavljala osvobajajoči momentum izpod spon kolonializma. Države po evropski podobi so bile na kontinentu nova realnost, ki so jo politični voditelji predočali. Koncept nacije je moral biti prisoten že takoj ob rojstvih novih, deklirano samostojnih držav. Ponudil ji je namreč vsebino, ki je novim političnim ureditvam dajala smisel. Gradnja nacije je bila aktivna in kot sem predstavil že v uvodu, je bil nacionalizem sredstvo, s katerim naj bi se dosegla enotnost znotraj države. Zato niti ni naključje, da je imela Afrika veliko »očetov narodov«, ki so se razglašali (in/ali so bili razglašeni) za ustanovitelje držav. Med njimi so bili Nkrumah iz Gane, Touré iz Gvineje, Kaunda iz Zambije, Banda iz Malavija, Kenyatta iz Kenije in nam časovno bližji Mandela iz Južne Afrike. Konec kolonializma v Afriki je predstavljal novo ero, v kateri je bila moč nacionalističnih gibanj pogosto simbolično poosebljena v eni sami osebi, ki je bila hitro oklicana za »očeta naroda«. Voditelj je predstavljal upor proti kolonialni nadoblasti, nacionalno bit in tudi tranzicijo k politični neodvisnosti. Imel je mitični status, ki je simboliziral boj za svobodo in obstoj neodvisne države. Vez med voditeljem in nacijo je predstavljala enotnost (Ahluwalia, 2001: 75).

Enotna nacija v eni državi je bila rešitev, ki so jo tudi teoretiki modernizacijske šole podpirali in propagirali. Bila je recept, za katero so trdili, da bo prinesla tisto, kar naj bi si vsi Afričani želeli: hitro modernizacijo, splošno blaginjo in prosperiteto. Obljubljali so jim beg iz plemenske ureditve v moderne subjekte – državljane novih nacionalnih držav. Kasneje, predvsem v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, so neoliberalni teoretiki državo odrinili na stran in v prvi plan potisnili »prosto trgovino«. Gospodarski tokovi naj bi sami od sebe prinesli napredek, vendar ideja »minimalne države« ne pomeni, da je nacionalna država kot struktura smela izginiti. Ostajala je politična realnost, ki je še posebej v Afriki zagotavljala

sistematiziranost, urejenost in je hkrati preprečevala padec nazaj v tribalizem in anarhijo (cf. World Bank, 1997). Danes je projekt strukturnih prilagoditev zamenjal koncept dobrega upravljanja (*good governance*). Bistvena ideja je, da bodo demokratična pravila in procedure prinesle gospodarski razvoj. *Good governance* dojema demokracijo (ki jo razume zgolj kot pravila in procedure in ne substancialno) in globalni kapitalizem kot kompatibilna in dobitno kombinacijo za razvoj. Pri tem je država ponovno vključena in, kar je za zaključno ugotovitev diplomske naloge še pomembnejše, v projekt dobrega upravljanja je vključena gradnja nacij, vendar tokrat z drugačnimi prijemi. Če se je ob dekolonizaciji in obdobju po njej skušalo na silo ustvariti enotno nacijo, ki naj bi vase pretopila vse različne etnične skupine določene države, se sedaj znotraj nje dopušča heterogenost in poudarja multikulturnost⁴⁴. Na podlagi različnosti in razlik se ustvari sožitje tako, da se zagotovi medsebojno spoštovanje in skupno odločanje. A kot sem predstavil, je heterogenost znotraj države le nov prijem, ki vodi do pravega cilja, enotnosti nacije (»živeti-narazen-skupaj«).

Diskurz nacije/naroda torej v osnovi deluje kot kohezivni element (vezivo), hkrati pa predstavlja *tisto napredno*; toda glavno vprašanje, ki sem si ga zastavil v diplomskem delu je bilo, na kakšen način delujejo naracije o naciji.

Ob tem sem se najprej odpovedal definicijskemu dejanju koncepta naroda/nacije v pozitivistični maniri (»naroda/nacije je ...«). Preigravanj na račun »prave« definicije naroda/nacije je dovolj in zdi se, da so se tovrstne debate ujele v večni krog iskanja končnih temeljev, osnov in bistev. Sam sem uporabil drugačen pristop k zadevni témi. Narod oziroma nacijo sem poskusil razumeti preko ideje praznega označevalca. Prazni označevalec pogosto pomeni vse in nič. Obdan je s toliko idejami, zamislimi, naracijami in nenazadnje tudi definicijami, da gre pravzaprav za nekakšno preplavitev s pomeni. Zanimivo, v diskurzu nacionalizma je ravno koncept nacije/naroda obdan z na prvi pogled kontradiktornimi pomenskostmi in vrednotenjem (pomislimo samo, da je pri razmišljanju o nacionalizmu neke nacije/naroda lahko le-ta nekaj negativnega in pozitivnega *hkrati*). Toda ravno v tem je njena moč. V polju diskurzivnosti je možna le delna fiksacija pomenov, kar proizvaja možnost večih, med seboj tekmujočih diskurzov. Zato diskurz nacionalizma ni monoliten, enoten ali

⁴⁴ Žižek (1997: 42-43) koncept multikulturalizma poveže z univerzalno dimenzijo svetovnega trga in multinacionalnim delovanjem kapitala. Za multikulturalizem celo pravi, da je idealna oblika ideologije globalnega kapitalizma, saj ravno tako kot globalni kapitalizem vsebuje paradoks kolonizacije brez kolonizirajoče nacionalne države, metropole, tako multikulturalizem vsebuje patronizirajočo Evrocentrično distanco in/ali spoštovanje lokalnih kultur brez korenin v lastni kulturi. Pozicija multikulturalista je privilegirana, prazna, nevtralna in univerzalna pozicija (Žižek, 1997: 44-45). Toda takšna nikoli ne more biti, vedno je vsidrana v neko specifično kulturno pozicijo, kar je fantazmatična maska, ki prekriva dejstvo, da je subjekt vedno »brez korenin«, da je njegova resnična pozicija praznina v univerzalnosti (*ibid.*).

kako drugače unificiran. Prazni označevalci imajo sposobnost delno fiksirati pomen in se pri tem prilagoditi različnim družbenopolitičnim situacijam tako, da postanejo smiselni. Zato so diskurzi nacionalizma heterogeni tako v času kot prostoru, toda hkrati se oblikuje diskurzivna formacija, relativno unificirana celota, kjer se naciji/narodu skozi hegemonski projekt pripisuje pomen, ki ima v sebi *več* dobrega *kot* slabega. Gre za politični projekt, ki vključuje vizijo, kako naj bodo družbe urejene in ima željo biti hegemonski. Pri tem je (bila) nacionalna država, kot sem v diplomskem delu pokazal, *več* kot uspešna.

Nacija ponuja avtorizacijo simbolične moči pri izvajanju oblasti in je pri tem privilegirana točka v diskurzu. To pomeni, da nacija postane točka prešitja, ki uredi vse pomene nadaljnjih označevalcev v verigi. Za to je potrebna naciji določena vsebina, ki mora odgovarjati družbenopolitičnim razmeram *in razmerjem*. Z drugimi besedami, nacija/narod je lahko politično orodje. Tisti, ki želi izvajati oblast, mora govoriti v imenu nacije, vendar ne abstraktno temveč s substanco, ki odgovarja okoliščinam, v katerih se diskurz nacionalizma nahaja.

S primeroma Tanzanije in Zimbabveja sem pokazal, kako se koncept nacije različno orientira in pokrije domene, ki so pravzaprav vsebine, s katerimi se polni. Posebej primer Tanzanije je pokazal, kako se je pri političnem projektu Juliusa Kambarage Nyerereja koncepcija nacije pogajala z in izrabljala v svoj namen dimenzijo zgodovine, (skupne) vizije prihodnosti, reprezentativnosti oblasti, izobraževalnega sistema in jezikovnega nacionalizma. Pokazalo se je, da je pri vladanju prazni označevalec nacije uporabljan in izrabljan tako, da navzven izgleda, kot da je oblast stvar »vsega ljudstva«. Pri tem mora delovati nacija kot ena enota, kot naravna in logična homogena celota znotraj države.

Toda pri zagotavljanju lastne koherence ima nacija težave, ker je, kot sem že povedal, znotraj polja diskurzivnosti možna le delna fiksacija pomena. Drugi diskurzi, ki ravno tako ustvarjajo identitete, motijo njegovo logiko in kažejo na odsotnost fiksnega centra. To se je lepo prikazalo v primeru Zimbabveja, kjer je hegemonška verzija »patriotske« zgodovine vedno znova morala odgovarjati novim situacijam in prilagajati nacionalni diskurz novim razmeram. Očiten je bil predvsem moteč element identitet etničnih skupin Šona in Ndebele ter njuno razmerje v političnih situacijah, ki je motilo prevladujoč diskurz. Pri razumevanju odzivanja in odgovarjanja diskurza v tej situaciji lahko priskoči na pomoč Bhabha s svojo teorijo nacije/naroda. Namreč, pri naracijah nacije/naroda je diskurz nacionalizma v ambivalentnem položaju, ki je pravzaprav pogajanje med pedagoškim in performativnim. Pedagoško je nekakšna akumulirana časovnost, linearni tok nacije, skozi katero se formira in pridobiva

identiteto. Toda to horizontalnost moti performativno, ki mora prikazati ljudstvo kot subjekte trenutnosti v znaku sedanjosti. To pomeni, da mora koncept nacije odgovarjati in biti smiselni v trenutku sedanjosti. V teh različnih časovnih dimenzijah morajo delovati naracije o naciji, ki pa se včasih izključujejo in zato se pojavi tisto, čemur Bhabha pravi ambivalenca. Pojavljajo se proti-naracije, ki razgaljajo nasilno redukcijo nacije v eno in njeno lažno esencialistično identiteto. V tem smislu je Mugabejeva »patriotska zgodovina« toliko bolj pomenljiva, ker nam pokaže igro časovnosti. Izbirajo se samo tisti zgodovinski trenutki, ki odgovarjajo dimenzijam trenutnosti in ki služijo osmišljanju političnih akcij vladajoče garniture. Pri tem je aktivno vključen proces »pomniti in pozabiti«, kjer se povečujejo in pomnijo le nekateri zgodovinski dogodki, tiste, ki motijo trenutnost, pa je potrebno pozabiti.

Nacija potrebuje substančno polnilo, s katerim se napolni; toda tudi ona sama je lahko vsebina, ki polni druge označevalce. Na primer nacionalno državo. Nacija mora izgledati enotno, mora biti neka naravna in logična celota, ker s tem daje smisel tudi državi kot politični strukturi. Pri tem se naveže na teritorij, ki državo upredmeti in objektivizira. V procesu teritorializacije je vključen tudi proces ustvarjanja identitet, ki se vežejo na prostor in je zato kot tak državi in konceptu nacije še kako potreben. Tudi izvajanje oblasti je olajšano (ali edino mogoče), če se v njenem prostoru naslavlja neko vsebino – nacijo, ki se ji vlada »v njenem imenu«. Komunitarni prostor ne more biti neka odročna abstraktnost. Država zato potrebuje nacijo, ker ta prostor napolni in zato njuno poenotenje ni nikakršna zmeda ali nezgoda, ki se je pripetila politološki znanosti ali družboslovju na splošno. Druga drugo namensko potrebujeta.

EPILOG

Volitve v Togu niso bile mirne. Že na sam dan volitev je prišlo do napada na sedež opozicijske stranke Zveza sil za spremembe, ki je podpirala kandidata Boba Akitanija, kjer naj bi uničili računalnik, s katerim je stranka želela zbirati, preverjati in primerjati glasove z uradnimi volilnimi rezultati⁴⁵. Naslednji dan so prihajala poročila o nemirih in nasilju, ki so jih povzročali privrženci stranke Zveze sil za spremembe. Prepričani so bili, da so bile volitve manipulirane in da bodo volilni izidi ponarejeni, še preden so bili objavljeni uradni volilni rezultati. Stranka Faureja Gnassingbeja je poročala, da so bili aktivni člani njihove stranke pretepeni in da jim je bilo preprečeno, da bi opazovali volitve. Z druge strani pa so prihajale obtožbe, da so oboroženi ljudje napadali volilna mesta, kjer ima opozicija tradicionalno veliko podporo in da so od tam odnašali volilne skrinjice. Da bi zmanjšali napetost v Togu, sta oba kandidata odpotovala na pogovor v Abujo, glavno mesto Nigerije⁴⁶.

Po pogovorih sicer ni prišlo do formalnega podpisa sporazuma, vendar naj bi bilo po besedah gostitelja pogovorov, predsednika Nigerije Oluseguna Obasanja, sklenjen dogovor, da kdorkoli bo že dobil volitve, bo oblikoval vlado *narodne enotnosti*, ki bo zagotovila, da bo vsakdo del te vlade⁴⁷.

Naslednji dan, 27. aprila 2005, so bili znani uradni volilni rezultati, ki so namenili zmago Faureju Gnassingbeju s 60% volilnih glasov, Bob Akitani jih je dobil 38%. Kljub temu se je slednji razglasil za predsednika, ker naj bi bile volitve nepošteno, njegove privržence in ljudstvo Toga pa je pozval k vztrajnosti z besedami, da je njihova moč v *odločnosti ljudstva*. Ob tem je Faure Gnassingbe zanikal ponarejanje izidov in Gilchrista Olympia, vodjo Zveze sil za spremembe, ki je stal za Akitanijem, nagovoril, naj se priključi vladi narodne enotnosti. Ta je dejal, da njegova stranka ne bo služila kot manjšinska partnerica v nobeni enotni vladi⁴⁸. Medtem se je nasilje v Togu nadaljevalo, v nekaj dneh naj bi od nedeljskih volitev umrlo v nemirih že več kot 100 ljudi, mnogi pa so državo zaradi varnosti zapustili⁴⁹.

⁴⁵ *BBC News: Raid overshadows Togo elections*, <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/4478001.stm> (24.04.05).

⁴⁶ *BBC News: Street battles follow Togo poll*, <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/4480661.stm> (25.04.05).

⁴⁷ *BBC News: Nigerians propose Togo Coalition*, <http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/1/hi/world/africa/4483589.stm> (26.04.05); *AllAfrica.com: Togo: Political Foes Agree to Form Unity Government After Crisis Talks in Nigeria*, <http://allafrica.com/stories/200504260992.html> (25.04.05);

AllAfrica.com: Togo: Togo: Furious Opposition Say Won't Accept Former Ruler's Son As New President, <http://allafrica.com/stories/200504250848.html> (26.04.05), poudarek dodan.

⁴⁸ *BBC News: Togo's Poll Looser is President*, <http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/1/hi/world/africa/4488849.stm> (27.04.05), poudarek dodan.

⁴⁹ *BBC News: W Africa delegation visits Togo*, <http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/1/hi/world/africa/4501353.stm> (28.04.05).

Opozicija je vložila tudi pritožbo na ustavno sodišče zaradi domnevno neveljavnih volitev in jih na ta način poskusila razveljaviti. Toda ustavno sodišče je v začetku maja za zmagovalca v bitki za predsednika tudi uradno dokončno potrdilo Faureja Gnassingbeja, ki je tako nasledil očeta po 38 letih njegove vladavine. Hkrati je sodišče zavrnilo pritožbo opozicije, ker naj bi bila neoprijemljiva in brez vsebine. Opozicijski voditelj Gilchrist Olympio je zavrnil odločitev sodišča in ponovil, da njegova stranka ne bo sodelovala v tranzicijski vladi, ki jo je najprej predlagal Obasanjo, potem pa je zamisel podpirala tudi zahodno afriška organizacija Ecowas (*Economic Community of West African States* – Ekonomska skupnost zahodnih afriških držav). Slednja je sicer na volitvah videla določene nepravilnosti, vendar je kljub posameznim problemom v celoti spoznala volitve kot svobodne in poštene⁵⁰.

Ob povečani varnosti v mestu Lomé je na dan 4. maja 2005 kot novi predsednik Toga prisegel Faure Gnassingbe. Z besedami, da jamči, da bo izpolnil najvišjo funkcijo, ki mu jo je *podelil in zaupal narod* in da ga bo pri delu vodil splošni interes, spoštovanje pravic in ljudi, je zasedel predsedniško mesto. Pred člani ustavnega sodišča in uradniki je še povedal, da bo svoje delo usmeril predvsem na promoviranje razvoja, splošnega dobrega in *enotnosti nacije*⁵¹.

Diskurz nacije v politični retoriki vztraja še naprej.

⁵⁰ *BBC News: Togo's Court Rejects Court Appeal*, <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/4511163.stm> (04.05.05).

⁵¹ *BBC News: Togo Election Winner Is Sworn In*, <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/4512125.stm> (04.05.05), poudarek dodan.

VIRI IN LITERATURA

- Afigbo, Adiele E., Emmanuel A. Ayandele, R.J. Gavin, John D. Omer-Cooper (ur.) (1990): *The Making of Modern Africa*. Longman, Burnt Mill.
- Ahluwalia, Pal (2001): *Politics and Post-colonial Theory: African Inflections*. Routledge, London.
- Ahmad, Aijaz (1992): *In Theory: Classes, Nations, Literatures*. Verso, London.
- Alexander, Jocelyn, JoAnn McGregor in Terence Ranger (2000): *Violence and Memory, One Hundred Years in the 'Dark Forests' of Matabeleland*. James Currey, Oxford.
- AllAfrica.com: Togo: Political Foes Agree to Form Unity Government After Crisis Talks in Nigeria (25.04.05). Dostopno na <http://allafrica.com/stories/200504260992.html> (25.04.05).
- AllAfrica.com: Togo: Furious Opposition Say Won't Accept Former Ruler's Son As New President (26.04.05). Dostopno na <http://allafrica.com/stories/200504250848.html> (26.04.05).
- Anderson, Benedict (1998): *Zamišljene skupnosti. O izvoru in širjenju nacionalizma*. Studia Humanitatis, Ljubljana.
- Andrić, Ivo (2004): *Most na Drini*. Delo, Ljubljana.
- Appiah, Kwame Anthony (1997): *In My Father's House: Africa in the Philosophy of Culture*. Oxford University Press, Oxford.
- Arrighi, Giovanni (2002): »The African Crisis«. *New Left Review*, 15, str. 5-35.
- Background notes: Togo. Dostopno na <http://dosfan.lib.uic.edu/ERC/bgnotes/af/togo9002.html> (10.05.05).
- Bartelson, Jens (1995): *A Genealogy of Sovereignty*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Bartolovich, Crystal (2002): »Introduction: Marxism, Modernity and Postcolonial Studies«. V: Crystal Bartolovich in Neil Lazarus (ur.): *Marxism, Modernity and Postcolonial Studies*. Cambridge University Press, Cambridge, str. 1-17.
- BBC News: Fear as Togo prepares for polls (21.04.05). Dostopno na <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/4469777.stm> (21.04.05).
- BBC News: Profile: Togo's vendetta victim (21.04.05). Dostopno na <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/4468867.stm> (21.04.05).
- BBC News: Togo turmoil as poll delay urged (22.04.05). Dostopno na <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/4471773.stm> (22.04.05).

- BBC News: US urges free and fair Togo poll (23.04.05). Dostopno na <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/4475645.stm> (23.04.05).
- BBC News: Raid overshadows Togo elections (24.04.05). Dostopno na <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/4478001.stm> (24.04.05).
- BBC News: Street battles follow Togo poll (25.04.05). Dostopno na <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/4480661.stm> (25.04.05).
- BBC News: Nigerians propose Togo Coalition (26.04.05). Dostopno na <http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/1/hi/world/africa/4483589.stm> (26.04.05).
- BBC News: Togo's Poll Looser is President (27.04.05). Dostopno na <http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/1/hi/world/africa/4488849.stm> (27.04.05).
- BBC News: W Africa delegation visits Togo (28.04.05). Dostopno na <http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/1/hi/world/africa/4501353.stm> (28.04.05).
- BBC News: Togo's Court Rejects Court Appeal (04.05.05). Dostopno na <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/4511163.stm> (04.05.05).
- BBC News: Togo Election Winner Is Sworn In (04.05.05). Dostopno na <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/4512125.stm> (04.05.05).
- Beck, Ulrich (2003): *Kaj je globalizacija?*. Krtina, Ljubljana.
- Berghe, Pierre L. van den (1992): »Moderna država: oblikovalka nacije ali uničevalka nacij«. *Teorija in praksa*, 29, 11/12, str. 1068-1079.
- Bhabha, Homi K. (1994): *The Location of Culture*. Routledge, London.
- Bhabha, Homi K. (1990): »Introduction: Narrating the Nation«. V: Homi K. Bhabha (ur.): *Nation and Narration*. Routledge, London, str. 1-7.
- Boehmer, Elleke (1995): *Colonial and Postcolonial Literature. Migrant Metaphors*. Oxford University Press, Oxford.
- Bowman, Glenn (1994): »'A Country of Words': Conceiving the Palestinian Nation from the Position of Exile«. V: Ernesto Laclau (ur.): *The Making of Political Identities*. Verso, London, str. 138-170.
- Brumen, Borut in Nikolai Jeffs (2001): »Uvod. Afrike«. V: Andrej A. Lukšič (ur.): *Afrike. Časopis za kritiko znanosti*, 29, 204/206, str. v-xxvii.
- Bull, Hedley (1977): *The Anarchical Society*. MacMillan, Basingstoke.
- Clapham, Christopher (1996): *Africa and the International System. The Politics of State Survival*. Cambridge University Press, Cambridge.

- Bull-Christiansen, Lene (2004): *Tales of Nation. Feminist Nationalism or Patriotic History? Defining National History and Identity in Zimbabwe*. Nordiska Afrikainstitutet, Uppsala. Dostopno na <http://130.238.24.99/webbshop/epubl/rr/rr132.pdf> (21. 04. 2005).
- Callaway, Helen (1993): »Purity and Exotica in Legitimizing the Empire. Cultural Constructions of Gender, Sexuality, and Race«. V: Terence Ranger in Olufemi Vaughan (ur.): *Legitimacy and the State in Twentieth-Century Africa. Essays in Honour of A. H. M. Kirk-Green*. Macmillan Press, Houndmills, str. 31–61.
- Chacha, David Mathew (2003): *Julius Nyerere: The Intellectual Pan-Africanist and the Question of African Unity*. Dostopno na <http://www.codesria.org/Links/conferences/dakar/chacha.pdf> (12. 06. 2005).
- Connor, Walker (1994): *Ethnonationalism: The Quest for Understanding*. Princeton University Press, Princeton.
- Conrad, Joseph (2000): *The Heart of Darkness*. A Penn State Electronic Classics Series Publications. Dostopno na http://www2.hn.psu.edu/faculty/jmanis/jconrad/conrad_HD.pdf (8. 12. 2004).
- Curtin, Philip D., Steven Feierman, Leonard Thompson, in Jan Vansina (1990): *African History: From Earliest Times to Independence*. Longman, London in New York.
- Davidson, Basil (1992): *The Black Man's Burden. Africa and the Curse of the Nation-State*. James Currey, London.
- Defoe, Daniel (2000): *Robinson Crusoe*. A Penn State Electronic Classics Series Publications. Dostopno na <http://www2.hn.psu.edu/faculty/jmanis/defoe/crusoe.pdf> (8. 12. 2004).
- Defoe, Daniel (2002): *The Life, Adventures and Piracies of the Famous Captain Singleton*. Project Gutenberg Ebook. Dostopno na <http://www.gutenberg.org/browse/authors/d> (8. 12. 2004).
- Derrida, Jacques (1974): *Of grammatology*. Gayatri Chakravorty Spivak (trans.). Johns Hopkins University Press, Baltimore. Slovenski prevod, *O gramatologiji*, 1998, Analecta, Ljubljana.
- Declaration of the Rights of Man (1789). Avalon Project. Dostopno na <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/rightsof.htm> (15. 11. 2004).
- Doornbos, Martin (1990): »The African State in Academic Debate: Retrospect and Prospect«. *The Journal of Modern African Studies*, 28, 2, str. 179-198.
- Dreyfus, Hubert L. in Paul Rabinow (1982): *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Harvester Wheatsheaf, New York in London.

- Duggan, William R. in John R. Civile (1976): Tanzania and Nyerere. A Study of Ujamaa and Nationhood. Orbis Books, Maryknoll in New York.
- Eldridge, Colin C. (1996): The Imperial Experience. From Carlyle to Forster. Macmillan Press, Houndmills.
- Example of Imperialist Treaty with African Chief(s). Dostopno na <http://web.jjay.cuny.edu/~jobrien/reference/ob43.html> (10. 12. 2004).
- Fage, John D. (1978): Storia dell' Africa. SEI, Torino.
- Faire l'histoire... Ensemble. Dostopno na <http://www.akitanibob.com/accueil.htm> (20.04.05).
- Fanon, Frantz (1967): The Wretched of the Earth. Penguin, London.
- Foucault, Michel (2001): Arheologija vednosti. Studia Humanitatis, Ljubljana.
- Franklin, Julian H. (1992): »Introduction«. V: Jean Bodin: On Sovereignty. Edited by Julian H. Franklin. Cambridge University Press, Cambridge, ix-xxvi.
- Fukuyama, Francis (2004): State-Building: Governance and World Order in the Twenty-First Century. Profile Books, London.
- Gandhi, Leela (1998): Postcolonial Theory. A Critical Introduction. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Giddens, Anthony (1985): Volume Two of A Contemporary Critique of Historical Materialism: The Nation-State and Violence. Polity, Cambridge.
- Gnassingbe, Faure (2005): Message aux électeur. Message de Faure Gnassingbé - Candidat du RPT à l'élection présidentielle. Dostopno na <http://www.faure2005.com/message.php> (20.04.05).
- Goeh-Akue, Michel Adovi (2005): Synthèse de l'histoire du Togo. Dostopno na http://www.histoire-afrique.org/IMG/pdf/Synthese_histoire_du_Togo.pdf (10.05.05).
- Goldberg, David Theo (2002): The Racial State. Blackwell Publishers, Oxford.
- Goldman, Michael (2003): »The Crisis in Zimbabwe«. International Affairs Review, 13, 2, 31-46. Dostopno na http://gwu.edu/~iar/SA03_Goldman_Zimbabwe.pdf (23.07.05).
- Guibernau, Monserrat (1996): Nationalisms: The Nation-State and Nationalism in the Twentieth Century. Polity Press, Cambridge.
- Gyekye, Kwame (1997): Tradition and Modernity. Philosophical Reflection on the African Experience. Oxford University Press, Oxford.
- Halsall, Paul (1998a): Description of Africa by Strabo: Geography, c. 22 A.D. Dostopno na <http://www.barca.fsnet.co.uk/strabo-africa.htm> (12. 12. 2004).
- Halsall, Paul (1998b): The Massacre of St. Bartholomew's Day, Aug. 24, 1572. Dostopno na <http://www.fordham.edu/halsall/mod/1572stbarts.html> (16. 04. 2005).

- Heath, Elizabeth (2005): Tanzania. Africana Microsoft Encarta.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1999): Um v zgodovini. Analecta, Ljubljana.
- Held, David (1995): Democracy and the Global Order: From Modern State to Cosmopolitan Governance. Polity Press, Cambridge.
- Held, David in Anthony McGrew (2002): Globalization/Anti-globalization. Polity Press, Cambridge.
- Herodot (2003): Zgodbe. Slovenska matica, Ljubljana.
- Hirst, Paul in Graham Thompson (1995): »Globalization and the Future of the Nation State«. Economy and Society, 24, 3, str. 408-42.
- Holton, Robert J. (1998): Globalization and the Nation-State. Macmillan Press LTD, Basingstoke.
- Hobsbawm, Eric in Terence Ranger (1983): The Invention of Tradition. Cambridge University Press, Cambridge.
- Howarth, David (2000): Discourse. Open University Press, Buckingham.
- Hume, David (1994): Political Essays. Edited by Knud Haakonssen. Cambridge University Press, Cambridge.
- ILO World Commission (2004): Fair Globalization: Creating Opportunities for All. The World Commission on the Social Dimension of Globalization. ILO Publications. Dostopno na <http://www.ilo.org/public/english/wcsdg/docs/report.pdf> (12.10.2004).
- Jackson, Robert H. (1990): Quasi-states: Sovereignty, International Relations and the Third World. Cambridge University Press, Cambridge.
- Jones, James A. (1999): Ancient Nile Civilization and Herodotus. Dostopno na <http://courses.wcupa.edu/jones/his311/notes/herod.htm> (12. 12. 2004).
- Južnič, Stane (1973): Novejša politična zgodovina: izbrana poglavja. Univerza, Ljubljana.
- Južnič, Stane (1983): Lingvistična antropologija. Dopisna delavska univerza Univerzum, Ljubljana.
- Kaplan, Robert (1994): »The Coming Anarchy«. The Atlantic Monthly, 273, 2, str. 44-76.
- Kassam, Yusuf (2000): Julius Kambarage Nyerere (1922 - 1999). Dostopno na <http://www.ibe.unesco.org/international/publications/thinkers/ThinkersPdf/nyereref.pdf> (12.06.05).
- Ki-Zerbo, Joseph (1977): Zgodovina črne Afrike. Založba borec, Ljubljana.
- Koenig-Archibugi, Mathias (2003): »Introduction: Globalization and the Challenge to Governance«. V: Mathias Koenig-Archibugi in David Held (ur.): Taming Globalization: Frontiers of Governance. Polity Press, Cambridge, str 1-17.

- Kovačič, Gorazd (2000): Etničnost in nacionalnost v procesih globalizacije. 2000, 127/128, str. 190-204.
- Latham, Michael E. (2000): Modernization as ideology: American Social Science and "Nation-Building" in the Kennedy era. University of North Carolina Press, London.
- Laclau, Ernesto (1996): Emancipation(s). London, Verso.
- Laclau, Ernesto in Chantal Mouffe (1987): Hegemonija in socialistična strategija. Analecta, Ljubljana.
- Landry, Donna in Gerald MacLean (1996): »Introduction: Reading Spivak«. V: Donna Landry in Gerald MacLean (ur.): The Spivak Reader. Selected Works of Gayatri Chakravorty Spivak. Routledge, London, str. 1-13.
- Lee, Stephen J. (1995): Tridesetletna vojna. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- Le programme du candidat Bob Emmanuel Akitani. Dostopno na <http://www.akitanibob.com/programme.htm> (20.04.05).
- Le programme. Les Vingt plus Faure. Dostopno na <http://www.faure2005.com/programme.php> (20.04.05).
- Lisehout, Robert H. (1995): Between Anarchy and Hierarchy. A Theory of International Politics and Foreign Policy. Edward Elgar Publishing, Aldershot.
- Loomba, Ania (1998): Colonialism/Postcolonialism. Routledge, London.
- Lyotard, Jean – François (2004): Postmoderna za začetnike. Korespondenca 1982 – 1985. Analecta, Ljubljana.
- Manifesto Umkhonto we Sizwe. Dostopno na <http://www.anc.org.za/ancdocs/history/mk/manifesto-mk.html> (2. 12. 2004).
- Matteucci, Nicola (1999): Država. FDV, Ljubljana.
- Mbembe, Achille (2002): »African Modes of Self-Writing«. Public Culture, 14, 1, str. 239–273.
- McClintock, Anne (1994): »The Angel of Progress: Pitfalls of the Term 'Post-Colonialism'«. V: Patrick Williams in Laura Chrisman (ur.): Discourse and Postcolonial Theory: A Reader. Columbia University Press, New York, str. 291-304.
- McClintock, Anne (1995): Imperial Leather: Race, Gender and Sexuality in the Colonial Contest. Routledge, New York.
- McGrew, Anthony (1997): The Transformation of Democracy? Globalization and Territorial Democracy. Polity Press, Cambridge.
- Milward, Bob (2003): Globalisation? Internationalisation and Monopoly Capitalism. Historical Process and Capitalist Dynamism. Edward Elgar, Cheltenham.

- Moore, David (2003): »Zimbabwe's Triple Crisis: Primitive Accumulation, Nation-State Formation and Democratization in the Age of Neo-Liberal Globalization«. *African Studies Quarterly*, 7, 2/3. Dostopno na <http://www.africa.ufl.edu/asq/v7/v7i2a2.htm> (21.07.05).
- Moore-Gilbert, Bart (1997): *Postcolonial Theory: Contexts, Practices, Politics*. Verso Books, London.
- Morton, Eric (2002): »Race and Racism in the Works of David Hume«. *Journal on African Philosophy*, 1, 1, str. 1-27. Dostopno na <http://www.africaresource.com/afphil/vol1.1/morton.pdf> (12. 1. 2005).
- Mudimbe, V. Y. (1988): *The Invention of Africa. Gnosis, Philosophy and the Order of Knowledge*. Indiana University Press, Bloomington in Indianapolis.
- Nelson Mandela. Dostopno na <http://www.nelson-mandela.info/nelson-mandela/> (2. 12. 2004).
- Neuberger, Benyamin (1986): *National Self-determination in Postcolonial Africa*. Lynne Rienner Publishers, Boulder.
- Nkrumah, Kwame (1961): *I Speak of Freedom: A Statement of African Ideology*. Heinemann, London.
- Norval, Aletta J. (1994): »Social Ambiguity and the Crisis of Apartheid«. V: Ernesto Laclau (ur.): *The Making of Political Identities*. Verso, London, str. 115-137.
- Nyerere, Julius K. (1968a): *Freedom and Socialism. Uhuru na Ujamaa. A Selection From Writings and Speeches 1965 - 1967*. Oxford University Press, Dar es Salaam.
- Nyerere, Julius K. (1968b): »Leaders Must no be Masters«. V: Julius K. Nyerere (1968): *Freedom and Socialism. Uhuru na Ujamaa. A Selection From Writings and Speeches 1965 - 1967*. Oxford University Press, Dar es Salaam, str. 136-142.
- Nyerere, Julius K. (1968c): »Principles and Development«. V: Julius K. Nyerere (1968): *Freedom and Socialism. Uhuru na Ujamaa. A Selection From Writings and Speeches 1965 - 1967*. Oxford University Press, Dar es Salaam, str.189-206.
- Nyerere, Julius K. (1968d): »Africa Must not Fight Africa«. V: Julius K. Nyerere (1968): *Freedom and Socialism. Uhuru na Ujamaa. A Selection From Writings and Speeches 1965 - 1967*. Oxford University Press, Dar es Salaam, str. 218-222.
- Nyerere, Julius K. (1968e): »A New Look at Conditions for Unity«. V: Julius K. Nyerere (1968): *Freedom and Socialism. Uhuru na Ujamaa. A Selection From Writings and Speeches 1965 - 1967*. Oxford University Press, Dar es Salaam, str. 291-300.

- Nyerere, Julius K. (1968f): »The Role of Universities«. V: Julius K. Nyerere (1968): Freedom and Socialism. Uhuru na Ujamaa. A Selection From Writings and Speeches 1965 - 1967. Oxford University Press, Dar es Salaam, str. 179-186.
- Ohmae, Kenichi (1995): The End of the Nation-State: The Rise of the Regional Economies. HarperCollins, London.
- Olufemi, Vaughan (1993): »Decolonisation and Legitimation in Nigeria«. V: Terence Ranger in Olufemi Vaughan (ur.): Legitimacy and the State in Twentieth-Century Africa. Essays in Honour of A. H. M. Kirk-Green. Macmillan Press, Houndmills, str. 135-161.
- Olukoshi, Adebayo O. in Liisa Laakso (1996): »The Crisis of the Post-Colonial Nation-State Project in Africa«. V: Adebayo O. Olukoshi in Liisa Laakso (ur.): Challenges to the Nation-State in Africa. Nordiska Afrikainstitutet, Uppsala.
- O'Malley, Mark (2005): Togo. Africana Microsoft Encarta.
- Opello, Walter C. Jr. in Rosow, Stephen J. (2004): The Nation-State and Global Order: A Historical Introduction to Contemporary Politics. Lynne Rienner Publishers, London.
- Özkirimli, Umut (2000): Theories of Nationalism. A Critical Introduction. Macmillan Press LTD, London.
- Padmore, George (1963): Colonial and... Coloured Unity. A Programme of Action: History of the Pan-African Congress. Hammersmith Bookshop, London. Dostopno na <http://www.etext.org/Politics/MIM/countries/panafrican/pac1963.pdf> (16. 2. 2005).
- Penrose, Jan (2002): »Nations, States and Homelands: Territory and Territoriality in Nationalist Thought«. Nations and Nationalism, 8, 3, str. 277-297.
- Pikalo, Jernej (1999): »Koncept etnične enodimenzionalnosti francoskega državljanstva v pogojih globalizacije«. Teorija in praksa, 16, 3, str. 390-404.
- Pikalo, Jernej (2003): Neoliberalna globalizacija in država. Založba Sophia, Ljubljana.
- Pool, David (1983): »Eritrean Nationalism«. V: I. M. Lewis (ur.): Nationalism & Self Determination in the Horn of Africa. Ithaca Press, London.
- President Woodrow Wilson's Fourteen Points (1918). Avalon Project. Dostopno na <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/wilson14.htm> (15. 11. 2004).
- Quayson, Ato (1999): Postcolonialism: Theory, Practice or Process? Polity Press, Cambridge.
- Ranger, Terence (2003): Historiography, Patriotic History and the History of the Nation: the Struggle Over the Past in Zimbabwe. Dostopno na <http://cas1.elis.rug.ac.be/avrug/pdf06/ranger.pdf> (21.07.05).
- Rizman, Rudi (1991): »Teoretske strategije v študijah etnonacionalizma«. V: Rudi Rizman (ur.): Študije o etnonacionalizmu. Krtina, Ljubljana, str. 15-38.

- Rostow, Walt Whitman (2000, 1961): »The Stages of Economic Growth: A non-Communist Manifesto (1960)«. V: Timmons J. Roberts in Amy Hite (ur.): From Modernization to Globalization: Perspectives on Development and social change. Blackwell, Oxford, str. 100-109.
- Renan, Ernest (1990, 1882): »What is Nation?«. V: Homi K. Bhabha (ur.): Nation and Narration. Routledge, London, str. 8-22.
- Repovž, Mija (2004): »Paradoks newyorške skodelice kave«. Sobotna priloga, 06.03.2004.
- Said, Edward W. (1978): Orientalism. Western Conception of the Orient. Slovenski prevod, Orientalizem. Zahodnjaški pogledi na Orient, 1996, Studia Humanitatis, Ljubljana.
- Simoniti, Iztok (1999): »Uvod«. V: Nicola Matteucci: Država. FDV, Ljubljana, str. 9-77.
- Skinner, Quentin (1997): »The State«. V: Robert E. Goodin in Philip Pettit (ur.): Contemporary Political Philosophy: An Anthology. Blackwell, Oxford in Cambridge, str. 3-26.
- Slemon, Stephen (2001): »Postcolonial Critical Theories«. V: Gregory Castle (ur.): Postcolonial Discourses. An Anthology. Blackwell Publishers, Oxford, str. 99-116.
- Smeets, Maarten (1999): »Globalization of International Trade and Investment«. V: Frans Buelens (ur.): Globalisation and the Nation-State. Elgar, Cheltenham in Northampton.
- Smith, Anthony D. (1986): The Ethnic Origins of Nations. Basil Blackwell Publishers, Oxford.
- Smith, Anthony D. (2000): The Nation in History. Historiographical Debates about Ethnicity and Nationalism. Polity Press, Cambridge.
- Smith, Anthony D. (2001): Nationalism: Theory, Ideology, History. Polity Press, Cambridge.
- Stanley, Henry M. Sir (2002): How I Found Livingstone. Project Gutenberg Ebook. Dostopno na <http://www.gutenberg.org/browse/authors/s> (8. 12. 2004).
- Strange, Susan (1996): The Retreat of the State: The Diffusion of Power in the World Economy. Cambridge University Press, Cambridge.
- The Berlin Conference: The General Act of Feb. 26, 1885. Dostopno na <http://web.jjay.cuny.edu/~jobrien/reference/ob45.html> (10. 12. 2004).
- The Saint Bartholomew's Day Massacre (2002). Dostopno na <http://reformation.org/bart.html> (16. 04. 2005).
- Todorova, Maria (2001): Imaginarij Balkana. ICK, Ljubljana.
- Torring, Jacob (1999): New Theories of Discourse. Laclau, Mouffe and Žižek. Blackwell Publishers, Oxford.

- Townshend, Jules (2002): Discourse Theory and Political Analysis: A New Paradigm? Dostopno na <http://www.psa.ac.uk/cps/2002/townshend.pdf> (16.07.2005).
- Waeber, Ole (1995): »Europe since 1945: Crisis to Renewal«. V: Kevin Wilson in Jan van der Dussen (ur.): The History of the idea of Europe. The Open University, Walton Hall in Routledge, London, str. 151-210.
- Wamba-dia-Wamba, Ernest (1996): »The National Question in Zaire: Challenges to the Nation-State Project«. V: Adebayo O. Olukoshi in Liisa Laakso (ur.): Challenges to the Nation-State in Africa. Nordiska Afrikainstitutet, Uppsala, str. 154-167.
- Weber, Eugen (1976): Peasants Into Frenchmen: The Modernization of Rural France, 1870 – 1914. Stanford University Press, Stanford.
- Weiss, Linda (2003): »Is the State Being 'Transformed' by Globalization?«. V: Linda Weiss (ur.): States in the Global Economy: Bringing Domestic Institutions Back In. Polity Press, Cambridge, str. 293-317.
- Williams, Patrick in Laura Chrisman (1994): »Colonial Discourse and Postcolonial Theory: An Introduction«. V: Patrick Williams in Laura Chrisman (ur.): Discourse and Postcolonial Theory: A Reader. Columbia University Press, New York, str. 1-20.
- World Bank (1997): World Development Report 1997. The State in A Changing World. Oxford University Press, New York.
- Young, Robert J. C. (2001): Postcolonialism: An Historical Introduction. Blackwell Publishers, Oxford.
- Young, Robert J. C. (2004): White Mythologies. Writing History and the West. Second Edition. Routledge, London.
- Zartman, William I., ur. (1995): Collapsed States: The Desintegration and Restoration of Legitimate Authority. Lynne Rienner Publishers, Boulder.
- Žižek, Slavoj (1989): The Sublime Object of Ideology. Verso, London.
- Žižek, Slavoj (1990): »Eastern Europe's Republics of Gilead«. New Left Review, 183, str. 51-62.
- Žižek, Slavoj (1997): »Multiculturalism, Or, the Cultural Logic of Multinational Capitalism«. New Left Review, 225, 28-51.